

NYÍRÚ JÓZSEF

SIBÓI BÖLÉNY

Ötvenhármadig ezer.

RÉVAI

Copyright by Révai, Budapest, 1937

I. FEJEZET

Arany-ezüst csipkék között, tündöklő ékszerekkel, a halálnak is nyájas arcot mutatva feküdt a ravatalon a híres nagyasszony, Árva Dániel Polixéna. Fejénél fényesen öltözött férfi állott aranyos címerí zászlóval. A harang megkondult, felgyültek a papok és elfoglalták a gyászbavont székeket. A szövétnekések a koporsó mellé állottak, a gyászversezetet osztani kezdték. A temetés-gazda felvezette a keserveseket.

A koporsó fejénél ragyogó tiszti egyenruhában a daliás fiú, Wesselényi Miklós állott, három árva asszonyhúgával. Egész Erdély színe-java felvonult a temetésre. Mennyi gróf és báró, mind ott szomorkodott. Embertől, hintától fekete vala a hely. Fáklya-, gyertyaégetésnek vége-hossza nem volt.

Megkezdődött a szertartás. Órákig eltartott a sok oráció, búcsúztató. A keserű szó az égig hatott, búgott a gyászdal, tompa harangzúgás és sok gyásztól fáradtan vitték el sírjába a rangos halottat.

Temetés után torhoz ültek, ahogy szokás; külön a férfi, külön az asszonykeservesek. Álmosító, halk beszéd hullámzott, magasztalták az elköltözöttet. Csak Wesselényi Miklós nem beszélt, nem evett, nem ivott. Ifjú fejét széles mellére ejtette, s a lelke kavargóit, ült, ült rendületlenül, két szeme izzóit. Némán, ajakrágó búval nézte a torozó embersokaságot; hogyan öblítik le a gyertyafüstöt borral, tördelik az anyja nevét, s a csontot.

Végleg elkeseredett. Úgy szerette volna, hogy ne

legyen senki, csak ő. ölébe vette volna a halottat, s szép ősz fejét övéhez szorítva, úgy vitte volna sírjába. A madarak kísérték volna bágyadt szárnyal. A maga nevelte virágok elbúcsúztak volna tőle és minden meggyászolta volna. Az ebek, lovak a hetedik határba futottak volna bánatukban, mert minden szerette.

— De legjobban én szerettem!

Nem bírta visszafojtani, forró szemeiből kitört a könny. A torozó nép megrendülve nézte, mert nagy dolog, mikor a férfi sír. Vigasztaló kezek' nyúltak feléje, de a nagy gyermek megalázást látott benne, felugrott székéről és kiment a gyászszobából. Elborult! lovát parancsolta, felugrott rá és a mén nyakára szorított fövel elvágtatott a világba lelkét hűsíteni.

Hegyek torpannak útjába, menekül a jobbágy, a búza fut előle, felröppen a haris, szól hozzá a föld, a szép tavasz vigasztalja, virágos domboldal megenyhíti. Indulata lassan megcsendesedik, már csak enyhén fáj a szíve. Körülnéz.

— Az ott Gorbó. Hogy kerülök ide?

Restelíi, hogy faképnél hagyta a vendégeket anyja temetésén.

— Már oszlanak is eddig.

Az útfordulónál hintó kanyarog szembe. Gyönyörű négyes. Nem ismeri. Elzúgnak mellette, s a hintóból asszonykacagás ütődik füleihez. A felvert por eltisztul, a kacagó hintó megáll. Sugármagas, ifjú nő int a lovasnak. Egymásra ismernek.

— Zsuzska! Nemes Zsuzsa grófnő!

— Miklós '

Csak nézik egymást.

— Nem reméltem, — kezdi a fiú zavartan, — hol jár erre felénk?

— Gorbóra megyek, — ejti le fejét az asszony.

— Haller uramékhöz?

Az asszony reszketve bólint. Csak most jut eszébe, hogy a fiú nem tud semmit, nem ismeri az országot

botrányt a szebeni zárdából a császár ágyáig, s a púpos Haller gróf kezéig. Még mindig tiszta, szép leánynak tartja, s neki nincsen ereje az igazat megmondani. Wesselényi megfogja a finom, fehér kezét.

— Nem volt a temetésen, Zsuzska... pedig Galíciától Sibóig csak az az egy vígasztalásom volt...

— Nem mehettem, Miklós.

A férfi észbekap. Hiszen az a szokás, hogy fiatal leányokat nem visznek el temetésre.

— Pedig, hogy szerettem volna. Olyan egyedül vagyok.

— Én is!

Többet ma, a temetés napján nem szabad mondani. A hintó lassan tovaögdül. A férfi pedig ott áll, míg a leszálló est őt is eltemeti.

Alant a völgyben a mélyen lenyúló, kontyos-fedelű kunyhók ablakai fénylenek a sötétben, mint anyjuk alól kimaradt aranycsirkék. Körül az erdő borzong, a barlangok szájába kiállanak a vadak, s ásitó torkukba könnyű harmat esik. Nyugaton az ég alja vöröslik, mintha vér fröccsent volna reá. Az útmutató jegenyék csúcsán kigyúlt csillagok jelzik, hogy hol jár már az asszony. Wesselényi Miklós nézi, nézi sokáig, mintha addig várna, míg valahonnan a láthatatlanból egy ezüsthajú öregasszony finoman, mosolygó megértéssel orcájához hajlik.

— Eredj utána, fiam!...

A juss osztással nem vesződtek.

— A birtok nem fut el, — mondotta az egyik sógor, Bánffy György uram, — s a háziportékák listája megvagyon a csorba mozsártól kezdve a hervadt bécsi pukétáig. Ne zavarjuk efélével az idvezült asszony nyugodalmát. Igyekezzünk haza.

Rendre el is hagyták a megszorodott házat. Csak Wesselényi Farkas, a nagybátya nem mozdult.

— Ráérek, — magyarázta Öccsének. — Még ketten nem beszélünk.

Vacsora után azonnal kipakolt.

— Hát veled most mi lesz, kapitány úr? Mi szándékod van? A jövődről gondoltál-e? Maradsz katonapályán, vagy hazajössz?

A fiú mosolyog. A görbéi útra gondol. Nincs mit titkolózni. Ezen előbb-utóbb át kell esni.

— Határoztam, bátyám. Hazajövök, s ha a gyászestendő letelik, megházasodom.

Meglepetve rántja fel a fejét a vén Farkas.

— Ezt már szeretem.

De most jön a nehezebbje, a tapogatózás. Friss bort hozat az asztalra, az inast kiharancsolja, s csak azután billenti fel kíváncsian őszes szemöldökét.

— Tán van is választottad?

Wesselényi Miklós szemérmesen vallja Ke:

— Van.

— Van-e?

— Van.

— Régtől?

— Régtől.

Az öreg megriad.

— Tán nem valami nímöt?

— Nem.

— Magyar?

— Csak a magyar leány a szép leány.

— A nevét hamar te, — kacag elégedetten a vén Wesselényi.

Büszkén, boldogan, a szóban is gyönyörködve, játékosan ejti ki a nevét a másik.

— Úgy hívják, hogy Nemes Zsuzsa grófnő.

Wesselényi Farkas kezéből kiesik a pohár. Elsáppad, s a fehér haj felmered a homlokán.

— Hijnye a teremtésit, mit beszélsz boldogtalan!

— s azzal elkezdi szaporán imádkozni: — Jajistenem, el ne hagy!

— Mi lelte, bátyáin? — csendesíti a másik.

Az öregnek vacognak a fogai.

— Szerencsétlen, azt a fejérfépet te nem veheted el.

— Miért? — robban a kérdés, s a két ember egymásnak feszül.

— Mert azt már elvette Haller János.

— Ki? — bődül fel Wesselényi Miklós, hogy megrendül bele a ház. — Az a púpos, törpe, félszeg, azt a szép leányt?

— Az a púpos, törpe, félszeg, József császár jobb keze, akitől, ha akarja, függ az én sorsom, függ a te sorsod, mások sorsa.

Wesselényi Miklós hangtalanul roskad vissza, hogy megreccsen bele a kemény cserfa-szék. Több szó nincs egész este. Isznak, néznek, s a lehelletüktől az ezüst tartókban elgörbül a sárig viaszgyertya.

— János, — riaszt a huszárra végül Miklós, — bort, sok bort, s cigányt!

Az öreg Farkas nem meri feddeni, hogy a gyászos háznál nem talál a nóta, ne csináljon országos botrányt; csak rémülten nézi az öccsét, s ha kell, koccintásra tartja serlegét.

Az inasok hirtelen szerzik a négy szál cigányt. Loppal, a setét háttérbe tuszkolják. Wesselényi csak a duzzadt, veres nyakát fordítja feléjük.

— Üssétek ki, vagy kössétek be a szemeiteket és vonjatok valami szomorút, de olyan szomorút, hogy meghasadjon tőle a szívem.

A vak fülemile dalol legpanaszosabban, vak cigány húzza a legszebben. És felsír a kétségbeesés nótája. Hol tanulták, ki szerzetté a búbánat dalát, nem lehet azt tudni. A négy vonó végén kesereg a négy megvakított fülemile, s az ösköltészet füstje sötétedik a cigányagyakban. A borok reszketnek a kézben és feketén sugárzónak a szívek. Élet, álom, ragyogó ifjúság, minden meghalt, csak a bor él. Ki

tudja miféle csontokon folyt át az is, miféle gondolatoktól nehezült, míg hozzájuk ért bánatot oltani?

Hosszat, mélyet iszik Wesselényi Miklós, a serleget a végén odasújtja.

— A lovamat!

— Mit akarsz, fiam? — csillapítja az agg Farkas.

— Elbúcsúzni tőle.

— Ne tedd! Anyád emlékére kérlek.

A vad fiú megenyhült ettől.

— Ne féljen, bátyám ,nem csinállok botrányt. Csak ezt az utolsó nótát húzatom el a garbói vár ablakai alatt. Soha más meg ne tudja, ki volt, csak ő.

— Hát úgy szeretted?

— Úgy szerettem.

— Nem lehet odamenni, fiam, még egy nótára sem, — szontyolodik el az öreg. — Te úgy látszik... -
— itt elszakítja a szót. Miért mondana el mindent, hogy az a nő nem érdemli meg. Miért tudassa ő a valóságot, mit egész Erdély beszél, hogy a császár második erdélyi látogatása alkalmával látta meg Szebenben az Orsolyák zárdájában a világszép Nemes Zsuzsát, s ingerlékeny vére azonnal lángra lobbant, s a felvirult szép leány kacagva, boldogan röpi Grácba, ahová a császár titokban szállíttatta. Két boldog, szerelmes esztendő telt el azóta. A világ száját betömte a púpos Hallét János nevével. Mindenki tudta ezt, csak Wesselényi Miklós nem hallott róla az istenhátamegetti galíciai garnizonban. Az első szerelem tiszta világát őrizte és hozta haza.

— Mi lesz, Úristen, ha a valóság kiderül, — borzadozott Farkas úr és remegve nézte a felgerjedt, fekete arcú öccsét.

A szekerek, s a hátszó előállanak, s búcsúvétel nélkül elrobognak.

Mint a lidércnyomás alól szabadulna az öreg Farkas, ijedten felszökik, kitántorog, szekereit kiabálja, s félelmében eszeveszetten robog haza Drágba, hogy ne legyen a rettenetes bosszúállásnak tanúja.

A hegyek felett a holnap viharra összegyűltek a felhők. Mögöttük még látszik a hold aranykenyeréből az utolsó karaj. A görbéi vár ablaka alatt áll Wesselényi Miklós leverten, mintha esett nyakában a halál dirigálná a cigányokat.

— Akit az ablakból meglónek, az lefekszik szótlanul. A többi tovább muzsikál. Aki egy hangot is elejt ebben az életben erről az éjszakáról, azt én lövöm agyon, — s azzal a szekércigányt az ablak alá állítja.

Négy utolérhetetlen mént fogatott a keményen vasalt szekérbe. A felcsendülő dalra megtorpannak, ágaskodnak, vasfüvel a szájukban ijedten horkantanak. A várablakból kiáltás hangzik.

— Ki az?

De csak a nóta felel. A megvakított fülemilék dalolnak az éjben búsan, olyan búsan, hogy az őr is kinn feledi fejét a várablakban. Elkezdett káromkodása megkékül a száján, úgy hallgatja a húrokról felszakadó szerelmi átkot. Selyempárnái között megdermed a vár szépasszonya. Szegény félszeg férje félve búvik a falak fekete sarkába.

Wesselényi felnéz az ablakokra, s megjártatja szemeit az éjben. A vacsoracsillag éppen most hull bele dermedten a hegyszakadékba. A nyomor és bánat árnyékos ujjakkal pusztulásra keresztezi a házakat.

A dalnak vége szakad, a fekete árnyak dübörögve eltűnnek.

Csend, hosszú csend.

Finom villámlás nyilai át az égen. Elpattant az ezüst húr egy férfi élete dalának kezdetén...

II. FEJEZET

A fekete rengetegbe, a szakállas fák köze vette be magát bánatával Wesselényi, hol nem látja, senki. Mikor az ijedt vaddisznó-röfftetés is elhalt, megölelte lova fejét.

— Férjhez ment. Mégis férjhez ment...

A tavaszi erdő csendesen zúgott, de semmi nem zavarta. A vad megült vackán, léptei alatt az avar nem zörgött, az örök árnyék honába fény be nem költözött.

— Mégis férjhez ment. Vájjon boldog-e, vagy, boldogtalan? Haller János megbecsüli-e? Milyen lehet az életük? Nem vétkezem-e ellene a gondolatommal? Hátha jó ember, ki megbecsüli, nemesleku, tiszta, kinek csak a teste félszeg, de szelleme fennkölt? Meg fogok győződni róla.

Megnyugodott, s csak kíváncsi volt. De milyen ürüggyel állítson be? Az is eszébe jutott. Hivatta a papot.

— Rétyi uram! Miért nem hívtuk meg a gorbói grófot a temetésre?

— Nem temetésre való ember az, méltóságos uram.

A báró felcsattant.

— Hogy érti azt, Rétyi uram?

A pap bölcs ember volt, hallgatott.

— Ezt a szégyent jóvá kell tenni. Nyergesetek.

Rétyi uram hagyta, hadd menjen. Okos ember volt. Ő is tudta, hogy az asszonyát megy. Szereti, s most meg akarja nyugtatni a lelkiismeretét. Wesse-

lényi nem sokáig áltatta magát, minél közelebb ért Görbéhez, annál jobban szoritotta lovát, s a szíve veszettül dobogott.

A szikár, kis gróf jószomszédi indulattal fogadta. Még ő segített mentegetőzni.

— Megvolt, elmúlt, s jobb így nekem is, az olt levő uraknak is. Neked azonban köszönöm, hogy eljöttél.

— Nem ismerem a viszonyokat, nem tudtam, hogy az urakkal haragban vagy.

A gróf mosolygott dölyfösen, öntudatosan.

— Nem is harag, csak uraimék félnek tőlem.

— Félnék? Mivel ijesztetted úgy meg?

— Valami gyűlésen voltunk, — beszélt Halier uram, — s egész nap hallgatom, hogy »a magyarok istene« így, »a magyarok istene« úgy. Végül is azt találtam mondani, hogy a magyarok istene Bécsben lakik...

— Rossz mondás volt, — sötétedett el Wesselényi.

— Elismerem, hagyta rá a gróf könnyen.

— S a grófné? — terelte másra a szót a vendég.

— A grófné is Bécsben vagyon, — mulatott saját ötletén a kis ember, — de azért nem halunk éhen. Legalább magunkban vagyunk, s egy kicsit kitomboljuk magunkat.

Csakhamar a nagy ebédlőteremben világot gyújtanak, s a nehéz asztalra bőséges vacsorát hordanak fel. Gazdagság, fény minden zugban. A pohárszék roskadozik az arany-ezüst marhától.

Asztalhoz ülnek. Haller uram a nagy traktementummal is bizonyítja, hogy kedves a vendég. Az ajtó melletti karzatra csendesen felhúzódnak a cigányok. Cincognak, készülnek és csendesen rákezdik. Halkan, hogy ne zavarják a beszédet.

— Isten hozott, öcsém! — koccint a gróf. — Ne vesd meg özvegyi vacsorámat. Szerény, de lesz jobb is mindjárt, — hunyorgat ravaszul. — Kínáljátok; te, a báró urat!

Az ajtó homályából két félmeztelen leány lép elő puhán. Ingerlő, szép leányok, tüzes nagy szemekkel. Odasímulnak a vendég oldalához illatos, lázas ifjúsággal. Szerelmét ingerük, estébe juttatják az aszszonyt. Alig bír magával. A lányok az üres tálakkal eltűnnek, de új leányok, talán még szebbek, hozzák a friss ételt.

•— Már én így szoktam vacsorázni, ha egyedül vagyok, — kacag a székre esett kis gnóm. — Más fogás, más leány, új inger. A császárnak is bemutatam és nagyon tetszett. Szerencséd volt, hogy nincs itthon az asszony... Érzed, milyen kábító, pokolian édes?...

Wesselényi csak arra eszmélt fel, hogy a cigányok karzata elé vastag, fekete kárpit ereszkedik. Erre forró, szilaj táncnóta zendül, az ajtó öblében - valaki kurtán felsikolt és egy ahg-takart testű gyönyörű cigánynő perdül a terem piacára. Táncol. A teste beszél hódító ritmussal. A sarokban álló kitömtött medve is tátott szájjal nézi.

A nő mint jött, el is tűnik...

A kis szünet alatt csak a férfiak Uhegnek, mintha friss rózsalevélben kellene megfulladniok. Nehéz kupákból döntik a bort magukba. De ismét új párok röppennek fel. A tánc forgatagába beleölik a vágyat, szerelmet, elfeledtetik a világot, gondot, gyászt, életet, mindent, s végül az utolsó taktusra fekete királynőjük köré fonódnak, mozdulatlaná me-revednek.

A félszeg, csúnya férfi részegülten mered a képre, s a betegek örök gyűlölete az erő, a szép, hibátlan test iránt kitör belőle.

— SZ@P ⁸² arany-púp hátamon? De ti is szépek, enyémekek vagytok, ti pénzzel etetett macskák. Siessetek, oltsátok el a gyertyákat rendre, ahogy szoktuk.

A nők szétugranak, s köröskörül a falon, csil-láron egyik gyertya a másik után húny el.

Wesselényi feláll, s úgy nézi a testek árnyalat-változását, hogy mint közelednek a ragadozó leányszemek bűnösen, kéjesen, féktelenül. Mar csak egyetlen láng ég a Nemes Zsuzsa képe alatt. Belemerül hosszasan a kép két szemébe, s aztán elszakítja magát a bűvös varázstól. Kitántorog, bevágja maga után a nehéz ajtót, s a tornácon elképpedve, szánkozva megáll.

— Szegény szerencsétlen asszony! Tiszta, angyal-lelkű leánykám, hogy tudtál hozzámenni ez aljas, temetnivaló emberhez? Hogy tudtál?...

Hosszasan eltöpreng, de mégis jól esik, hogy nem kell sajnálnia a férjét, hiszen ez maga dobta el a kincset magától és a becsületét kőszá cédákra prédálja. Hiszen itt minden megszakadt és az ő tiszta szerelme nem tiltott. így áztatja önmagát és jókedvűen néz a lóva után. A várudvaron felnyergelve áll a lóva. Egy ember őrzi. Wesselényi rárivall.

— Ki adott parancsot, hogy a lovam elő vezessék?

Az ember szepegve válaszol.

— Senkisé, méltóságos uram, de ahogy leszálloít róla az úr, erről a helyről semmilletképen el nem lehet vezetni. Szólni nem mertünk, s azóta itt őrzöm.

Az állat örömeiben felnyerít gazdája láttára és enyelegve nyújtja csontos, finom fejét. Wesselényi felveti magát a hátára és azt mondja magában:

— A lovam tudta, hogy itt nem maradhatok, el kell jönnöm. Tudta... De honnan tudta?...

Másnap, harmadnap, vizsgálta a szivét. Nyugodt volt, mintha sohasem ismerte volna azt az asszonyt. Nyugodt, de üres, céltalan, unott, józan. Szinte jól esett, miikor juss-osztani Kolozsvárra hívták.

Nemsokat traktáltak felette az árvák. Könnyen megegyeztek. Sibó, az ősi birtok neki jutott.

Az öreg Wesselényi Farkas is bejött Drágból, színleg egyeztetni, de igazából öccsét féltette. A fiú azonban csendes volt. Kószált a városban. Sibórol csak a huszárját, Opris Janit hozta magával. A szállásán nem tudott ülni, pedig csúf, sáros idő volt. A rokonok is Bánffyéknál szorongtak. Az úrfi kinn áll most is a kapuban, bámulja a ködbevesző, torony nélküli templomot.

A piacon csak itt-ott volt egy-egy emeletes ház, az uccára elényülő zsendelyídelekről egyhangúan csepegett az eső. Kövezetnek híre-nyoma sincs. A nagy templom körül fabódék, s temető nyomai. A négy-öt kereskedő boltjában szomorúan pislog a világosság. Hová menjen? Az egész városban alig van négy-öt főúri család. Nézi tovább a polgárokat, kik időtlen umbrákulumok alatt cuppognak a szítáló esőben. A nők bekötött fővel, vagy fejkötősen, a leányok kétfelé font hájjal, csizma, vagy sarkos papucsban, s ezüstkapsos posztómentésen és mellrevalóval. A céhek nemes tagjai nem sietnek az eső ellenére se, hogy méltóságukból ne veszítsenek. A templom közelében levő marhakieresztő helyet se kerülik ki, hanem felémelt fővel vágják át rajta.

Lámpagyújtásra szűnt az eső, s az úri rend is sietett a szállásra. A dámákat szolgák hordták át a sáron. A gavallérok lóháton kísérték és édes női kedv röppent fel az estben. Wesselényi megrezzent tőlük. Szúrta a szívét az asszonykacaj, s éppen be akart fordulni előle a palotába, mikor sikoltás üti meg a fülét. Alig pár lépésre tőle megvadult a két ló, s a hintóban ülő kisasszony a sárba zuhant. Odaugrott, karjaiba kapta, s a kapu alatt szárazra tette az irulópiruló leányt. Ott összeütötte előtte a bokáját.

— Wesselényi Miklós vagyok.

— Cserey Heléna.

Magas, komoly, szép leány és szemérmes, de a szeme meleg, nagy, tiszta. Valami szent fény burkolja be az egész leányt.

— Így nem mehet haza, kisasszony. Asszonyhúgom szállása azonban itt vagyon... — és bevezeti a vendégszobába.

Fűszeres meleg bort itatnak vele, hogy meg ne hüljön, új selyembe burkolják az asszonyok. — Milyen különös leány, — gondolja a katona. Mintha fényesség sugárzana ki belőle, ami megnyugtatja. Mintha mindig együtt lettek volna, olyan jó mellette. Elszótalanodik és csak az elválásnál mondja komolyan:

— Kisasszony, itt a lovam.

— Hova gondol, Miklós, — pirongatja Mária húga. — Fogasson a hintóba.

A nagy gyermek elkomorodik, hiszen valami nagyot, neki legkedvesebbjét ajánlotta. A leány megérzi, s ő se tudja, hogy illő dolgot mond-e, csak elpirul.

— Jó lesz a ló is.

Az idő felderült. A Házsongárdban szakadtak le a fák a virágtól. A hóstát népe izzadva túrta a földet, az urak is kihúzódtak a birtokra; csak az öreg Wesselényi Farkas lopta a napot a dámák között. Hol Telekiéknél hozta össze össze öccsét a leánnyal, hol Bethleneknek szolt, s a fiú úgy látszik felragadt a lépte. Első este a lovát ajándékozta a leánynak, de a lóhoz ember is kell, s másik napon neki adta Opris Janit is, örökös árnyékát. Jókedvűen parancsolt reá a leány előtt:

— Engem eleget őriztél, mától kezdve a kisasszonyra ügyelsz ébren, álmodban. Ha valaki három lépésnél közelebb megy hozzá, azt leütöd. Megértted?

— Meg, úrfi.

A leány boldogan tiltakozott és félt az anyjától. Cserey Farkasné asszony aggodalmas levelet írt az urának, hogy jöjjön és csináljon valamit. Féktelen, magát zabolázni nem tudó, nyakas kálvinista a fiú. Haragjában még a ruhát is letépi magáról, belelő

emberbe, állatba, nem tekint senkit-semmit és csak az egy lovát imádja.

— Féltem Helénát, bár itt mutatásunk alatt sok nemes indulatját is megismertem.

Cserey Farkas nem hagyhatta a dolgát, s maradt minden a régiben. A fiatalok tovább szőtték az álmot, s a szerelem rügye kiütött szóból, nézésből, minden semmiségből. Már pletykálni is kezdtek, ezért az anya egy szép reggelen hazatakarította a leányát.

Már a városon kívül járt a kocsi, mikor Csereyné meglátta, hogy mellettük nagyszil legény üget egy gyönyörű lovon.

— Hát kend ki, s mit akar?...

— Én, instállom, Opris János vagyok, a Wesselényi Miklós báró úr huszárja.

— Kotródjék kend innen dolgára!

— Nem kotródhatok, instállom, meffaz úrfi azt parancsolta, hogy három lépésnél tovább ne távozzak a kisasszony mellől.

Cserey Heléna a hintóban boldogan kacagott.

Mikor Wesselényi megtudta, hogy hazalopták a leányt, első dühében felkáromkodott a szürke, pókhasu égre; de nem sokáig kacagatta magát, hanem egyetlen fergeteges lovaglással hazairamodott.

Teljesen felfordult a világ Sibón.

A rozsdás kurucágyúkat lehordatta, a cselédeket felfegyverezte, a kapukat strázsák őrizték, kiknek megparancsolta, hogy asszonyszemélyt be ne eresszenek. ömaga Voltairet olvasta, vagy repülő fecskéket lövöldözött az ebek torkába, útonjáró emberek feje fölött ugratott át lovával, vagy nyaktörő szirtkre hajszolta. A cimborák törött karral, törött lábbal dőltek ki mellőle. Nem látott, nem hallott, az egész világ elveszett a szenvedély véres függönye mögött.

III. FEJEZET

A fáradt, földig le gyász anyacsászárné a kápolnát bújta, a kapucinusok templomában még életében előkészítette sírját, s most ott a halállal ölelkezik. Jó leikével visszaéltek. Álszent zsarolók lepték el udvarát, hízlegők, kik a békére, nyugalomra hajló nő kegyelmét egymás között áruba vetették, országok sorsát semmibe vették, az anyát fia ellen ingerelték. Hercegek, főurak játéka lett. A császár undorodva a munkához menekült. Hajnaltól éjféligen álmodott, dolgozott, nem pihent, készült, tanult, utazott és hallgatta a világ szívverését, a népek panaszát, eljövendő idők vajudását, ült a szellemek tornyán. Tudta, hogy egyedül van saját erejével. Ilyenkor megrázkódott, s irigyelte az együgyű embereket. Sokszor elaludt a széken a munka mellett, s mikor dideregve, fáradtan felébredt, ráeszmélt, hogy élni kellene.

Eszébe jutott az asszony, kedvese, a szép magyar grófnő. Mellette újra született. Friss, cselekvő energiák járták át. Vele tudott szárnyalni. Megértette. Alig várta, hogy érkezését jelentsék. Kitért karokkal futott elébe, de a szép asszony meglepődve, idegenül nézte a körülvevő pompát. A földigérő drága ráamakban mereven állanak a rokkantvéru, fáradt, parókás képkirályok. A daliás, fiatal császár gúnyosan mutat fel reájuk.

— Az elődeim, kik aludtak a korona alatt!

Nemes Zsuzsa Wesselényire gondolt, s byndogan mosolygott. Gyönyörű alakja rózsaszínben fénylett. Nyakán izzott a gyöngysor és szendén lesütötte sze-

meit. Ártatlannak látszott, mint egykor, a szebeni zárdában, honnan, a császár magának elhozta.

»Wesselényi!« csengett a szívében, s a görbei útra gondolt, az anyja ravatalától hozzáfutott fiúra... Hűvösen elfordította arcát a császár ajkától.

— Ma nem lehet Felség. Temetésről jövök...

Így kezdődött beszélgetésük a halálról. Beleszövédték a fekete misztériumba. A nő orcája fehér viasz-színt kapott, a császár fakó, mély hangon beszélt. Feltárta különös gondolatainak mélységét és az asszony hallgatta. Elfeledkeztek a mennyezetes ágyról, melyben a szerelem kék virága nyugszik. Beleélték magukat az elmúlás szomorú varázsába és tudták, hogy egyszer a fekete lépcsők tetején is találkozni fognak.

— Milyen tökéletesen temetkezik minden, — beszélt a császár. — A napfénynek minden pillanat és a mindenség a temetője. Hány millió bogár, hány millió madár hull alá e földön, s mégsem látni holttestüket ... Csak az ember kendőzi magát koporsókkal ...

A sápkóros, petyhüdt Habsburg-hercegnők megbotránkozva húzzák fel éles orrukat a képeken.

— Pedig mire való ez a bólogató, sötét parádé, tömjéngőz, gyertyasírás... — fantáziáit a császár. — Mennyivel egyszerűbb zsákbavarni a holttestet, mint a tengeren és ott lenn a férgek kioldják a zsákunk száját...

— De Felség! — rémüldözött az asszony.

A császár gálánsul mosolygott.

— Magát aranyzsákba varratom, grófnő.

A nemes, nehéz bútorokon vibrál a lobogó gyerityák fényverejéke. Csend van, csak a császár gondolkodik. Hirtelen felugrik. Új, szokatlan ötlete támadt.

Európa csodálkozni fog. Halálraítelelem a temetőt. Mihelyt átveszem az uralkodást, kiadom rendeletbe^ és egy birodalom fog temetkezni az én gondolatom szerint.

Szokás szerint meg sem várta, hogy eszméje ki-

hűljön. Felugrott és ment. Nagyot döndült/utána a titkos ajtó. A mítsem sejtő palotaőr rémültén intette csendre a boltozatok alatt elsiető magas árnyékát.

— Csend, szerencsétlen! A császár szórakozik!

Aztán álmოდözva húzódott vissza a szép magyar grófnő ajtaja elébe, hogy titkos vággyal tovább hallgassa a kacajt, s fojtott szívvel tovább őrizze a szerelemnek sok színes, szép nesztét.

Nemes Zsuzsa grófnő pedig különös érzések között leült ölhetett kézzel és bámult, nézett, mintha aranyozott körmeit szemlélné. Most eszmélt rá, hogy mi történt.

Szívébe csapott a gyászdal, mit elhuzatott a férfi a görbéi kastély ablakai alatt. Már nem látta a körülvevő fényességet, a kényes dámákat a falon, csak a sírt, mit szép Erdélyországban az ő kedvese ásott. És eljöttek a többi mohoskövü, öreg temetők-ig. Lelke hazarepült a virágos süppedt sírdombok közé, hol ingó fenyők között, a földi verejtéktől lelküket szárítják a holtak... A fejtől való fákról lábukra hull a csattanós versek porló kék festékje, s az elomló édesanya-koponyákról ezer esztendeig sem fogy le a mosolygó szeretet...

Ezeket ítélte halálra a császár!

Csak azt vette észre, hogy megsajdul a szíve, mert elvették a szomorú népektől kétségbeesett életük utolsó játékát, a halált, s temetést...

Már eznapaságtól fogva vége neki. Többé nem megy elől cifra lovag szablyáros lovon. Elnémul az Ősi halottnak kijáró búcsúzás a sír szélén. Nem fogják iratos kopjafát szúrni a halottaknak: szüzeknek selyemlobogósát, fiataloknak fehér, öregeknek fekete zászlósát. Már a hitvány négyszál deszkát is megtagadta József császár...

Feliaidult, mert csak most tudta meg, hogy a temető is élnek...

Aztán felszökött helyéből két könnycseppel az arcán, s a drága palotában elfutott a császár ajtajáig.

Lábaihoz borult.

— Felség! Ne bántsa a temetőt, mert a temető a halott haza, Felség!

A császár megzavarodva emelte fel.

— Milyen gyermek maga, grófnő!

Hosszan elnézte a remegő nőt, kinek angyaloktól lopott szépségén áttör a tűz, de kezei hidegek. Szája nem a hímes jelzőket suttogja, hanem a halott hazát félti.

— A temető a halott haza, ne bántsa Erdélyt, Felség!

A császár komoran ránéz.

— Téved! Maguknál az élő haza a temető, grófnő!

A tudatlan, csak szépasszony zokog. József császár megsajnálja, magához vonja.

— Nem asszonynak való dolgok ezek.

Kívül a nagyvilág mindjárt felébred. Az élet feketé lovai már nyugtalankodnak. A történelem a küszöbön szorong, s gyötrődve várja a császár jelét, hogy mit jegyezzen fel. A Felség komoran bevégzi feleletét a nőnek, ki a koporsónak kér kegyelmet ...

— Erdély már régen halott...

Nemes grófnő félelmes szépségében kiegyenesedik.

— Nem lehet az Felség. Hiszen a hegyek állanak, vizei nem bujdosnak, egyetlen fűszála el nem múlt, napja el nem hagyta, madara megvan, népe most is áld ja... Miért volna halott?

Immár nem ő, a hegyek kérdeztek általa, a szép haza vizei zúgtak ereiben, virágai nyíltak az ő két orcáján.

Gyanú támad az asszony szívében. A császár tervezi Erdélynek halálát. Asztalán hevernek a tervek, hogy velük megfojtsa. A bűnös asszony többé nem a szerelem apácája, hanem népe szenvedésének megtisztult edénye, ki félti a hervadt falevelet is.

— Felség! — hebegi elváltozva. — Mit tervez? Az Istenre!

A császár elborul, érdesen inti rendre.

— Túl ment a határon, grófnő.

A hideg hangra feleszmél az asszony. Látja, hogy mindent elveszített és pillanatra bánja is, amit tett. Két fehér karjával sírva átöleli a férfi térdét.

— Grácia szegény fejemnek! Mit tettem, Istenem!

A császár nem haragszik. Tudja, hogy ő, s a haza küzdenek a lábainál fekvő szegény nő szívében. Békítőleg megsimítja a nehéz, szőke hajat, s az új reménységre feltekintő asszonyi szemekben feloldódva, lágyan beszél hozzá.

— Én is sajnálom azt a földet, pedig nem én tettem halottá! Kétszer jártam be minden zegézugát és magam láttam, hogy a gyönyörű országban a jövőtlenség, s nyomor ebei ugatnak. Szemétrevetett viskókban a nép tudatlanságban, babonákba merülten cipeli életét a sok hit, sok nyelv között, mielőtt bár egyszer fel jaj dúlni megtanult volna. Láttam, hogy a poharukba vetett virágnak is pusztulnia kell, mert az ás a végzetes sors nyomorát szívja ki a vízből. Láttam és szégyeltem, hogy császáruk vagyok.

Keményen megrázta szép fejét, s észre sem vette az asszony bámulását, csak folytatta országítelő szomorú beszédét.

— Kitől várhat segítséget? A félpasztnemesesség agg latin nyelven verböczyzik, privilégiumokért döngeti a mellét, vadászik és iszik. A főurak magyarul se tudnak, s agár-, kopófalkák őrzik a kastélyházakat, míg ők Bécsben fekszenek, rangért, birtokért koldulva...

Keserűen felkacagott.

— Ezeknek koronáztassam meg magamat? Erőtlen karddal tegyek büszke vágást a négy világtáj felé? Bandériumokkal, díshintón vitessem magamat jobbágy koponyákkal kirakott szegények országútján

a kérlelhetetlen jövendő elé, mikor az egész világ új sorsra taszítja szekerét? A kacagány, párducbor már ég a hátatokon s ti világtalanok és siketek vagytok. Mit fogtok csinálni, ha a népek megmozdulnak, hiszen testvéretek sincsen, kinek ajándékul adhatnálak?

Hirtelen elhallgatott és megrázkódott balsejtelme veszedelmétől. Orcája behorpadt s két lángoló karikával a szeme alatt rárivalt a remegő nőre.

— Elhíheted hát, hogy Erdély *halott és nincsen férfi rajtam* kívül, ki pusztulása útjába tudna állam.

Az asszony felütötte fejét, szemére szorította kezét, mintha rossz mesét akarna elűzni. Érezte, hogy a császár szavaiból kiáradó veszedelem elszakítja mindentől, ami ezen a földön valaha igaz és szép volt. Gyermekségének, tiszta leányságának édes világa összeomlik, a drága földnek minden bűbáját letépik, minden elvész, s csak ő marad meg nyomorultnak... Halkan felsikoltva kitérte fehér karjait, mintha haza akarna repülni, s segélykiáltásban gyászolta el ösztört, kéjbefulladt életének, tiszta szerelmének egyetlenegy titkát.

— Miklós!

A császár összeresztent.

— Miklós? Ki az?

Nemes Zsuzsa grófnő többé nem tétovázott, büszkén vallotta be.

— A sibói báró, Wesselényi Miklós.

A császár előbb elgondolkodott, azután gúnyosan felkacagott.

— A most elhunyt Dániel Polixéna fia. Ahá. Hallottam róla. A féktelen, vad komédiás.

Hidegen végigmérte a szép asszonyt, s testőrét hívta.

— Kísérje szobájába a grófnőt.

Íróasztalához lépett, s mintha valamivel foglalkoznék, iratait vette kézbe. A papiros zörgött, mint-

ha szél fújna át ujjai között. Az elbocsátott sápadt, gyönyörű asszony a küszöbről visszaneézett.

— Igen, Felség. A vad komédiás.

A tornyos, ólomkarikás ablakok előtt nagy csendesen elúszott a hold s a hajnal sötétjébe már *a* fény derengett bele.

Mikor Nemes Zsuzsa elhagyta a palotát, a császár búcsúzásul csak ennyit mondott neki:

— Ismeri terveimet, grófnő. Szándékom a közgazgatást átszervezni. Erdélyt tizenegy vármegyére osztom fel, amitől meg fognak döbбenni. Tegyen próbát. Válasszon ki tizenegy főurat, kikben leginkább hisz. Közölje velük, hogy tizenegy főispánra lesz szükségem, s meg fogja látni, hogy mellém állanak.

A bűnös, szép asszony hittel, bizalommal rázta meg a fejét.

— Téved, Felség.

A császár pedig jóízűt kacagott.

IV. FEJEZET

A betegséget, s a fehérnépet nem lehet elvan könnyen kirekeszteni az életből.

A nyár eltelt, Wesselényi elcsendesedett. Munkával fárasztotta önmagát. A kastélyt átépíttette, a ménesnek pompás istállókat huzatott, a gazdaságot rendbeszede. Elhatározta, hogy megválik a katonaságtól is. Minden rendben ment szeptemberig. Egy szép, fényes reggel azonban idegen lovaslegény ké' rezkedett a báró eleibe.

— Levelet hoztam Gorbórol.

— Honnan, te?

— Gorbórol.

Hirtelen nagy forróság öntötte el. Tehát a másik asszony jött vissza. Habozott. Rámeredt az írásra sokáig, pedig csak ennyi állott a levélben:

— *»Miklós! — Mához két hétre vadászat lesz a Ciblesen- Én rendezem. Jöjjön el okvetlen. — Zsuzska.*

Annyira felindult, hogy jó fertályóraig moccanni sem tudott. A görbéi legény akkor is ott állott.

— Mi választ vigyek?

— Lódulj, paraszt! Úr más cigányától nem küldi levelét. — Álgya! — kiáltott a huszárjának. — Ezt a senkit töltsétek tele borral, s vágd díszbe magad. Indulsz, viszed ezt a rend írást Gorbóra.

Pár dölyfös szót írt keményen, karddal hegyezett pennával:

— Ott leszek!

A meghívókat színleg Haller János gróf írta alá, de egész Erdély tudta, hogy a vadászatot a felesége

rendezi. Tizenegy mágnás volt meghíva és különös gusztussal összeválogatva. Tudták, hogy valami praktika lappang mögötte, de nem sejtették, hogy mit akar az asszony. Az öregek csóváltatták fejüket, a fiatalja vivátozott, az asszonyok féltékeny, görbe szemmel nézték az ügyet. Hiszen híres vadászatot sűrűn rendeztek Erdélyben eddig is, de az még nem történt, hogy asszony hajtassa meg a mogorva, félelmetes Ciblest.

A jelzett időre mindenki ott volt. Ki mert volna elmaradni a császár kedvesének vadászatáról.

A tanyát a Hugyin torkolatánál verték fel, a sziklacsúcs tövében, mely élesen meredt bele a végtelenségbe, mint az örök Isten szürke mutatóujja. A hatalmas hegy oldalára, vén mohaszakállas fák kapaszkodnak, de a magasságokban az erőtlenségtől és alázattól állva maradnak. A völgyben vízerék, patakok bujkálnak, s amíg a szem ellát, mindenütt fekete, zúgó rengeteg, melyben pirosszívű vadak élnek csodálatos virágok között.

Egy tisztáson kétszáz fejszés jobbágy kalyibákat rótt össze. Megdísztik lombbal, fűaggyal. A megakott szekereket leürítik, aztán tűz után látnak. A fejsze csattog, s egész erdőrészt tarolnak le. Úgy száz szekérré valót máglyákba hánynak és fellobog a tűz. Készül a vacsora. Jelzőkürtök búgnak, elvek üvöltőnek, lovak nyugtalankodnak, emberek zajpognak. A lábán hajtott, hizott ökröt leütik, egy sereg malac szívébe kést döfnek, átszúrt torkú kosok hörögnek. Készül az emberek vacsorája, s a füre vér csorog.

Tiszta, csillagos este van. Ködök és árnyak szállanak az erdők fölött. Az emberi zajtól távolabb felséges a magány. Kis szellő indul, s a rengeteg elkezdi imáját, mondván:

»Éj van.

Eltűnik a föld, nincsen Erdélyország, sem ember, sem állat, virág, avagy világ...

Csak Te vagy, óh, Uram!

Alszik a vad, s erdő, eltűnnek a bércek, csillagok kihunynak, álmok porbahullanak, testek szétomolnak ...

Csak te élsz örökkön!

Vihartól nem félünk, villámtól remélünk, napot elfeledjük, létünket gyászoljuk, hogy Hozzád eljussunk.

Mozduljon meg minden levél, sikoltson fel minden fűszál, hasadjon meg a fák szíve, szárnyak, szájak lehellete Tehozzád kiáltson.

Jó estét, jó Isten!...«

Vájjon ki hallotta?

A tűz körül pipázó urak tréfálnak, haj,tók mesélnek. A fővadász parancsokat oszt, az ebek csontot rágnak, juhok térdre állnak. Csak egy férfi hallgatja az erdők imáját: Wesselényi Miklós. Néma, zordon marad tőle.

Most a nagy sátorból szép sugár asszony lép a tűzhöz. Az urak felugrálnak.

— Grófnő!

Puha prémet vetnek lába alá. Az aljanépség messzibb húzódili. Lábonálló gyantás fenyőt gyűjtanak előtte, hogy csúcsigfutó lángjában gyönyörködjék. Nomádok tűzistene, füstistene játszik homlokán, szép arcán.

— Milyen fenséges itt minden, — révedezik elfogódva és az urakhoz fordul. — Ne ítéljenek meg azért, amit tettem. Isten hozta!

A férfiak titkon egymásra néznek.

— Tartjuk szerencsénknek.

Az asszony köré gyűlnek, teszik a szépet neki cs számba sem veszik a kis férjet, ki fáradtan guggol a tűz mellett, mint egy melegedő törpe, ki csak a pillanatot lesi, hogy visszaszökthessék az erdőbe.

— Mi hír Becsben, asszonyom? — teszi fel a kérdést Csáki János uram.

A férfiak feszülten figyelnek. No, most kide-

rül, miért a vadászat. Hogy ürügy, azt mindenki tudta. Megvállik, mit üzent a császár. Ki tudja, mit rejteget az asszony. Nagy meglepetés lesz bizonyosan. Nemes Zsuzsa a szóra megrezzen. Itt a pillanat. Ravasz és óvatos.

— Elég szomorú újság. A felséges asszony gyengélkedik, s a doktorok félnek, hogy nem sokáig viszi. A császár sokat dolgozik, készül a trónra, s nagy tervei vannak Erdély országgal.

— Nagy tervei Erdéllyel?

Az asszony nem is látja a lángfényben rámeredő izgatott arcokat.

— Reformokat dolgozott ki az oskolákról, pénzügyekről, új közigazgatásról. Annyit említett, hogy tizenegy vármegyére fogja osztani Erdélyt, s tizenegy megbízható főispánra volna szüksége, kik terveiben segítik. Ügy vélem, nagy idők jönnek.

Mindenki elnémult. Az urak töpregenek: — Nem kicsi dolgok! — Hát ezért a vadászat. Fejük lekókkad, nem mernek egymásra nézni. Szél indul, a füstöt lenyomja, csipi a szemüket. Nem is veszik észre. Már-már szeretnék néhányan mondani, hogy rájuk számíthat a császár, de egymástól mukkanni sem mernek. Pedig látszik rajtuk a szándék. Nemes grófnő elnézi őket. Egy se háborodik fel az Erdély-gyilkos tervekre. Mégis csak igaza van a császárnak, hogy csak fel kell ajánlani az állást és lábaihoz borulnak. Csalódottan, kellemetlenül felkacag, hogy a tűz világánál fehéren habzanak a fogai tőle.

— Ni, most veszem észre, hogy éppen tizenegyen vannak az urak.

Wesselényi Miklós megremeg, szégyentől árnyalt ábrázattal mellére dönti:

— Én csak a tizenkettedik vagyok, grófnő!

A szép asszony melegen ingerkedve csak ennyit mond:

— Magát tényleg *csak* vadászni hívtam, Miklós.

A jelzőkürt újra felbúg, a vadászmaster kiosztja

az állásokat. A harmatos fűvön lesz az első hajtás. Az urak külön húzódnak. A vadászatot tőlük megeheti a fene. A vén Cibles akár Móduvába költözhetik, olyan nagy a gondjuk. Wesselényi az asszonnyal marad. Keserűen a szemébe mondja:

— Gratulálok grófnő a vadászathoz. Maga már tizenegy medvét fogott a császárnak.

Az asszony sóhajt.

— Miért bánt, Miklós?

Megfogják egymás kezét.

— Zsuzska!

— Miklós!

Éjjeli fuvallat búvik a levelek közé, a harmat bőven hull, az ég vörösen dereng a tüzeztől, s a vadak rossz álmokat látnak. Egymásra vágyik ajkuk, de az erdőnek füle van, a mezőnek szeme van.

— A holnapi lesen melletted akarok állani, — suttogja az asszony és sátrába szalad.

A tábor elnyugszik. A tilinkók elhallgatnak, a tűz leroskad, s a virrasztók körülveszik. Wesselényi hanyattfekszik a hús fűvön. A feje tűz, a szíve tűz. Az asszonyra gondol. Ha nem volna férje, milyen könnyű volna... A gondolattól megrázkóaik. — Ha nem volna férje!... Hát ne legyen férje... Megdöbben. Mivé lett a becsületem?

Valahol a rengetegben ijedt rókák ugatnak, az őrállók a tűzre új hasábot vetnek. A kínzó *éj* csak lassan tűnik és a fáradt élőszemekkel szelíden szembenéz a derengés.

Pitymallatkor megérkezett és jelentkezett gazdájánál a Cserey Helénának ajándékozott huszár, Opris János. Rosszat sejt. Miért hagyta ott a leányt? Mi baj? Félt és szégyelte magát. Nem merte megkérdezni. Elküldte magától.

— Végy puskát és osztasd be magad, Jani, — utasította kurtán, mert az asszony már mellette állott és indulni kellett az állásokba.

Megkezdődött a hajtás. Az ebek csaholtak, a jobbágyok fejszefokkal verték a fák törzsét, a halasztón menekülő vadak lába suhant. Valahol eldőrdült az első lövés is. A gyűrű szorult. A távoli tisztáson az őzek könnyes szemmel húztak át.

— Milyen izgató és szép ez, Miklós, — didergett az asszony és hozzádólt a férfihoz. Szájából forró lehellet párázott, szemei szerelmes vágyban ragyogtak.

Csak egy pillanatra feledkeztek meg. Míg egy kábult villanásban találkozott a két harmatverte száj.

— Miklós!

— Zsuzsa!

— Ha meglátta valaki! Az uram a szomszédunk.

— Az urad alszik. Korán kelt és gubbaszt, — gúnyolódott a férfi.

— Bár örökre elaludnék!

Tekintetük találkozott és némán összeesküdött.

Ha az a kis gnóm ott, alig negyven lépésre, örökre elaludnék!...

Jelkürt harsant. Medvék vannak a hajtásban. A szárnyon még ropognak a puskák, s csakhamar közelükben is felhangzott a vad csörtetés.

— Itt van, — súgta a nőnek, s állásba helyezkedett, de a medve, nagy fekete állat, vérengző vad fajta, távolabb bújt ki. Bukdolsó menésében a fejét lóbálja, mintha azon csodálkoznék, hogy hová tűnt innen a sok szép piros eper. Valaki rápuskáz. Az állat felmorcan, s fanyalogva irányt változtat. A tető peremén hirtelen a földre dobja magát s mint a veszedelem gurul le az oldalon, egyenesen Haller uram lábaihoz. Lövés éri. A medve megrándul, két lábra áll. Alig kell néhány pillanat és darabokra szaggatja a kis embert. Wesselényi tétováz, de szégyen pirja önti el arcát és lövésre rántja fegyverét. Egymásra néznek az asszonnyal. Halálsápadtak. Csak ennyi idő telt el... A következő pillanatban egy férfi késsel ugrik az állatnak. A kés és a medve egyszerre süjtanak, de ott dördül már a Wesselényi lövése is a

bestia fejében. A dérral ütött avarra ember és állat leroskad. Körül vér, sok vér. Hajtok, vadászok odarohannak és félre-hengerítik a medvét.

— Nem Haller úr, hanem Opris Jani, a Wesselényi úr huszárja, csak egy jobbágy, — kiáltják oda az aggódó uraknak.

Még él, kínosan felveti szemét és nézi gazdáját vádolón, csalódva, mindent megértve. Most az asszonyra fordul tekintete és lihegve, utolsó erejével azt mondja:

— Mégis hamarabb kellett volna löni. Miklós úrfi!

A vadászat félbeszakadt. Az asszony gondjaiba vette a halott Opris Jánost. A vértől tisztára mosatta, parancsára díszes, magas lombbravatalt készítettek s arra ráhelyezték. A zsebében vértől elmosott levelet találtak. Címe nem volt, de finom női írás. Tartalmából kellett kibetűzni, kinek szól, hogy a halott helyett kézbesítsék és Nemes Zsuzsa grófnő nem restké a véres levelet kezeibe venni. Alig néhány sor maradt meg épen:

»Kedves Miklós! Óvakodjék attól az asszonytól... A császár kedvese mégsem való magának... Úgy féltetek ... Csak most tudom, mennyire szeretlek...«

A szép asszony halkán felsikoltott. Ingadozott, hogy ne dobja-e a tűzbe. Csak ujjait kellene szétnyitni... Nem lehet. Az emberek nézik. Hidegen, gúnyosan odanyújtja Wesselényinek:

— A Cserey Heléna levele. Úgy látszik magának szól.

Sötétén szembemered a férfival és parancsot ad az indulásra.

A kópékat, agarakat gyorsan túlkölik össze. A szekerek elnyikorognak. Az urak fagyosan búcsúznak, a tábor eloszlik és csakhamar csend borul a rengetegre.

Wesselényi dacosan ránt egyet a vállán és kiteríti a véres levelet...

Mikor a végére ér, nem szól, csak a halott le-

gényt nézi sokáig. Orcájára lassan visszatér a szín és az elhatározás.

A ravatal négy sarkára gyertya helyett tegyetek tüzet, — parancsolja legényeinek. — Mások üljenek lóra és hozzanak tíz papot. Eggyel se legyen kevesebb. Vegyetek a faluban koporsót, szemfedőt, gyertyát, mindent, ami kell. Legkésőbb estére itt legyetek!

Négy magános sudár fenyő között megásatta a sírt. Jó mélyet, hogy a víz ki ne mossa, vadak ki ne kaparhassák. Az emberek csodálkoztak, hogy egy senki jobb ágy legény ért ilyen parádét csinál. Így telt a nap, beszéd nélkül, várakozásban.

Estefelé megjöttek a papok, koporsó, a gyertyák. Szurokfáklyákat is készítettek, tüzeket gerjesztettek. A tíz pap felsorakozott, s megkezdődött a különös temetés.

Mielőtt ráhányták volna a földet, Wesselényi Miklós odalépett a sír szélére és kemény hangon, mindenki fülehallatára lekiáltott:

— Köszönöm neked, Jani, a becsületet!

Tovább nem időzött, lovát hozatta. A hátáról elnézett Napnyugatra, merre a tábor eltűnt:

— Isten veled, császár szeretője! — s egy szekér - nyomtól ránkös erdei úton eltűnt.

A lobogó tüzek, gyertyák, máglyák utána világitottak, az emberzaj követte egy ideig, végül az is megszűnt. Egyedül volt. Alázattal levette kalapját és elborulva hallgatta a rengeteg imáját:

»Vihartól nem félünk, villámtól remélünk, napot elfeledjük, létünket gyászoljuk...

Jóestét, Jóisten!«

V. FEJEZET

Vasárnap.

Napokig tombolt Wesselényi a dühtől, szégyentől, undortól és kimeríthetetlen boldogtalanságában. Folyt a jobbágyok vére, zuhogott a bot és sebzett a fegyver minden semmiség miatt. Élő embert nem bocsátott maga elé. Rájött a veszett órája. Marta önmagát, kínozza lihegve, felszabadult minden gyilkos dühe. Talán öntudatánál sem volt. A kastély rémségektől remegett. Az emberek messzi elkerülték, az urak a kapuból visszafordultak, galamb sem mert a házra szállani és nem volt senki, ki be merje ablakán kiáltani:

— Vasárnap van!

Rétyi uram, a pap, palástot vett, főveget tett, hóna alá csapta a vastag bibliát, s komor léptekkel elindult a kastélyba, öles, szikár, sasorrú ember volt, titokte feketeképű, elszánt, mint egy hatszázesztendős holló, mely önmaga felett gondolkodik. A kapuban álló istrázsára rárivallt:

— Mi dolog ez? A Wesselényiek vasárnap töltött fegyverrel várják a papot? Elhordd magad! — és kemény léptekkel áthalad az életen be az úrhoz.

Wesselényi zilált hajjal, tépett öltözetben, komoran, teljes apátiával könyökölt a karjára. A pap állott felette hangtalan, s csak a szemek meredeznek. De kitágul a prédikátor két nagy orralika, erős magvető félkarját kifeszíti, hatalmas mellét teleszítja haraggal.

— A templomba!

Wesselényi csak meghökken.

— Bolond ez a pap?

A hollóorrú ember ám nem retten meg, hanem megnyitja száját, csalt úgy dől belőle a szigorú feddés.

— Te megátalkodott, konok, bűnös, elherdált életű szerencsétlen ember! Te Isten rossz fia! Azt várod-e, hogy az Úr maga, személyesen jöjjön? Meddig sinyiődöl a test és szenvedély rabságában? Tönkretetted a tested, lelked, maholnap sem hazád, sem nemzeded. Szégyent hozol idvezült atyádra, anyádra, egész nációdra. Te...

Wesselényi felugrott, de azonnal lecsüggedt. Homloka elfeketedett és rekedten, fáradtan pihegte önmagának.

— Nem tudom, mi van velem, miért nem tudom megölni e papot. Olyan vagyok, mint a megszállott ... Hagyj békén, te pap... és elkerekült, bolond nézéssel motyogta, ki tudja hányadszor: — A császár szeretője lett... Undorodom tőle, de nem bírom feledni.

A vénülő, ezüstderes pap megenyhült. Átölelte, támogatta.

— Ébredj, Miklós fiam! Hát már többet nem akarsz boldog lenni? Nem akarsz vigaszt?... Jön még ide csicsergő szép asszony, ki megvidámítja e házat. Hűség, feleség, tiszta, szeplőtelen. Hiszen olyan sokan vannak, csak te nem ismernél ilyent? ...

A férfi elkáprázik.

— Cseréy Heléna! — ejti ki enyhén a nevet.

És mintha furcsa zengés volna a palotában. Mi történt az éjszaka?

— No jó, — egyezik bele, — menjünk hát a templomba.

Még nem tért teljesen magához. Csak az uccán veszi észre, hogy a pap kezénél fogva vezeti, mint a bárány farka a csecsemőt. Csoda, hogy a vén bibliát nem az ő hóna alá nyomta. — Mi is történt? — eszmélt. — Mégis furcsa, — állapítja meg restel-

kedve, de jól esett a *szigor*, meleg volt a feddés, ez a halálmadár-riasztás. Mégis bátor ember Rétyi uram. Nem afféle csontképű, német egyetemeken szaritott lelkű, borhasú ember, hanem pap a javából... Nekem való, — tetszik a pap, s már a régi hangon fordul hozzá.

— Milyen nap vagyon ma, Rétyi uram?

— Vasárnap...

— Milyen furcsán mondta ezt is, vagy csak nekem furcsa?...

A pap nem felel.

A réten gyermekleánykák virágból játék-emplőt tesznek. Rongyosak, de szépek. Hajuk töve arany, a kedvük tudatlan, a mellükben fehér ostya dobog. A rozzant tornácokon elkésett férfiak borotválkoznak, s a figyelő kutya két hű szeme a tükrük. A rothadt zsuppos vity illők tövében üngös gyermekek melegszenek, mintha az eszterhéj cseppentette volna oda... A nap süt és csend van...

— Tehát vasárnap, — ismétli Wesselényi.

Már húzódik is a templomba a nép. Egyrésze az úton, másrésze a mennybejáró ösvénykén. Nem cifra istenháza az sem. Nincsen neki nappal csókolózó magas tornya. Csak egyszerű kálvinista templom. Fekete gerincén töredezett már a csipkés »viharsor«, s kerékagylikon eresztette kötéllel rángatják két apró harangját, de szeret benne lakni az Isten. Nem az az Isten, ki elől a gazdagoké, hátul a szegényeké, hanem maga az Isten, la még haragjában sem csapja be gyermekeit, mint a szél a templom ajtót.

Á pap székébe vezetí az urat a görnyedt, nyomorult emberek között. Rétyi uram maga a papi székbe ül és rázendít a lassú, komor zsoldtárrá. Az is kínoisan vánszorog versről-versre, de szívből, igazán. Az arcok átszellemülnek, ég felé néznek és megjelenik életük első mosolya.

»Mindeneket megtartó, örök Isten...« — kezdi a pap.«

Mindenki alázatosan meghajlik, csak Wesselényi veti fel indulatosan a fejét, hogy neki elég, de a pap összevonja nagy szemöldökét és azt mondja:

— Uram!

Wesselényi nem tudja, neki mondotta-e, vagy az Istennek, de a pap egyenesen szembefordul vele.

— Idvezült úrasszonyunk, jóságos pátrónánk, édesanyád halála óta, im most köszönhetlek először ez helyről, hogy átadjam öröködöt...

Wesselényi Miklós megrezzen. A jobbágyasszonyok felszepegnek, az üstökhajú férfiak zsibbadtan ülnek. De a pap bátor.

— Vedd át tehát öröködet!... Lásd, itt görnyednek előtted...

Riadtan nézik félelmes urukat. Szegény, esett jobbágyemberek, igahúzó, szenvedők, kik alatt még a föld is sír és szégyenében saját árnyékába rejti arcát. Emberek, kiknek értelmük és szabad akaratuk nincs, csak testük van, s az is megtörött és fáradt ...

—... Ha a madár elfárad — prédikálja rendületlen tovább —, az is falevélen pihenteti nyékét. A föld és zengő levegő minden oktan állatkája boldog ... Csak nekik nem szabad megállani, bárcsak a virágra nézni. Eső, vihar, tűz, víz, betegség nem számos, s csak gyermekük és ebük vonít, ha ki-dőlnek az élet jászla mellől... Szeresd őket, uram!...

Merész, lázadó, túlságos beszéd. Harag fojtogatja Wesselényit, a szeme szikrázik, mintha ördögök tépnék a szeme szőrét. A törött ablakon befúj a szél és megforgatja a pap előtt a hatalmas biblia avult leveleit. A fekete prédikátor elnéz a messzeségbe és tovább folytatja a vészes magvetést.

— Pedig magyarok ők, kik verejtékükkel ragadnak e földhöz és csak Krisztus, a szenvedő szereti annyira, hogy a kedvükért tán maga is jobbágy leve... Sok millió elrontott Men-képe, koldus-

magyarok, Kárpátok kutyái... a te örökséged... Szeresd őket, uram!...

A látás könnyekbe törik, az agy tüzes, az ige sír, de csak loppal merik befogadni nagy sorsuk szavát. A pap forró ajkkal repül tovább, mintha tüzes szószéken állana.

— Ébredj fel hát, urunk és üsmerj reánk, árva magyarokra. Lásd meg bajainkat, ne hagyj itt magunkra. Hiszen itt játszottál, mint gyermek is közöttünk. Légy hát édesapánk, s mi szeretni fogunk. Ébredj fel, jó urunk, Wesselényi Miklós!...

Sokáig néma csend marad a beszéd után. Nincs ki énekelje a záró éneket, s a pap is elhagyja. A nép félve lopakodik ki a szentegyházból.

Wesselényi Miklós leborul székére. Nem hallja az áment, hogy mindennek vége van, s már madarak szálltak a templom tetejére. Ül és gondolkodik.

— Igaza van a papnak...

Eszébe jut minden. A víg katona-élet, anyja temetése, a trón körül hasznot leső urak, szerelmek, szenvedélyek, s végül a szegény szenvedő ország népe, hazát fenyegető veszedelmek, amikkel ő nem mérkőzhetik, mert az ő élete is céltalan, üres, újabb veszedelem...

A pad megreccsen alatta. Körülnéz. A szüette fatrónus üres, a vénhedt templomi bútorok fölött pókháló csüng és rideg, fehér, néma falak veszik körül.

— Nem érdemes. Nincs mit kezdeni — és ingerülten ő is elhagyja a templomot...

Az ajtóban újból papjába ütközik. Kedvetlenül, hidegen rázza le magáról.

— Gondolkodtam a beszédén, Rétyi uram. Sok igaza van. A népen tényleg kellene segíteni. Küldjön embereket, majd intézkedem, hogy a kastélyban adjanak ki élelmiszert a falu számára.

A pap keményen visszautasította.

— Köszönjük. Nem kell.

— Nem kell? — lepődött meg az úr. — És mért nem kell?

— Mi becsülést, komoly munkát várunk, az ember jogainak megértését, ez földnek megmentését, e szeretetet, nem ajándékot.

Wesselényi elborult.

— Ember, én már nem tudok szeretni!...

— Akkor várunk, — szólott a pap.

Megfordult és hóna alá csapta az öreg bibliáját.

Vége van a vasárnapnak.

Esteledik.

Gondülte fővel visszatért sodrába a nép. A virágos föld elenyészik, hogy egy ember félmarkával megfojthatná haldokló harmóniáját. A sok kicsi élet elrejtőzik. A Szamoson túl, a fák között a hold felleheli széles sugarait. A házak lassan egymásba folynak. A szegény jobbágy nép fél és a viskóban nem merik meggyújtani a hólyagos bendőlámpát. A sötétség névtelen és észrevétlen, az élet száját cserél a halállal, de mégegyszer elfujja az altató himnuszt a világ fölött:

»Tanuljatok meg szeretni!...«

Wesselényi töprengve megy az uccán. Egredül van. Csak a láncokról eleresztett ebek ugatják a sarkát és dühösen beszívják az út fehér porát.

— Szeretni... de hogyan kell ezt csinálni?

A szokatlan templomi jelenettől egész nap nem szabadulhatott. Űzte, hajszolta a merész papi beszéd, de nem tudott rá haragudni, mert tényleg igaza van. Tenni kellene valamit. De mit?...

Nem vágyott haza. Kószált, merre az út vitte, így ért ki a rétre, ahol síró gyermek jött szembe vele. Alig hároméves kis parasztleányka. Láta is őket játszani, mikor templomba ment. Úgy látszik, eltévedt, vagy elaludt Szendén megszólítja:

— Miért sírsz, kicsi?

A gyermek érzi a jó embert. Nagy, fénylő szemeit ráveti.

— Vigyen haza, bácsi!

— Hol lakói?

— Nem tudom.

Megfogja a kezét és visszaindul a falu felé. A gyermek alig győzi a lépést. Fáradt is, álmos is.

— Vegyen fel, bácsi!

Először meglepi a kívánság. — Hogy ő ölbe vegyen egy rongyos jobbágykölyköt. De mit tegyen? Az úton nem jár senki. Felemeli óvatosan. A kiesi bizalommal átkarolja nyakát és üde arcoskával hozzásimul és a vad nagyúmak jól esik. Olyan jól esik.

Haladnak. Wesselényinek hirtelen eszébe jut, hogy most másodszer visz nőt az ölében. Az első Cserey Heléna volt, akit Kolozsváron átvitt a sáron. A melle elszorul.

— Heléna!.. .

— Bácsi, ne szorítson, — esdekel a gyerek.

— Hát szorítlak, — ujjong fel boldogan, mert eszébe jut, hogy milyen jó volna, ha »Heléna« látná.

Most már érti a Retyi uram beszédét is és lelkesülten úgy érzi, hogy e gyermek képében egész népét viszi az ölében...

A faluban a leányka ráismer házukra. Wesselényi óvatosan leteszi a földre, s kinyitja a kaput. Most a gyermek két karját kinyújtja.

— Meg akarom csókolni a bácsit.

— Hát csókolj meg, kicsi! — és újra ölébe kapja.

A gyermek édesen orcájára hajlik, s megcsókolja.

A nagy, vad Wesselényi elpirul. Különös a gyermekcsók. Mintha gondok, terhek szakadtak volna le a szívéről. Pedig a más gyermeke csókja volt, szennyes kis parasztleánykéé és mégis milyen messze hangzott a csattanába... Hogy megvilágosodott az agya tőle...

— Csókolj meg mégegyszer!...

Tettereje visszatért.

— Igaza van Rétyi-papnak. Célok és kötelességek várják itthon az embert. Át kell venni a magyar sorsot... Tenni kell valamit... Holnap megyek Krasznára és feleségül veszem Cserey Helénát...

A gyermek beszaladt a kapun.. Könnyen, frissen ő is hazatért.

— Milyen könnyű szeretni I...

Jókedve felveri a kastélyt és órák telnek bele, amíg elcsendesedik...

Öreg este van.

Vége a vasárnapnak.

Egyedül van az Isten, mint mikor a világot te remtette.

VI. FEJEZET

A nász hírére a világszép asszony felszisszent, mint a kígyó, melyre tüzet cseppentenek. A nagyot-halló, de jó emlékezetű vén Teleki Pálnénál kávézott az asszonytársaság, mikor Huszár báróné elbeszélte, hogy Wesselényi Miklós kikérte a Cserey Farkas leányát és elmátkásodtak. Fejlődik az éde-sebb viszony.

— ötszáz arany jegyajándékot adott, mikor megvitték neki a Heléna gyűrűjét, a skófiummal hímzett keszkenőt összecsókolgatta, dúsan megrakta vert arannyal, s úgy küldötte el számolatlan.

— Szép pár lesznek, — húzta el a gyöngyös főköttöt a füléről vén Teleki Pálné.

Huszár báróné nem fogyott ki a szóból. Leírta a menyasszonyt, vőlegényt, a csillogó ceremóniát, a a bő ajándékosztást, a Wesselényi fektelen nagy kedvét, ki egész este kicsi mennyországának szólongatta mátkáját, s alig lehetne meggátolni, hogy el ne rabolja már az első napon.

Nemes Zsuzsa komoran hallgatta. Kifelé mézes-mázás maradt, de szemöldökei vonaglottak, orcája behorpadt A dámák lesték, mohón figyelték, de nem árulta el magát, csak magában fogadkozott.

— Velem akar truccolni az eb? De fusson ki a két szemem világa, semhogy boldogságát lássam! No várj, Wesselényi!...

— Már a mennyegző napját is kitűzték mához egy hónapra — tudta Zeyk Daniné.

Kacagtak, gonoszul összevillantak a szemek, kínozták, szurkálták, alig várták, hogy elmenjen kö-

zülök a császár szeretője, s maguk között legyenek. Majd elepedtek egy kis friss megszólásért, de nem merté senki elkezdni. Egymástól is féltek, s kedvetlenül eloszlottak...

Istent s embert felejtő kétségbeeséssel szobájába zárkózott az elhagyott, szerelmes szépasszony. Földig-érő nehéz haja kibomlott a zokogástól... Halálra-vált, hideg, sárga árnyék lett, karikas, beesett szemekkel, mintha száz esztendőt ült volna tömlőében. Si-ratta önmagát szegény tündéresszony, kinek elveszett szép álma volt mindene, titka, jövődje. Pedig hogy vágyott az együgyű, meleg, fehér asszonyélet után és csak ő volt a férfi, ki le tudta volna törölni a császár szennyét róla.

A császár...

Ha felnézett, a festett falról is ő figyelt rá, minden rá emlékeztetett, a zongora, a képes kárpi-tok, az arany vánkos, a dús holmi, az egész gazda-ság. Hiába bujdosott Gorbórol Kapjonba, innen Ko-lozsvárra, ahol a Népkertben volt fényes úri háza, mindenütt ott volt a császár, ki repdeso, harma-tos leányságát elrontotta, tiszta álmofátylát összetépte. Hűtös ura eszébe se jutott, az neki csak név volt. Egy álló hétig vergődött, de hiába verte földhöz a csá-szár szoborfiguráit, tépte le képeit, a császár meg-maradt császárnak és ő végül is hozzá folyamodott sima asazonyi praktikával, hogy visszaszerezze szerel-mes férfiát.

Elveszíteni mégsem merté, csak elszakította ará-jától, és Wesselényi Miklós szigorú behívó parancsot kapott.

— Ne búsulj, kis-mennyországom, csinálók én Valami olyan dolgot, hogy küldve küldenek haza. Ti addig csak készüljetek a mennyegzőre, mert én nemesi becsületszavamra fogadom, hogy a pontos napra itt-hon leszek.

— Csak magára vigyázzon, Miklós, — reszke-tett a lilionszál menyasszony.

Az ezred Reichenauban táborozott. Hiába futott-fáradt, ígért fűt-fát, hogy elbocsássák. Vad tréfáin kacagtak a tisztek, becselenséget nem tehetett, cimboráit kímélte. Töprengett, a haját tépte.

— Arra vigyázz, hogy le ne csukjanak, — óvták cimborái.

Újabb akadályja is támadt a házasságnak, de az polgári úton érkezett. A kerületi főispán kíméletesen közölte, hogy a fennálló törvények értelmében addig nem köthet házasságot, míg reverzálist nem ad a születendő gyermekek vallásáról.

— Ezek nem lehetnek kálvinhitűek, — magyarázta a főispán.

A tisztt megtántorodott.

— Azt nem. Sohasem egyezem bele!

— Ebben az esetben le kell mondania a katólikus nőkről, ha még olyan szépek is. Wesselényi bárónak nem lesz nehéz vigasztalódni, gyerekkora óta ismerem, mosolygott az öregúr.

— Akkor önnek tisztességesebb foglalkozása volt, — mérgelődött Wesselényi. — Csak borotválta az urakat, de nem vágta el a nyakukat.

A főispán megsértődött.

— Báró úr feledi, hogy a felséges császár kegyelméből módomban van kellemetlenebb eszközök-höz is nyúlni és sok tekintetben sorsa kezemben van...

— Csend, figáró! — riasztott rá gőgösen a báró.

— Akármit firkálsz is, úgy történik, ahogy en akarom — és távozott. A megrettent ember csak a másik ajtóból mert utánakiáltani.

— Véleményemmel Bécsben találkozni fog. Ha akarom, létrával sem éri fel a nászágyat.

Wesselényi tán nem is hallotta. A vörös vihar mindent elnyomott benne. Órákba telt, míg lecsillapodott, de akkor eszébe jutott a félkopasz figáró. Újból kicsordult fekete vére. Meg se gondolta, mit

tesz. Megparancsolta katonáinak, hogy a borbély-főispánt hozzák a szállására.

A keménymarkú fiúk, — gyorsan teljesítették a parancsot. Keresztet vetni sem maradt ideje a jámbor németnek, már ott állott újból a dühös kapitány előtt. Sápadt volt az arca, fonnyadt térdjei reszkettek és félelmében magyarul kezdett fohászni.

— Miféle injuria, erőszak ez, méltóságos uram? Nem tűröm! A császárig viszem a panaszomat, mert bennem az ő személyét támadta meg...

Wesselényi nem válaszolt, csak sétált fel-alá, pengő sarkantyúsan a hórihorgas fülíg-láb úr előtt. Mikor azonban megelégette a sok szót, hirtelen felkiáltott:

— Habt acht!

Főispán, katonák rémülten vágták össze bokájukat és feszülten tolták fel viharvert, barna arcukat. Wesselényi nyugodtan levetette aransujtásos dolmányát, beleült egy súlyos székbe, s onnan parancsolt rá a borbélyból lett főispánra:

— Hadd lássuk, mit tudsz még, öreg. Ott vannak a fésűk, sütő vasak, szépen göndörítsd fűrtökbe a hajamat, ahogy ilyen úrnak illik. Rizsporozd be, de mértékkel, hogy úgy csillogjon, mintha ezüst malomban jártam volna.

— Üm Gotteswillen Herr Báron!... rémüldözött a főispán, de a kapitány a katonák felé tekerve fejét, három lépést előre vezényelte. A vén fodrász ijedten kapott a fésű után és belemerítette a koromfekete, dús hajba... Wesselényi mosolyogva figyelmeztette:

— Ne feledje, kedves Fritz, hogy esküvőre kell mennem, ügyes keze legyen...

A Botrányt elfojtották, de Wesselényi megkapta az obsitot.

— A nehezebbjén túl vagyok, — írta haza jegyesének. — Siessetek a mennyegző előkészüléssel, mert egy hét alatt otthon leszek. Áldjon meg a Fennvalónagyisten, lelkem, gyönyörűséges kicsi babám...

Ilyeneket írt, mert május volt, s a sok virág elrekkentette a szívét, mint a friss fű a lova lába nyomát. Az idegen csúf burkus-országokra rá sem nézett, pedig már zöldeltek az erdők, s minden fa fehér volt a virágtól. Piros, széles, száthatvan fontos szerelmes német leányok állottak útjába, de ő Bécsig-futtában csak az ő Helénáját látta. A ló beszélt helyette. Ha fűzfa alatt állott meg, azt mondta: — »Fűzfa, én neked vendéget hoztam...« — Gazdája azonban nem sok időt hagyott neki az áradózásra. Csak azt várta meg, hogy mondja el a lova a hajnali himnuszt, hogy jószerencsével indulhassanak tovább. Azt tudni kell, hogy a magyar állat, a ló előbb rálehel a hímes fűre, mielőtt belekóstolna, és elmondja az ősi táltos imát. A holdnak azt nyeríti arcába: — Üj hold, új királyi Te vagy az elvevő, te vagy a ráadó. A gazdám szerelmem bántja, adj még hozzá...« A napot azonban szép igével köszönti:

»Légy magasztalva, Nap, légy áldva asszony-nénénkkal, a Holddal és a Csillagokkal, akik oly szépek és fényesek! Légy áldva a mi süvünkkel a széllel, ki a felhőt és a derült időt hozza. Ángyikánkkal, a Vízzel, ki jóízű és tiszta!

Urunkbátyánkkal, a Tűzzel.

Oh, mily szép, mily vidám, mily erős és Hatalmas ő!

Légy áldva nagyasszonyunkkal, a Földdel, aki táplál és megtart...«

Csuda-e, ha a virág virágnak adta őket, a szél taszította, szerencsétlen óra nem bántotta sem éjjel, sem nappal, csillagra szöktek, a »lelkek útján« elvágattak, az éjszakai szivárvány alatt áthaladtak, hajnalhasadékba nem zuhantak, s úgy értek vén Bécsbe, hogy mikor a Kriegsministerium kopár, üres terme-

ben megállott. Wesselényi Miklós, még harmatos vi-rágportól aranyos volt a csizmája...

Ott egy kiszáradt, hosszúorrú, burgi-bugyogós írást tolt elébe.

Csak alá kell írnia?

Wesselényi meghökkenve olvasta:

i »Ich Endesgefertigter Freyherr von Wesselényi K. u. K. Kammerer, des Lobi. K. u. k. Huszárén Regiments v. Barco wirkl. Rittmeister, bekenne hiemit, und verspreche sub fide nobili, dass ich alle meine leibl. Erben, welche ich aus künftiges Ehe mit dem (Tit.) Freyl. von Cserey erzeugen werde, sowohl männlichen als weibl. Geschlechts, in der Röm. Kath. Religion ungehindert werde erziehen lassen...

So geschehen Wien, den 19-en May 1777.«
Wesselényi megtántorodott.

— Ezt írjam alá? Hiszen ez kész hittagadás!

— Nem — válaszolt a tisztviselő —, ez reverzáhs.

— Szerződjem el előre meg nem született gyermekeim hitét?

— Bele kell egyeznie, ha nőszülni akar. Vegyes házasságnál ez a törvény.

— Más mód nincs?

— Van. Ha a báró úr áttér a catholica religióra... Az egyház azonban senkit sem kényszerít. Ebben a kérdésben csak szabad akaratból kell cselekednie. Tessék meggondolni és önként dönteni... Talán ebben a szobában, — mutatott rá egy ajtóra az előzékeny tisztviselő és Wesselényi némán követte.

Egyedül volt. Töprengett, elmerengett, újból boszszankodott.

— Vallás, vagy leány, leány, vagy vallás... Már csak bagolytollat kell szúrnom a fejem bőrébe, s teljes bolond leszek, — rúgott bele a császári bútorokba.

Nem tudott határozni, elméje hiába futotta a nagy vörös kört, melynek vége nincsen.

— Legjobb volna ismét lóra ülni, s itthagyni az egészet, — gondolta. Ha a leány nevében ment az ajtóig, Calvinus János húzta vissza, ha mellette döntött, jegyese borult az útjába. Végül megállott az ablaknál, s bámulta a nagy, fekete várost. Addig legalább pihent, s bosszankodva meg sem fordult az ajtó nyílására.

— Mindjárt! — szólott ingerülten hátra, de az akta evő tisztviselő helyett ijedt női hang válaszolt:

— Bocsánat! Nem tudtam, hogy van itt valaki. Wesselényi restelkedve vágta össze sarkantyúit.

— Pardon, Madame! Azt hittem.. .

Sugármagos, gyönyörű nő állott előtte. Két melle-halma remeg, gyöngy, arany, selyem ragyog, feszül a testén.

— Miklós! Mit keres itt?

A férfi hátratántorodik, homloka elsötétedik.

— Zsuzsa! Nemes Zsuzsa grófnő!...

Az asszony egyet fordul, kettőt perdül, aranyhaja sarkát veri és ruhája suhogásától megbolondul mellette a férfi. Elfeled mindent, s csak csókolni[^] ölelni szeretné, üdvösségét eladná érte. Pusztaságban táncoló, legényt ingoványba csaló bűvös boszorkány, ki után szédülve futnak még a virágok is. Minden szavával egy-egy gyöngy esik le ajkáról, a vágy olt-hatatlan mellette, boldogság ül ágya szélén, s fény árad szét a szobában, ahogy szemrehányó mosolygással közeledik. Nem beszélnek, nem vádolnak, nem dicsérnek, csak összecsapnak kínos, hosszú csókkal...

— Nem adlak senkinek! Az enyém maradsz, — lihegi a férfi fülébe.

Ragyogó felhő ereszkedik rájuk, sóvárgás szag-gatja és szerelemtől zeng a testük. A székeken kő-pék ugrálnak, tekintetük előtt elmosódnak Bécs fekete tornyai, mindenről megfeledkeznek és csak néha, lassan nyitják fel szemüket, hogy lássák a szerelem tüzes angyalát.

— Szeretlek... — mondja Wesselényi.

— Tudtam, hogy nem tagadsz meg azért a leányért, — reszket az asszony. — Meghaltam volna... Tudod... Kíváncsi voltam, hogy még hitedet is odaadod-e azért az éretlen gyermekért... De most minden jól van, bolond, féktelen fiam tel... Nem adlak a Cserey-leánynak!...

Wesselényi összerázkódott a névre és szégyenülten dobta le nyakáról az asszony puha karjait.

— Gyalázatos ember vagyok, — dörmögi haloványan. — Újból eljártam *a* becsületet.

Ködös feje hirtelen megtisztul a mámortól, a csók nyoma elfeketedik a száján, az asszonyi testnek ugró inger elernyed benne és tisztán áll előtte, hogy a császár szeretője rendezte számára e gyalázatot. Itt az öreg császárné gyászruhájának árnyékában kerítették el. Az a pántlikás bugyogójú, görbe akta-pók ott a másik szobában őrzi az ajtót és tartja zsebét, hogy megkapja ördögi szolgálatának arany zsoldját. Azt hitték, ha *a* vallás akadályát vetik elébe, meg fogja tagadni szűzi, szép menyasszonyát, elvész az ágy fertőjében, s a drága, tiszta, hófehér leányélet megölt emlékét ki lehet hajítani a vén Burg ablakán...

Felugrott, hogy messzi tántorodott öléből az asszony. A varázs elmúlt. Nézte, nézte nem is haragosan, inkább szánva, megvetéssel. Nemes Zsuzsa a szerdes arcú férfi láttára mozdulni sem mert. Láta az undort, tudta, hogy újból elvesztette kedvesét. Halk sikoltással tenyerébe rejtette fejét és kisuhant az ajtón. A férfi komoran fordult a másik ajtónak és igyekezett minél gyorsabban a lova hátára. Csak innen el! — sürgette a szégyen. A másik szobában a hivatalnok előzékenyen elébe tartotta a reverzálíst.

— Kapitány úr, határozott?

— Ja igen, — riadt fel és rámeredt az okmányra. — Van-e joga ezek után aláírni... Kötelességed, — súgta a jobbik fele. — Ez a legkevesebb, mivel tartozol Heléna becsületének ...

Még egyszer elolvasta: 1777.«
»So geschehen Wien, den 19-ten May ¹
Fogta a pennát és keményen alákányarította:
»B. Wesselényi. Rittmeister.«

Május volt. Már zöldeltek az erdők, s a friss
fű elrejtette lova lábanyomát.

VII. FEJEZET.

Könnyű volt esküdni: »Isten engem úgy segíyen«, — de mikor a hitvesi csókra került a sor, régi szeretője képe vetődött közübük, s nem bírta kimondani: — Szeretlek, feleség!

Három nap, három éjjel folyt a lakodalom, két banda kifáradt, a fogások lejártak, elköltek a nagy aranyos pástétomok, perzsiai és velencei nádmézből készített konfektek, liktáriumok. A pohárszékekről lekerült minden ezüstserleg, a segesvári viaszkos úji kupák, a járai hólyagos kancsókban megecetesedett a bor, s sok kristálypoharat eltörtek, de Wesselényi nem merte végigszakasztani a lakodalomnak, hogy mondania ne kelljen:

— Szeretlek, feleség!

Se bor, se az áldás nem mosta le szájáról a bécsi Burgban a császár kedvesének adott tisztátalan csókot. Csak reszketett a szégyentől, mikor ott állott előtte gyönyörű asszonya, Cserey Heléna előbb hófehér ruhában, később zöldbe öltözött, fürtéit vállára eresztve, virágkoszorúsan, ahogy a szövétnekes ifjak közt táncolt, mintha nem is övé volna. Csak pirulni tudott, mikor a vőfély szép szavakkal átadta aráját. Másnap zeneszóval ébresztették, következett a felkontyolás. Keleti gyöngyös, drágaköves főkötőt illesztettek a szép menyecske fejére, ki a boldogságtól úgy reszketett, hogy két szűzi mellhalma verte a drága ruhát, mintha két szív dobogna mellében...

— Tedd fel a kontyot, vedd fel a gondot! — mosolygott a nyüzzőasszony.

Az inak brávóztak, leányok álmodoztak, a sok

gróf és báró mind csak csókra gondolt; egyedül a férjnek akadt el a szava, mikor mondania kellett régi szokás szerint:

— Kicsi mennyországom...

Pedig emberemlékezet óta nem volt ilyen szerelemre született esztendő. Égen-földön tobzódott a tavasz. Az emberek ekéikkel a föld minden szennyét aláforgatták a mélybe, a dal láthatatlan aranyhurok-ként kiröppent, s rá vetődött a repülő madár lábára, fennakadt a fák harmatos ágain, s a felhők képén ragyogott sokáig. Illat töltött be mindent, még a koldus zsebet is, s az ébredő Szamos megborzonegott tőle... Minden szegény ember a fák lehulló virágjával keresztelte csecsemőjét, csak Wesselényi Miklós maradt szomorúnak.

Sibót berendezték. A kastélyt újraépítették, új élet kezdődött. Lovas hajdú járt faluról-falura, szegényt puhatolni, fel is segítene. A kasznár éjjelnappal a pince pitvarában ült, ott is hált, hogy utas-szomszjas embernek minden különbség nélkül egy ital bort nyújtson. Nagy vendégfogadót építtetett s homlokára ezt íratta:

»Ez az ivók és táncolok kedvére épült, de becsületes embernek kastélyomban készen áll asztalom, szobám és ólaim.«

Melegség, szeretet áradt szét a magas kastélyból. Az árva jobbágynépek homlokán bizalom káprázott és boldogan dobta magát a robotmunkára a virágos rétek ölen.

Amíg ő így titokban vezetelt, fehér felesége boldogan ültette a virágot, gondozta a búfeledtető, vigasztaló kertet. Vala is ott minden, mi ékes és drága. Különbnél különb fajtájú szép fák sorjába ültetve, lombos árnyékukban fileglorietták faricskálásokkal kihányva, vártakkal pártázott látókák, remetelakok, lugasbarlangocskák. A vadaskert mérföldekre terjedt, fácánok villogtak ki a füzes gályái közül, s minden telistele szebbnél szebb virággal.

Csillámlott, sajgott minden a nap tűzében és minden vele reszketett, vele porolt, neki fájt. Egyedül ő volt méltatlan tiszta asszonyához, kinek minden érintése aranyfoltot hagyott házon, kerten, életem és álmon. Ha új bimbó hasadt, arra gondolt, hogy csak az ő szíve nem hasadhat ki, *pedig híven* imádta már asszonyát. Úgy érezte, hogy minden széptevése álnok, szerelmes igéinek útjába áll az a másik asszony és nincsen senki, ki levegye az igézetet róla. Még több jót tett. A szegényeknek házat épített, kis telkeket hasogatott ki a falu szélén s csakhamar egész utcator sűtkérezett az út szélén, s hálás emberek csókolták áldva lába nyomát.

Végre úgy érezte, hogy meg van váltva. Már nem bántotta a lelkiismeret és egy forró, szép estén kitört belőle a vágyott vallomás:

— Szeretlek, feleség, kicsi mennyországom..,

Azon az éjjel pedig leégtek az új házak.

A sok arany buborék, a csillagok ragyogtak az égen, mikor a földről imbolygó fény szökött fel. Kis fény-nyilak suhantak át a fák között. Előbb csak pilinkéztek, lassan megremegtek a falevelek, *aztán* piros fényben ragyogni kezdettek. Forró légáramok keltek útra és vörös lett az öreg fák szakállá.

— Tűz van! — riad fel valahol a szó.

Wesselényi felugrik álmából, megáll az ablaknál és mikor látja, hogy az ő bűneltörő házai égnek, arca fakó lesz, nagy deli teste előregörbed. A házak kormos tájtéket vernek, az emberekre hull a tűz, fülük sír, meztelen szívük veri a követ, ahogy orra-biiknak a pusztulás hatalmai előtt. A harang sír, a torony fejíveszített denevéreket szór ki ablakán.

A lángok egygyé folytak már, mikor Wesselényi odaérkezik. Egy kútágas recsegve hanyatlik le. Az ökör véres nyakán ezüst patakban olvad a lánc. Az elégett eb gerince vörös íjjként felmered, mielőtt el-

pattanna. A kicsinyeire borítkozott madár égbetar-
tott csőrrel hal meg. A házak, csűrök ropogva ég-
nek és aranyesőként robban szét az otthon. Fölöttük
piros angyalok csókolóznak és veres bíbort vetnek
az ég arcára.

Az embertömeg félve veszi körül az urat, az
asszonyok sírva omolnak útjába.

— Mit tegyünk? Mi lesz velünk?

Wesselényi komoran int, hogy ne bántsák a tü-
zet. Néz és gondolkodik. A hajdúk a népet' hátra-
szorítják.

A tűz már színjieleket játszik. Arra gondol, hogy
milyen másképpen ég minden: Az élettelen dolgok,
a lélegző teremtmények és az ember... Néhány
könnyű, fehér pillanattal lobban el a gyermek, a
férfifő tüze feketé, a szép leányé szomorú, az anya-
test utolsó pillanatig sír... Feleségére gondol. Az ő
virágait nem bántja a tűz, csak az ő lelke bocsána-
tának záloga hamvadt el. Visszadobta az Isten is. A
lángok közül a másik asszony kacaja hívja. Piros
ágyat vetett a lángok szárnyain... Talán jobb is
volna... Pár lépést tesz önkéntelen.

— Vigyázzon, Miklós! — érinti meg valaki a
karját. — Ne menjen olyan közel!

— Heléna! — rezzen össze a férfi és egymást
átkarolva, együtt nézik a pusztulást.

Az infernalis zaji lassan csendesül. Csillagvakító
füstgomolyok légi útra kelnek. Utánuk nyersarannyá
változnak az égő épületek. Az eszterhéjjikáról tűz cse-
peg, a tetőkön a nagy varjúkárogók kinyúlnak és
megbolondult piros szén-virágok ugrálnak ki az ab-
lakokon. Az ág-bogos kerti pompa még egyszer fel-
tetszik, s csakhamar korommá omlik minden. A ré-
műlettől borzolt állatok ismét lehúnyják szemüket.

— Menjünk! — inti feleségét Wesselényi.

Arca szigorú árnyékot kapott, halántéka fekete.

— Valami bajod van, Miklós? — aggódik az
asszony.

Ingerülten háritja el magától a nőt.

— Semmi, semmi...

Már megvillan a gondolat, hogy milyen jó volna most elmondani mindent, de nincs bátorsága az ártatlan lelket megmérgezni. Sietve hazudja tovább: —... Csak ezeket a szegény embereket számom, — s hogy ne kelljen asszonya szemébe nézni, újból az ablakhoz lép és bámulja az üszkös romokat, melyeket égett bajszerű férfiak állnak körül.

Cserey Heléna ismét hozzásimul és loppal fürkészi. A férfi kínosan elmosolyodik és — csakhogy csend ne legyen — kimutat az üszkökre.

— Valaha ház volt, mosolygó, virágos. Kenyér volt, édes. Ruhácska, ékes. Ki tudná, miféle hímes, tarka, vagy szerelmes. Életük egyrésze, álmuknak szárnya, jövőd reménye. Ez a kis korom volt szegény embereknek mindene. — A becsület, szépség, kacagás, öröm, fájdalom... s íme, most az ördög fusúli benne bozontos mellezőrit...

Érzett a hangján, hogy nem a szívéből beszél, lopottak a szavak, eszeágában sincs, amiket mond. Valami más titkot *alcáz*. A szerelmes asszony meg-rándul, s zokogva csúszik le az ura válláról.

Wesselényi sietve karolja ölébe.

— Mi az? Mi bánt?

— Semmi, semmi, csak rosszul érzem magam, — feleli hidegen az asszony, s görcsösen megrándul az arca. — úgy látszik, megfáztam a tűznél. Megyek is aludni.

Az ajtóban azonban megtorpan, szelíden visszazól:

— Miklós, én hazudtam.

Gyámoltalanul ténfereg oda a hatalmas ember.

— Mit beszélsz? Hazudtál?

— Hazudtam, — vallja szilárdan a kicsi asszony. — Engem igenis bánt valami. Meg kell mondanom. Nekem nem szabad, hogy titkom legyen maga előtt.

Szemei villognak. Erős, határozott, parancsoló-
Wesselényi ügyetlenül kedveskedik, rekedten kacag.

— Nono! Csak ki vele!

A karcú, magas asszony két fehér tenyerébe veszi
ura fejét, úgy néz szemközt vele.

— Az bánt, Miklós, hogy ekkora nagy tűz vilá-
gánál sem láthattam a mága leikébe... Pedig én
tudom, hogy most a mi házunk ég.

— Feleslegesen izgatod magadat, — komorult el
a férfi, de a nő ellökte kezéből a nehéz főt és el-
tűnt az ajtón...

Wesselényi leroskad a medvebőrre és öklére kö-
nyökölve mondja:

— Szívig égett ember lettem magam is.

A falu elnémult, a sors betette az ajtót, lassan
kinyílik a halálvirág, s a korom csendesen hull az
árva emberekre.

Kárhozottra változott a világ Sibón.

Az udvaron vad mének harapták egymást, nyak-
törő lovaglások következtek. Minden vadászatról haza-
hozta egy-egy félhótt vendéget, megtöredezett haj-
dút. A vakmerő kocsizások után hideg vízzel kellett
öntözni a megdühödött paripákat, hogy a lovászok-
kat fel ne falják. A vendégek egymás szájából lötték
ki a pipát, vagy részeg fővel fáklyafény mellett, éles
karddal vívtak, hogy csak úgy csurgóit a vér. Minden
szobában, a folyosókon friss fehérneműt kellett ké-
szíteni, hogy a dühödt báró újat válthasson, ha ok-
talan tombolásaiban a régit letépte magáról. A fegy-
verteremben, vagy az ebédlőben nagy dáridók estek,
míg fáradtan kidőltek, vagy valamelyik vérmesebb
úr szőrös orr Ilkából ki nem freccsent a vér. Nagy
fogadásokat kötöttek, hogy ki lövi le a levegőből
örömeiben hanyatt repülő fecskét. Aki betette lábát
a sibói határba, többé nem volt biztonságban.

Az ifjú hitves párnákba dugott fővel sírt, reme-

gett, borzadozott, de mutatni nem merte. Százszor esett bűnbánóan lábaihoz Wesselényi, ígért jobbult, de valahányszor a leégett házak üszkére nézett, újból elborult a lelke. Gyötörte, kínozza magát. Minél jobban szenvedett az asszony, ő annál vadabb lett, s már nem tudta mihez fogjon, csak hogy a gondolkodást elfeledje.

Játékszint építettett a vadaskertben, összetoborzott néhány koplaló komédiást. Aki valamire való úr volt három vármegyében, el nem maradhatott. A vadaskert melletti úton, réten állott a sok szekér, égtek a nagy tüzek, cigányüstökben párologott a tokány, a szén felett forgatták az ökröt. A színpadon a jeles Jancsó, Ernyi, Sáska, s Kócsiné ágáltak. A darab vadászjeleneténél *igazi* vaddisznó robog a *deszkára*. Még forrók a fülei a kemény szorítástól, melyeknél fogva nyolc kemény hajdú a jelenetéig fogta. Kócsiné sikolt, a komédiások bénultan merednek rá, mikor lövés dördül, s a tajtékos kan véresen a sűgő orra elé karikázik. Az ájult fehémepeket felmosdatják, a vendégek megnyugszanak és a szép magyar szó mindent elfeledtet. Hegedűszó zendül, édes nóta támad, az emberek megrendülve kísérik az akciót, a rongyos komédiás lelkesülten tovább szaval, kihull a könny, a vendégek elbűvölve hallgatnak, a hegyek rendületlen figyelnek, az erdők susogva sűgják a szerepet a színészeknek, s a borzas deszkák-ról új világ fényes lelke száll, száll szakadatlan, míg eljön az este, s vége a komédiának...

így mulatnak Sibón. A gazda a lehangosabb, pedig bort se iszik, mióta megfogadta, de mikor senki sem látja, kiorozkodik a házból, s odalopózik az égett faluvéghez. Csak itt ered meg szívében a panasz.

— Meddig vádoltok?...

A fekete romokat senki sem meri bántani engedelem nélkül.

— A báró megbolondult, — mondják, akik látják.

Egy éjjel aztán fehér kísértet lép a romok között az elmerült férfi elé és szomorúan átöleli.

— Miklós, én drága uram. Tudom, bánanak a romok. Engedd meg, hogy én építsem újra...

Elvezeti onnan. Többet nem beszélnek. Csak egy komoly bagoly szuszog hangosan utánuk a görbe szarufáról.

Őszire már ott sorakoztak az új házak egymás mellett, kakasításnyi távolságra, de még le sem száradt a tetőkre tűzött zöldág, megjött a tél. Az első havat a varjak még a hátukon hozták, s alig telt el néhány hét, már a menekülő koldusok hátán táncolt az üres tarisznya. Sibón csend volt és szomorúság. A báró Voltairt és Horatiust olvasta, vagy önmagával küzdött. Ilyenkor felesége nem szólt, hanem csendesesen mellé ült és finom kezével hűsítette homlokát. Néha megúzta a vadkant, farkasirhákat aggatott a hidegtől csikorgó fákra, nevelte híres paripáit, hóviharokkal szembehajtotta őket, minden veszedelmet megkísértett, de nyugtot nem talált, menekülni nem tudott. A medvebarlangból régi szeretője lépett elő, a hófátylakban ő táncolt, éjjel ő ült mellére, az ablakrácsba kapaszkodó démonok a Nemes Zsuzsa nevét kiáltották.

A másik szobában pedig nyugodtan aludt a makulátlan, szentséges feleség várandósán, az ő gyermekét hordozva szíve alatt.

Igy telt el a tél és megjött március. Langyos szelek elvitték a havat, a hegyek mérették a zilált ködöket, s az új élet ingerétől már zúgni kezdett a fák teteje. A patakok újra mosni kezdték a sziklakat, a sárga, gyertyalelkű, szegény nép kitámolygott a mezőre, hol fodros, ösztövév báránycák ugráltak, vagy bámulták az ágon hintázó kicsi cinkét.

József napjára aztán megjött a kastélyba is a gyermek. Kínos, jajgató, erőszakos volt az útja. Az

asszony vértelenül feküdt az ágyban, mint egy viaszkkal ragasztott szép halálfő, de boldogan mosolygott.

— Fiú!

A csapzott, keserű férfit mintha igézetek igaziak volna le.

— Milyen különös!

összerándult hatalmas fejét felvetette, testének boltozata ropogott, küzdött, hogy megértse a különös változást. Az élet új kezdete kopogtatott homlokán, egyszerre minden más értelmet, mélységes jelentőséget kapott, vérenek viharai eltávoztak, a harag szárnyai letörtek és csodálatos fény áradt el benne. Milyen más lett a felesége is! Fehér ingén, ni, hogy átvilágít a szíve... és milyen tiszta, milyen forró! Csodálatos tisztaságot érzett és olyan finom lett egyszerre az ő vad teste is, hogy meg tudta volna nézni a tenyerére hulló falevél bánatát. Eltévesztetnek, értelemnélkülinek és elherdálnak látta eddigi életét.

— Mit csinált velem ez a gyermek, Id pedig erőtlen, tehetetlen, mintha csak pár pillanatra volna kiszabva élete?...

Átszellemlülve haladt át a néma termeken. Elővette a Károli-bibliát, hogy bejegyezze az eseményt.

— Világosságot! — dördült rá inasára.

A megijedt legény meggyujtóttá a gyertyákat, maga pedig eltakarodott.

Wesselényi ült a sárgás fényverésben és magába szállottán nézte a sokatnyálazott öreg könyvet. A betűcsírák összefutottak szemei előtt. Újból szorongások, gyötrelmek, lidércképek vették körül és megfogták a felemelt pennát a kezében. Ördög tudja hogyan, de hirtelen az jutott eszébe, hogy lovaslegényt küld Gorbóra, és megüzenni háza nagy eseményét.

— Aljas vagyok, aljas vagyok, — verte a fejét, majd újból lecsüggedt, tépett haja homlokára csúszott.

— Ez így nem élet, — mondotta keserűen és elhatározta, hogy megszabadul lelkének terhétől,

Már a szándéktól is könnyebbséget érzett. A gyertyák biztatva hunyorogtak, apja, anyja, vén vérontó ősei rábólogattak a falról.

Indult is, de az ajtónál visszarettent. Erre a kakuk kiugrott az órából és mérgesen ingadozva, tízszer kiáltott rá.

Erid j már'... Eridj már l

Cserey Heléna boldogan nyitotta ki szemeit.

— Mi az, Miklós?

Fény áradt a férfi alakjára, hangja meleg lett és lerogyott az asszony párnájára.

— Heléna, vétkeztem ellened... ördög van az én szívemre f estve...

És elmondott mindent. Felfordult minden keserősége, izgalomtól gyöngyöztek szemei. A szenvedő, meggyalázott, más asszonyától fertőzött, mégis drága férfi vallott kábultan, semmit el nem rejtve. — Csak mikor bevégezte és a kábulattól felocsúdott, döbbsent meg hirtelen és nézte az asszonyt.

— Űzz el magadtól! Méltatlan vagyok én hozzád!

Cserey Heléna boldogan rázta a fejét.

— Én vagyok a méltatlan, hogy szenvedni hagyjalak ilyen kicsiségért.

— Ilyen kicsiségért?

Az asszony oda se figyelt, csak összekulcsolta halovány kezeit tej ontó pusztá mellén.

— Áldott legyen az éj, melyben csillagom feljőve, áldott legyen a kéz, mely hozzám vezet... és ezerszer áldott a mi kicsi fiúnk, ki végre eljőve...

Látszott, hogy a drága anyatest magánkívül vonaglik, hogy sietve megszüljje a gyermek után közös boldogságukat is. A férfi pedig érezte, hogy el-esett élete megújul, házának szentélye felderül, epedő vágyak, hitvesi szerelem kelnek velük szárnyra, a nyomorult föld megszűnik remegni, mintha örökre

leléptek volna bűnös sárcáról, hogy az igaz élet tisztá magasságába emelkedjenek.

— Mikor a falu leégett, a forró tengerlángban nem láttalak téged, — zengett az asszony; — de eljött kis fiúnk és pici kék szemének kicsi világánál, hogy megismerélek...

Egymásra borultak hangtalan és nem látták, hogy a gyertyák kék ugrádozással egymásután kialszanak, a hajnal beszél az ablakon, hogy feküdjetek le gyermekek — és felretenti az alvó kisedet,..

Még támolygott Cserey Heléna a gyermekágy után, de első dolga volt Rétyi uramat, a papot hivatni.

— Tiszteletes uram, keresztelje meg e gyermeket!

— De hiszen ú^y tudom, hogy a báró úr reverzálist adott, a báróné pedig más hiten van, — ellenkezett a pap. — Én pedig kálvinista pap vagyok, kit nem illet gyermek a törvény szerint...

Wesselényi bámulva hallgatott, de az asszony nem tágított.

— Nem törvényt magyarázni hívtam Rétyi uramat, hanem keresztelni és vegye tudomásul, hogy az uram hite az én hitem...

A szikár fekete ember alázatosan hajtotta meg fejét és karjait áldásra emelte...

— A mindeneket megtartó Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében...

A végén Wesselényi Miklós az asszony nagyságától legyőzve, reszkető pennával írta be az öreg bibliába:

»Első fiúnk, Ferenc, született anno 1778 die 19-a Mártii, kereszteltetett Rétyi pap által...«

Kigyulladt arccal tekint szét a tavaszban, lovai boldogan nyerítenek rá a napra és minden pillanatban testvért kap az elsőnek kinyíltt néhány kicsi virág..,

VIII. FEJEZET.

A vendégek egymásnak adták a kilincset. Szokás volt a gyermeket megtekinteni s mosdó teknő - jét pénzzel tölteni. Egész nyáron hintók járták a Wesselényi házát, nem volt ideje a pornak elülni az úton. Hozták a hírt termés állásáról, ország állapotáról. Nyugodt, vihartalan volt ez az élet. Az ebédlőben koccintottak az ezüstkancsókkal, saz urak sokszor éjfélíg elaggódtak a bécsi állapotokon, hogy az öreg császárné a végét járja s ürül alatta a trón.

— Semmi jót sem várhatunk *Józseftől* — mon-
dotta az egyik.

— Alig várja, hogy az anyját a kriptában lássa,
— vélte a másik.

— Vájjon mi szándéka van? — töpregett min-
denik.

— Azt csak Nemes Zsuzsa tudná megmondani, —
vigyázatlankodott Bethlen Lajoska.

— Rossz helyt szóltál, — súgta a fülébe Bánffy
György, *a sógor*.

Wesselényi elkomorodott, s a vendégek szedték
a sátorfát. A gazda nem szólott rá, csak titkon mo-
solygott.

— Nincs ereje rajtam már annak az asszonynak.

A találkozást mégsem kerülhette el. Éppen ara-
tásra készülődtek, mikor Hallét János uram lovas le-
gennyel bejelentette, hogy tiszteletét teszi. Gserey He-
léna adta rá a választ:

— Szívesen látjuk.

Régi török füstölő lapátocskára gyanta-golyóbist
vetettek az inasok, bugyogós korsócskákból virág-

vizeket hintettek a falakra, hogy a kevély, szép dáma, a császár szeretője, gróf Haller Jánosné ne húzogassa az orrát a grátzi, bécsi szálak után a sibói kastélyban. A ház úrnője nem akart mérközni asszonypraktika csudaszereivel, hiányzott is neki a klárispor, ábelvére, affróziavíz és egyéb rejtett praktikák szerszáma, mert azt tartotta hogy a virág is csak harmattal mosdik, napfénnel törülközik, mégis milyen szép.

Csak az urát féltette, minden percen rettegett, mióta a »császár kémje«, púposhátu, szikár^ felszeg kis férjével betette a lábat a kastélyba. A féltékenység soha nem álmos, s a villogó szemű, gyönyörű szál asszony most is olyan lágyan csókolta a szerelmes szokat, mint régen, mikor még Wesselényi Miklós szívével játszott.

— Miért is jött ide ez az asszony!

Tudott urának rejtett, régi nagy szenvedélyéről, s érezte, hogy ez a leszámolás napja is közöttük. Eljött beváltani a régi fenyegetést, mit akkor tett, mikor elvette tőle a férfit. Hiába őrizte otthon tizenhárom alakban a szerelmes császár képit, a régi szenvedély ismét fellángolt, nem nézte a háta mögé adott fehér, hidegorrú stiftámát; úgy fordult minden érzékével, szomjasan első szerelme felé, mint ahogy egy szép rózsaszál beleágaskodik a napsütésbe.

Wesselényi látta a néma harcot, s csak rákövösen nagyokat fújt a bajsza alá, de gálansul vezetgette a gazdaságban a veszedelmes dámát, aki megverte szemével, tüzelte forró közelségével, ajka félig mutatott csók volt, forraló, észveszejtő lényéből áradt a szenvedély. Percekig be nem állott a szája.

— Néhány mustralovat szeretnénk, szomszéd. Az én édes uram is rendezett be ménest Tótszálláson. De mi az a sibói világhíres méneshöz képest! Nem is tudja, Miklós, hogy a felséges császár figyelmét is {elköltötte...

Wesselényi morogva húzta ráncba homlokát. Nagybátyjának, Wesselényi Farkasnak intő levelére gondolt, hogy vigyázzon, mert a szépasszony kezével a császár tapogatózik, nagy veszedelmek gyűlnek Erdély szabadsága fölé, s az ármányos fehérmép kitudta a féltett titkokat, a be nem hódolt familiák sorsa a kezében van, a Bethleneket is megfenyegette és el is kérkedett vele, hogy ő a császár igazi guberniumja Erdélyben.

— Az igaz, hogy szép gubernium, — morogta gavallérosan, de rögtön el is szégyelte magát.

— Mit mondott, Miklós? — kétszínkedett hozzásimulva.

— Kíváncsi is József császár az én rossz gébémre, — dugta el a szó végét Wesselényi, s ellenségesen meredt a szép fehérmépre, aki megérezte az indulatot, s játékosan megmutatta veszedelmes karmait.

— A felséges császár csak egyetlenegy lovát szeretné látni, Miklós.

— Melyiket?

— Azt a csikót, melyet a halottas kocsija elé nevel Wesselényi Miklós.

A férfi elsápadt. Ez a titok kész halált jelentett. Sűrű vérétől szikrázott a szeme, majd a mellére döndített elszántan. Úgy dörögte az asszony szeme közé:

— Hát igaz, megmutatom azt a csikót neked, Zsuzsa!

Az asszony boldogan felkacagott:

— Köszönöm, Miklós, hogy a leánykori neven szólítottál.

Kacagásától a csókotleső, pázsitszemű gilice boldogan repült be a fák közé, a hosszú, meleg fű megrezdült, a napveréstől megperzselt dombok elvesztek valami izgató, rózsaszínű párában és behúnyta szemét az egész világ, hogy úgy élvezze a kínálkozó asszony vágya teljesülését

Wesselényi is megértette. Elég világosan meg volt mondva:

— Szerelem, vagy a fejed!

Nem mert a gondolatot folytatni. Megrázkódtott. Körülnézett, nem látja-e valaki. Messzi elkalandoztak a mezőn. Fecskék röpködtek, s mellükön meg-megvillant fehér szívük. Az úton egyszer magas, bolond cigány csetlett-botlott szembe velük szomorúan, hegedűvel a hóna alatt. Wesselényi örült, hogy általa megszabadul az igézettől. Rá is dördült szigorúan:

— Ki vagy? Mit keresel itt? Hogy mersz a birtokon cellengeni?!

A cigány nem ijedt meg. Megrázta fűrtös fejét, s búsan megcsikordult a foga.

— Hagyd el, uram, nagy az én bánatom!...

— Felkötöttek! — rivalt rá Wesselényi, de az asszony szelíden a hegedűre mutatott:

— Tudod-e szépen vonni?

A cigány féltérdre ereszkedett, álla alá kapta a nótafát, s felsírt rajta a lélekbemarkoló, különös, vad fájdalomtól tépett ismeretlen nóta. Olyan volt, mint a Keletnek fordított sír, melyet előntött a nap-sugár. Szép, színes, ragyogó, de mégsem takarhatja el a halál örök álmát. A meghalt boldogság koporsója volt a hegedű, melyre ráperegtek a cigány könnyei.

— Miért sírsz? — fordult feléje részvétellel a grófnő.

— A feleségemet siratom, az én szép feleségemet!

— Meghalt a feleséged?

Gyilkos düh villant a cigány szeméibe.

— Elvette tőlem a gorbói gróf, a púpos Hal-lét János. Rózsavízbe feresztette, selyembe öltöztette, kastélyában ölelteti magát velem. De én a császárig megyek, panaszt teszek nála...

A szép asszony elfordult a rongyos cigánytól,

orcája lángbaborult, s gőgösen csak ennyit mondott az elbámult Wesselényinek:

— Miklós, kérem, vágasson rá huszonötöt és dobassa ki!

Egész úton hazafelé több szavát nem lehetett venni.

Wesselényi szobájába kísérte. A küszöbön megragadta a férfi kezét, különös tűzben égett, hosszú Szembenézés után magához rántotta a férfi fejét, éles, forró csókot nyomott az ajkára.

— Üsté, — suttogott, s csengő kacagással elitűnt a mélyöblű ajtón.

Wesselényi a csókkal a száján nem mert felesége elé kerülni. Két öklére hajtott fővel próbálta ima gát rendbehozni. Arra gondolt, hogy az ő tiszta felesége gyanútlanul éppen most játszik fiával. Nem is sejti, hogy beszenyezett ajka többé nem érintheti tiszta testüket.

— Mit tettem? — kesergett.

Szemei előtt ott örvénylett a bűnös csók piros kútja, amelybe belefűllasztotta egész életét. Elsőnek asszonyát dobta bele, ki hitét, szüleit, mindenét feláldozta érte, s boldogan tette meg a keserves vesszőfutást, csakhogy övé lehessen. És most a házasság angyala ott fekszik kiterítve, meghalva, saját lelkiismerete a Szentmihálylova. Utána áldott fiacskáját tette árvává...

Féktelen szenvedélye nem bírta tovább a gondolkodást. Szeme elsötétedett, sötét vérvihar kavargóit benne, letépte magáról a ruhát és megöklözte magát, fejét, míg kimerültén elnyúlt a medvebőrön.

— Mi egy csók? — súgta az ördög a fülibe, mikor leviharzott és az emlékére kinyíltak a képes, bűnös lehetőségek, miket a démoni asszony érzékiségétől keltett kábulat lázámaiban látott...

— Üsté... — jutott eszébe az ígéret, s rémülten érezte, hogy nem tud borzadni miatta, teste örül, s színes, nehéz bűnök vonaglanak vágyaiban.

— Nem, nem szabad bevárni az estét!...

Ha ellenszegül, nemcsak rajta, egész Erdélyen bosszút áll a megbántott asszony. A császár kezével üt vissza. Arra már jókorán figyelmeztette Wesselényi Farkas, hogy egy rebellis Wesselényi Miklósnak nem biztos a feje, se jószága.

— Mindent, sőt az egész Erdélyt meg lehetne menteni, — gondolta ismét, — csak egy kicsit szeretni kellene érte.

Hosszú töprengés után az asszony kérdésére: — szerelem, vagy a fejed? — így felelt:

— Becsület, vagy halál!...

Újból a régi Wesselényi volt, a szilaj, megdönthetetlen, ország hőse. Magas homloka fennen ragyogott, keményen intézkedett, szempillája se rezdült, mikor búcsút vett asszonyától, fiától. A hosszú, néma csókra elváltozott színében Gserey Heléna, finom kezével *a* szívéhez kapott, de csak ennyit mondott:

— Jól van, Miklós.

Pillanatra meggörcbült Wesselényi, de több beszéd nem esett közöttük s a törékeny asszony nem sikoltott fel, mikor látta, hogy ura parancsára a »halál-lovakat« vezetik elé, hogy befogják a vasszekérbe. Két izmos lovász tartotta mindeniket. A gyeplős fehér arab mén még a szellő érintésére is tűzbe jött. Utána három arany pej jött. Nyerítésük úgy cseng, mint az ezüst. A két rudas, két szép csoda, melyet valaha lótermő pusztá szült, gonosz fogakkal és meséből örökölt termettel.

Wesselényi magyarázta a görbe grófnak:

— Ez a néhány dög volna a mustra. Halál-lovaknak neveztem őket, mert majd, ha odaérik az idő, ezeken megyek az utolsó útra.

Kihívó nézéssel az asszonyhoz fordult:

— Megpróbáljuk, Zsuzsa?

A következő pillanatban a nő már mellette ült, urát is felparancsolta a szekérre, a lovászok elengedték a hat izgatott veszedelmet...

A porkoláb-kaput ki se nyitják. A fehér mén átrepül rajta, a két rudas alatt pozdorjává török, s a vasszekér mosolygó gazdájával már kint jár a mezőn és nem nézik az utat.

Virágportól sáros lábakkal vágat a hat remek állat. A szédülő szemek előtt egytűzzé folyik össze a napfény. A mindent tipró ritmus forгатagában elvesz erdő, mező, a kerekek alatt szédülten bújik el a búza, fű és a súlyos paták a gazda arcába szórják a harmatot, földi virágok szentelt vizét. A fékevesztett mének pedig rohannak, mintha évezredek mögé szűz, szent, végtelen és nevetlen őshazájukba sietnének.

Csak a halálüldöző férfi áll szilárdan a megsemmisülés határán járva.

Lábainál elgyötörtén, az élet utolsó pillanataiba kapaszkodva, sápadtan felsikolt a szép asszony.

— Miklós!

Majd a halál szelétől csiklandozott kacagással átfonja térdeit, s forró testtel a férfihez emelkedik.

— Szeretlek!...

A lovak túragadták a világ korlátáin. Minden elmúlt, csak ők vannak ketten.

— Szeretlek!...

A szekér fenekén félholtan fekszik a kis, púpos gróf.

Nem fontos már, hogy mit tépnek össze a rohanó kerekek.

Ennek az útnak a vége úgyis a Szamos hűs-öles szakadéka és nem született emberi erő, mely megfékezze a végzetet.

Wesselényi le is bontja Ökléről a gyepőlőszálat, mely még e világgal összeköti és a lovak nyakába vágja.

A félelmes állatok felhorkannak, mintha a kaszás végső riasztását hallanák. Repülnek aranykődön, ezüstporon által, hogy utolsó nekigörbüléssel elrúgják maguk alól ezt a földet. Fejüket égbetartva, kinyúlnak pattanásig feszült inakkal, hogy megvalósítsák a

kis misztériumot, mely ideleln Halálnak neveztetik...

Az asszony dermedten nézi a hátralevő néhány pillanatot, s vágyaktól reszketve sikongja:

— Csókolj! Csókolj!...

Wesselényi azonban komoran kiegyenesedik. Teste előremered az alattuk tátongó szakadék fölé és ott az infernum küszöbén termik meg a felelet kínzó gondolatára.

— Halállal nem lehet hazát megmenteni!...

A gyepplős már felemelkedett, hogy belevesse magát a Szamos fehér temetőjébe, de ekkor éles fütty sívít át a levegőn, s a hat nemes állat egyszerre megáll a mélység peremén...

És lassan magához tér a világ.

A szenvedély elszállott. A rohanó fák, hegyek újból megnyugszanak.

A szép asszony megigézve, tébolyultan nézi a férfit.

— Miklós, ne taszíts el!

Wesselényi felelet nélkül megfordítja a szekeret és kedveskedve szól a lovaihoz:

— Menjetek szépen haza, lovacskáim!

Félkezével megrázza a szekeret.

— Ébredj, Haller János!

Az asszony megszégyenítve, eltaszítva, haragtól sötéten, büszkén és lángolón vágja oda:

— Megbánja ezt Wesselényi. A lábaimhoz tiporlak, — lihegi fulladozva. — Mind a hét nemzetséged megsiratja ezt a napot — esküszöm.

Wesselényi a megmentett becsület csókjával homlokán, büszkén állja a kihívást

— Tiszteltetem József császárt!

— Féreg leszel te még előtte! — sziszegi a nő.

A férfi mosolyog, s a lovak magukra, csendesen megindulnak

A mezők felett a pacsirta ismét dalba kezd...

IX. FEJEZET

A második gyermek születése után kezdődött valójában megpróbáltatásuk.

Könnyhullatás lett lefekvésük, sírás felkelésük, mióta Kétheli László alispán és Kabos László uraimék betették a lábukat Sibóra. Rekkenő nyári délután volt, a bódult bogarak koppanva ütődtek a falhoz, s néhány virágkisasszony felfelé csukta be napernyőjét. Olyan termő szerelmes délután volt, hogy még az öreg fák is megbolondultak és szerelmes levelet ejtettek közibük.

— Miféle ritka szél vetett ide, Laci? — fogadta gyanútlanul a vendégeket a házigazda.

— Elég kellemetlen — felelt az alispán. — Küldetésben vagyunk.

— Hát mar megint mi bolondot tettem? — kacagott Wesselényi. — Az utolsó két esztendőben *Hálámnál* ártatlanabb embert nem hordott a föld a hátán. Hjah, ha az ember megházasodik, vége leaz a legény-bolondságnak. Asszony, s két gyermek! Vén ember vagyok én már, barátaim... De mi baj?

— A gyermekekkel van baji — nyögte ki Kabos uram.

— A gyermekekkel? — hördült fel Wesselényi, mintha kést döftek volna belé.

— Valaki, gyalázatos ellenséged, feljelentett az udvari kancelláriának, hogy az adott reverzális ellenére, törvénytelenül reformátusoknak kereszteltetted őket. Jó volna, ha felhivatnád a papot is.

Négyen bezárkóztak és míg Cserey Heléna színes, tiszta homlokkal mitsém sejtve, kicsinyeinek dalt, ők komor szavakat váltottak, protokollumot szerkesztettek, s éppen csak hogy a hajába törülte a pennát Kabos uram, már mentek is, szinte szöktek Sibóról.

— Ki tette? törte a fejét Wesselényi.

Kétheli Laci azt is megmondotta:

— A feljelentést az udvari kancelláriához Fájlf Ferenc, a váradí püspök-képe tette meg, de nem az ő fejétől telt ki.

Bizalmasan odahajlott a zord gazda szőrös füléhez.

— Nemes Zsuzsa.

— Nemes Zsuzsa? — mordult fel Wesselényi.

Az alispán már a hintóból kiabálta vissza:

— Én nem mondtam semmit. Nem tudok semmit ...

Elment hazulról, hogy ne találkozzék az asszonyával. A munka dalolt erdön, mezőn. Harangvirágok ingának, hangyabolyok felett enyhe savanyú ködöcskék derengenek, s a magasban a sasmadár kékségeket és forró napport szítál le szárnyairól. A hevült arcú, mezőn dolgozó leányok úgy néznek rá, mintha azt mondanák: — Hallod-e te király fia, jere hozzánk guzsalyosba.

— Milyen boldog, megelégedett kívülem minden... — tör ki a férfiből és olyan különös, érzékeny, éles a látása. A lepkék csodálkozva keringtek körül.

— Pedig milyen kevés kell a boldogsághoz. A madár szárnyával szorítja magához kicsinyeit, még a vadállat is végignyálja egymás szemét, a fák szíve összedobban, a vak kő is társához ütődik és helyet ás mellette, még a kihűlő csillagnak is kölesönöz fényéből a másik; — csak engemet bánthanak...

Egyik erdei tisztáson egy sátoralja cigány táborozott. A félmeztelen férfiak, nők rámosolyogtak, apró purdék fényes krajcárt koldultak. Vidám, üde, fűrtös valahány, mintha frissen kölyközte volna és ittfelede volna az éjfélf. A tizedik lépésnél őket is elfeledte, csak a bosszúálló asszony emléke nem maradt el mellőle és — csodálatos — nem tudott haragudni rá. Jól esett a rá gondolás, a tiltott csókok íze cseppé gyűlt a szája prémmjén. Névtelen vágyakozások lepték meg és tovább futott előlük. Egy kerek

dombon fáradtan dűl hanyatt a magas fűben és ideges rántással szétnyitotta ruháját forró mellén.

— Milyen pompásan szíven lóhetne most az Isten — gondolta és szinte várta is. De az Isten nem lőtte szíven. Szűnyog dudorodott az arcán, nem bánta. Nézte tovább az eget.

Hiába menekült idegen gondolatokhoz. Mihelyt végükre ért, ismét csak Nemes Zsuzsa emléke hajolt fölibe, az ő melegét érezte, az o testének illata ingerelte.

Emelt ököllet ugrott talpra.

— Ez így tovább nem mehet. Végleg le fogok számolni vele ...

Ingerült, durva léptei ösvényt húztak a mezők áldásában.

Mikor felesége ajtaján belépett, az mosolyogva intette csendre ujjával. Az emlőn elaludt a gyermek.

— Nem szabad szólnom — határozta el hirtelen. — Az a finom, piros, drága anyamell, hogy összerázkódnék, talán el is feketednék és megmérgeznék a kutya élet mérgével tejét, pedig az édesanya teje a szív keresztvize. Nem, nem szabad szóhiom.

Zárkózott, komor maradt, mintha felgyújtotta volna az apja sírját. Titkon kínozza magát és nem bírt saját lelkének megbocsátani, álmában sem bírt többé megigazulni. Míg ő a medvebőrön hánykolódott, asszonyházban felesége rejtegette a sírást.

Így telt el az egész nyár és novemberre megjött a királyi leirat a büntetésről.

Komolyan megdorgálták és kötelezték, hogy Sibón építsen katolikus kápolnát, tartson papot, aki majd nevelni fogja gyermekeit. Ha pedig nem engedelmeskednek, gyermekei elvételének és nagyapjuk, Cserey Farkas kezébe adassanak. A rájuk való felvigyázást az erdélyi püspökre bízta a kegyes királynő.

A vad tűz elöntötte Wesselényit és csak annyit mondott:

— Nem!

X. FEJEZET

Tizenhárom nap múlva megjött a híre, hogy a felséges császárnő, kínos szenvedés után 1780 november 29-én elhunyt.

Az ország gyászbaborult. Az urak ugrottak Bécsbe temetésre. Nyerített a sok ló, s mind sírt herceg, báró.

A kapucinusok templomában huszonhat lábnyi magasságú Castrum Dolorison feküdt Mária Theresia porsátora. Négy szegeletű, négy sugár felmenő oszlop tündökölt, mindenik viaszgyertyákat hordozva. A katedrális falat nyolc sorosan ezüstgyertyatartók fogták fényesen körül.

A pontifikáns megáldó a holtat. Mindenki mélyen meghajlott, csak egy érett, sápadt, gyönyörű fő emelkedett magasan: József császár.

A ceremónia után tizenkét kapucinus-barát megragadta a koporsót, a szürke kőlépcsőkön levitte a kriptába és elhelyezte a komor, fekete asztalra. Itt újra megáldotta a kardinális.

Most néma csend lett. Előlépett a főkammerfurir, felnyitotta a koporsó két zárját, a holttest orcájáról elvonta a fehér fátylat és így szólította meg a néma klastrom főnökét:

— Íme ezen testet, mint Mária Theresia Felsőcsászáruknak holttestét gondviselésükre bízuk, s áhítatosságukba ajánljuk atyaságtoknak. Esmérik-e annak?

A világvén, sárga barát így felelt:

— Igenis, valósággal annak ismerjük és buzgó áhítatosságunkba fogadván, hív gondját fogjuk viselni.

A koporsót erre lezárták.

A kriptában, hol szín változik, szív irtózik, féreg testben 'búvik, az eljövendőtől reszketnek a birodalom hatalmasai.

Senki immár nem nyugodt: csak József, a császár. és a merev holtak...

Harmadnap történt, hogy a legfőbb kegyenc, Kaunitz herceg, Id országok sorsát tartotta kezében a boldogult királyasszony idejében, öt perccel elkésett az audenciáról. A császár gőgösen, hidegen rámutatott az órára:

— Elvárom, hogy máskor pontos legyen! Most mehet!

A kegyenc halálsápadtan tántorgott ki az ajtón. A vén Burgon végigreszketett a félelem, a gyásztól részegűit urak ijedten menekültek Bécsből. A kancellár öt perces késése elegendő volt, hogy egész Európa aggódva figyeljen fel és országokon át, mint vészvár, fusson a szó:

— József császár megkezdette uralkodását.

XI. FEJEZET

Egyik falu végén kifordult a felesége kocsija, másik falu végén befordult a Nemes Zsuzsa hintája. Fiaszót sem szólt, csak állott és nézte a férfit, de minden torzult vonása sírt, szeme alja beszakadt, hervadt kezei könyörögtek, párás szemeiben fekete láz izzott, a dermedt, fehér mellkas összerándult, hogy megfojtsa a szívet, s a dúlt hajzat minden szála segítségért kiáltott. Már nem volt az a hiú, széptest-asszony, kiről sugárzik az ígézet, megfeszült térdei remegnek, s a felhasadt száj pirja, az elnyújtott úszó szemek lehelik a mámort; csak egyszerűen asszony volt, igaz valóságban, kinek nem merte a meglepett férfi azt *mondani*: — *Grófnő, mit keres itt?...* Megrendítő volt, mint a sötét fergetegben álló fák, melyek szürke karjaikkal a zuhogó, szeles esőben saját hajukat tépik. Zavart mozdulattal mutatott helyet a férfinak.

— Komoly dolgokban jöttem magukhoz, ne féljen tőlem, Miklós. Behívhatja, ha akarja, a feleségét is.

— Nincs itthon... —, vallotta be a férfi. — Rosszul tette, hogy idejött.

Az asszony tulajdon ujjaiba vájta körmeit, de legyőzte magát.

— Ide kellett jönnöm. Nem törődöm senkivel és semmivel, mert nekünk le kell számolnunk.

Wesselényi megmozdítja fejét.

— Leszámolni? Nincs már grófnőnek velem leszámolni valója.

Nemes Zsuzsa számba sem veszi az ellenvetést. A nyitott ablakon beesnek az őszi napsugarak, a madarak már búcsúzásra verték össze szárnyaikat. Elvénül len ezeket hallgatta, csak későre göngyölté ki szívét.

— Bécsből jövök. Menekültem a császártól...

— Menekült?

— Nem is tudom, hogyan magyarázzam meg. Beleláttam a leikébe és a lelke olyan vészesen nagy, olyan félelmetesen szép. Elfutottam, nehogy — beleszeressek.

Wesselényi bámult.

— Nehogy beleszeressen? Hát eddig?...

Idegesen rándult össze a nő.

— Eddig? Igaz, szerettem testtel, hiúsággal, romlott, bűnös asszonyi vérrel, sok-sok láthatatlan vérontással, szenvedélyek ostora alatt, elvakultan. Tempломokat ontottam össze magamban, de a lelkem csak téged szeretett. Ez adta meg nekem a becsülést, az önérzetet, hogy viszontszeress, családi békédet sem akarom megrontani, soha csókod nem kell, útaba nem lépek, csak arra kérlek, ne taszíts el, ne legyen teher néked az én boldogságom, egyetlen vígasztalásom, titkom. Mondom, nem kell érte semmi, csak a becsülésed ne vond meg szegény fejemtől. Mikor mások ellenem szólnak, te legalább hallgass. Jaj, ments meg a császártól!... Nem akarom, hogy a császár nagyobb legyen Wesselényi Miklósnál.

Gúnyosan vágott közbe a férfi:

— Bármily megtisztelő, én az ön kegyeiért nem vetélkedem Őfelségéggel, grófnő.

Lassan sötétedik. Felpattan néhány csillag is. A fuvalat elrendezi a faleveleket és a homályban elsüllyed az asszony, a megátkozott nő. Csak a szava rebben:

— Az utolsó estén magához hívatott. Mikor beléptem, számtalan gyertyákkal megvilágított földabrosz előtt ült, homloka fénylett, orcája tüzes volt,

(Beh szép volt, Istenem!) minden olthatatlan tűz kicsapott belőle, mintha abban a pillanatban bomlott volna ki dermedtségéből. Kedvenc ebe földnek nyomott orral lapult előtte. Azt éreztem, hogy a belőle feltörő új élet áramával mindent elborít. Kezemnél fogva rántott a térkép elé és ujjongva kiáltott fel:

»Nézze, grófnő, ez az én birodalmam!«

Hirtelen nem volt kéznél, amivel az országhatárokat mutogassa, hát a kardját rántotta és azzal rajzolta körül: Ez a lengyelrész, ez Ausztria, ez Magyarország, ez itt a maga hazája, Erdély...

Ahol az ideges kard érte, kihatadt az ország teste. Félttem és mondtam, hogy nem szerencsés dolog karddal mutogatni, hadonászni országok feje fölött, hátha a rajtuk alvó emberek fejét érné az éle. Pedig kár volna akár egyetlen ártatlanul lekaszabolt fűszálért is.

A Felség meghökkent és ingerülten fejezte ki nemtetszését.

»Nem azért kérttem, Hogy megfogja a kardot a kezemben.«

A következő percben meg is bánta, hogy tapintatlan volt, mert mosolyogva szólított fel, hogy mondjam el országainak nevét. Sietve rá is kezdtem: — Ausztria, Magyarország, Erdély... Erdély ... Erdély... belesültem és pirulva elhallgattam, de a császár nem feddett meg érte, hanem utánam ismételte:

— Erdély... Erdély... Erdély...

Zsibbadtan, lehulló kézzel, így folytatta:

»Annak a földnek mától kezdve nincs külön neve. Nincs Ausztria, Magyarország, Erdély... csak a birodalom van. Az apró országhatároknak, nyelvhatároknak és hithatároknak vége. Nem kellenek urak, fejjakaró, babonás, tudatlan félbarom-népek. Legendákkal nem lehet országot kormányozni. A kutyabőr nem képesít az életre, mondáknak, meséknek, játékalkotmányoknak, országgyűléseken szavalásnak és egyéb hazafias szokásoknak vége. Ez a nagy alföld

nem arra való, hogy unatkozó délibábok táncoljanak rajta, hanem, hogy ontsa a gabonát. Ezek a hegyek nem arra valók, hogy vén hátukon medve cammogjon, s az urak megvadásszák, hanem, hogy ideadja menébből az aranyat, ezüstöt, sót, vasat. És a Dunán ne vízimadarak uralkodjanak, hanem dűsan rakott hajók rohanjanak Kelet és Nyugat között. Nem engedek századokat meghalni, mint a többi király-bábok. Az én agyam láthatára legyen ezentúl országom háta. Látom a jövőt, elmaradottságunkat és — Nyugat már felébredt. Emberfelettiek kötelességeink, nem kis dolog az úton elaludt népeket sorsuk felé vinni, de érzem az erőt és nem félek, mert nem bálvány-nak, hanem uralkodónak születtem... Akar-e segíteni, grófnő? — fordult hozzám a császár és közölte, hogy terveit *utolsó pontig* kidolgozta.

— Csak elborzadtam, — vallotta tovább az asszony. — Felét sem értettem, miket mondott, de remegtem előtte és lábaihoz omlottam. Fenségesnek, nagyknak, óriásnak láttam, ki világoknak diktál sorsot. Hogy állhattam volna meg előtte én együgyű asszony? Testemet, lelkemet odadobtam volna neki, s azt sem tudom, miért. Ujjongva ígértem meg mindent, hazát, anyát, mindent elfeledve.

— Négy rend ló dőlt ki a kocsim elől, amíg hazajöttem, de észre sem vettem, mert én álmodtam. Hiába morgott rám a vén Duna, jött szembe délibáb, menekült a madár, vádolt meg az ország, szégyenkezett, száradott el minden fűszál; — csak a császárt láttam. Az orcám piros volt, a szívem kevély volt, a fényes káprázatok percig meg nem szűntek, eszembe nem jutott, hogy merre haladok, s a hintóm porával országot temetek.

— ... Csak mikor Erdélyhez közeledtem, — te jutottál az eszembe és sikoltva téptem a hajamat: — Istenem! Mit tettem! — Egyszerre elvesztettem minden erőmet. A nagy, sima sziklák vörösen meredtek utamba, hogy be ne cresszenek. Lángolt rajtuk

a nap, mintha a pokol tüzes falai volnának, a tövükben sárga, roskadt emberek kuporogtak, kiknek szeméből örökre kimártotta a boldogságot az élet. Oh, mért kelle látnom e felhők rongyaiba takarózó népet, kiknek jajszava sohasem emelkedhetik a sziklák fölé! A rémület addig tartott, míg az első ködben megbotlottam, s az első lombos ág, szembefutó patakocska felébresztett. Fekete bükkösök morajlottak körül, rossz szándékú ragadozók tartották felém orrukat, a hegységek redői nehéz tilalmat mutattak, tátongó mélységek elnyeléssel fenyegettek, káprázatok, szorongások gyötörtek, kígyó szisszent utam elé, de már nem féltém, mert itthon voltam, s a balsors gyönyörűségét újra lelkembe bocsátva, boldogan kiáltám .:

— Erdély! Erdély! Erdély!

— Nem kellett többé a császár fényes vára, az ő királysága, ragyogó pompája. Olyan voltam, mint a hazaköltöző madár, mely vágygá válik az ágon. Nem győztem a percet számolni, csakhogy hozzád jussak. Mióta az első harmat reám esett és megtisztította szemeimet, csak azóta tudom, hogy mit tettem. Hisz itt minden hegy egy-egy óriás fej, aki gondolkodik, világdacoló, dicsőségtől csömörlött uralkodók, kikhez József császár nem fogható. Mint féltém, hogy megszólítanak és számonkérik árulásomat... Hozzájuk csak te vagy méltó, Miklós, ki nem Becsben kétméteres trónon, hanem itt uralkodói a magasságokban, a sasok nagy asztalán és ezek az irtózatoss hegyek szorítják lelked hímes palástját ehhez a földhöz ... Én bűnös, kétségbeesett, szomorú, megvetett, összetört asszony, a te tiszta lábaidhoz esem és azt mondom, bocsáss meg nekem és szeress engem, Miklós!...

Az asszony elsimítja homlokát. Minden zúgott fényességek vernek át. Wesselényi úgy érzi, hogy megmozdul benne a fekete angyal. Saját szája párája égeti, de nem tudja, hogy mit tegyen. Fásult lá-

bakkal sétál, elhúzódik az asszonytól, de minden vágya sarkalja, hogy rávesse magát szerelmes önkívülettel, mert nagy, mert, hej szép ez az asszony, így megtörtén még szebb és ha szentelt vízzel töltené is csordultig a szájat, a csók el nem múlik róla. Feleségére gondol — és nem bírja szégyelni magát. A liliomot könnyen eltörheti a térdén, de az asszony egyetlen szavával leüti lábáról:

— Minden hiába. — Szeretem...

Végiggondolja az asszony beszédét és elborzadva látja, hogy mekkora veszedelem orozkodik az ország körül. Szabja már a császár az ördögínget reá és ennek az asszonynak kell összevarnia...

— De hátha csak azért jött, hogy csókkal szívja ki az örömet, virágszállal kösse meg a nyakamat és világ csúfjára táncoltassa szeretője előtt a legmorcósabb medvét.

— Ki fogom dobni, — ingerült fel ismét, de moccani sem tudott ellene. Gyenge volt, minden pillanattal fogyott józan esze, s ha Erdély sorsára gondolt, a réműlettől szálankint ragadt haja az agyába. Majdnem önkívületben meredt rá a nőre.

— Ilyen nagy dolgok nem függhetnek egy ilyen festett körmű szeretőtől, — próbálta megvetni, — ágyba mászó vágytól, becsületnek sárbahányásától... Ez igaz. Tennem kell valamit. De mit? Az ujjam hegyén tartom még az asszonyt, de ha elfújom róla, Örök veszedelmet hozok rá Erdélyre, ha hozzá kötözöm, örök kárhozatot kötözök lelkemhez.

Fejét legörbíti mellére, karjait az asszony felé emeli, s Nemes Zsuzsa szerelmes izgalommal nézi. Alig bírja a meggyült boldog kacagást magába fojtani. Élesen látja, hogy itt a pillanat, mikor örökre magáévá teheti, vagy elveszítheti a férfit, s az előbb meggyötrött, összeesett női test kezd feltámadni. Orcája piros ragyogása feltetszik, behulló melle domborúvá emelkedik, s búbája végignyújtózik rajta, a furcsa meleg titkok sejtetik magukat, az emberi nem

új sarjadékait kínálva, a szemek betemetett kapui megnyílnak, tündökölni kezdenek, sugár alakja felemelkedik, mellerügyei szilárdan feszülnek és olyan szűziesnek, ártatlannak látszik, mintha csak hálából állott volna fel, hogy megcsókolja teremtője fonynyadt kezét.

A férfi belseje erre elkezd zengeni, már félig vakon veti a szót.

— Mit akarsz, Zsuzsa?...

Mindketten érzik, hogy a mámor elkerülhetetlen, a kárhozat itt van.

— Tanácsolj, mit tegyek, Miklós?

Wesselényi is csak félig tudja, mit mond.

— Erdélyt nem szabad bántanod...

Még nem meri egészen rátenni kezét az asszony, nehogy a pillanatot eljátssza. Még néhány puha ütés kell a szerelmes szívre, hogy hanyatdőljön. El kell szaggatni a földhöz bilincselő láthatatlan gyökereket, hogy az aranykőd végleg belepje agyát. Megriadva hökken hátra:

— Akkor a császárt kellene elárulnom.

— Vagy Erdélyt, vagy a császárt kell választanod, — döngi Wesselényi.

— Nem! Nem! Borzasztó! — iszonyodik *el* a nő és némán gyötrődik, hogy a férfi lássa. Ismét visszamerül az elhagyatottságba. Olyan, mint a magáról megfeledkezett hímes madár, ki elaludt a levegőben és alázuhan. Wesselényi ijedten kap utána és az asszony érintésétől boldogan előretolja ajkát.

— Egyetlen csókodért elárulom a császárt... mert nekem te vagy Erdély, sudár fenyő a havas tetőn. Ha arcodba fúj a szél, a világ megtelik szépséggel. Haragod e föld haragja, szenvedélyt a naptól tanultál, tisztaságod az erdélyi harmaté...

Az utolsó szavak belevesznek a vágyba és érik a bűn, telik az idő, semmi fel nem serkenti, káprázó semeik előtt lobbanások lesznek, nem látnak, nem hallanak, csak a karjuk fonódik egymásra...

Rémülten dugja be fejét az inas az ajtón, hogy urát figyelmeztesse: — »Hazajött a méltóságom asszony«, — de ijedten rántja vissza és be sem meri maga után húzni az ajtót. Szorongva siet végig Cserey Heléna a folyosón. A nyitott ajtó előtt megtorpan és csak annyit lát, hogy az ura ellöki magától az idegen asszonyt. Reszketve fut szobájába és elfeledkezik kezén hordozott gyermekéről, imádkozva roskad le a puszta földre.

A magára hagyott apró gyermek odatípeg apjához, félénken átöleli térdét, nagy, tiszta szemekkel felnéz az idegen asszonyra.

— Apu! Ki ez a néni?

Egyikük se felel rá. Wesselényi ölébe rántja a fiát és lángoló szégyennel elbújik a kicsi mellén.

A császár szeretője búsan összevonja szeme előtt a drága selyemkendőt és kitántorog a szobából.

Vége volt a napnak. Az éj pávamadara hús szárnylendítéssel felszállóit a hegyek tetejére.

XII. FEJEZET

Aki látta, tudja, hogy a holt madár szeme mindig könnyes marad, amíg el nem porlad. Ilyen holt madárszeme lett Cserey Helénának, mióta a szerelem rossz hídjáról leesett. Elárvult a házuk, a fény meleg fészke. Beesett orcáit nézi a tükörben. Hamvas, színes volt egykor, s boldogan ejtett csók helyére rászállt a pillangó. Egyedül maradt az öreg nyoszolyában, s hiába rejti minden este a reménységet a habos párnák alá, másnap sem szól az ura, pedig ott kínozza magát a másik házban virrasztva. Csak a falomb néz be rajta, hogy hol járhat a lelke, melyről a szégyent és gyötrelmet nem képes leoldozni.

Az asszony azt mondta:

— Meg fogok halni.

A férfi így szólott magában:

— Meg kell bolondulnom, mert még most is szeretem.

Szopora gyertyapislogás mellett gyötörték magukat, míg a hajnali derengésben pirosolni látták az almát a fán; akkor letürülték a könnyet, hogy ne lássa a világ. Százszor csúszott térdén Cserey Heléna ura ajtajához, százszor lopakodott Wesselényi Miklós asszonya ágyához, de egyikük sem merte felkeltem a másikat.

Így telt-múlt az idő őszig. A kert már elnémult, az esténkint előmászó békák már hideglelést kaptak, az erdőben a rókák már szagolták az avart, mikor újból megszaporodott a baj. Újból zaklatni kéz-

dették a gyermekek vallásaért. Batthyány püspök a kápolna építését sürgette, s catholica szobalányt küldött hitvese nyakára. A gubernium kétszer is Sibóra uszította Dónáth Lajos alispánt, s az is a kápolnát firtatta. Apósa, Cserey Farkas is béleártotta magát az ügybe, írta a jelentést ellene. Erre elvesztette türelmét, s gőgös, goromba levéllel válaszolt. Pártfogókat keresett, de barátai csak a vállukat vonogatták, hogy ők bizony a császárral szembe nem szállanak.

— Hát majd szembeszállók én! — fogadkozott Wesselényi és elindult körútra Erdélybe» Alig volt valamire való, tekintélyesebb ház, hova be ne tért volna. Fanyalogva hümmögtek az urak a vész hírekre és örültek, mikor otthagya portájukat a »vészmadár«. Maguk pedig futottak hódolni. Szebenbe B. Preiss úr eleibe, vagy Gorbóra »szépasszony-vizitába«. Semmiről sem tudott, míg Dániel konziliárus uram Dátoson fel nem világosítja.

— Az az ördögi asszony megelőzött. Titokban osztogatja a főispánságokat. Annyi Görbén az ígért hivatal, amennyi kell. Egyet se törd magadat, Miklós. Ezekkel az urakkal ugyan meg nem mented Erdélyt, csalc a magad fejére gyűjtöd a bajt. Menj szépen haza, s viseld csendes sorsodat, vagy eredj te is Gorbóra, s légy, ami akarsz.

— Bátyám! — üvöltött fel Wesselényi Miklós, de Dániel István kiábrándultán csillapította:

— Fiatal vagy és tüzes, dé én már annyit látam, hogy semmin sem csodálkozom. Amit neked Hallerné asszony beígért, azt mind be is váltotta. Ennek a földnek már nem Erdély a neve.. .

Leforrázva tért haza Wesselényi Miklós. Felindulásában verte a fejét.

— Hát mégsem a császárt, Erdélyt árulta el...

Lova lába veszedelmet dobolt, a faágról ereszkedő őszi pók is rossz hírt mondani jött. A megkínzott mezők pusztán és holtan terülnek el, a derme-

dező fák is sebes, fekete kérgüket mutatják és nincs egyéb a földön, csak undor és piszok. Emberekkel találkozik, de senkinek a szemén szeretet át nem suhan. Csak a percet lesik, hogy egymásra ugorjának. Egyedül maradt. Olyan kietlen és társtalan, mint a vadszomjas bika, amely tehetetlen vágyában megküzdik az anyafölddel.

» ... Mert te vagy nekem Erdély. ..« — sírt vissza benne a császár szeretőjének forró vallomása. Ezt is csak azért mondotta, hogy árulását rám hártsa, s magát megnyugtassa. Nem Erdély földjét, csak engem árult el.

Ráfeküdt a lova nyakára, úgy ábrándozott. Az őszi piros lombkárpitok között mégis az ő arcát látta, a fehér felhők az ő selyme voltak, az a néhány virág, — mely még hátra maradt, — az is arra kérte, hogy hozzá vigye el.

— Hogy tudott így megbabonázni! — harcolt a józan eszével. — Miért szeretem? Ha testemet megkérdezem, azt feleli: — Nem kell! — Ha telkemet megkérdezem, azt feleli: — Nem kell! — Akkor miért szeretem? Miért nem tudom elítélni, megvetni azokért, miket cselekedett? Miért védem eszem ellen minden tettét, miért szégyenlem önmagam helyette? Ki ad erre feleletet?

A feleletet adó gondolat olyan hirtelen jött, hogy véresre rántotta tőle a lova száját.

— A halál!

Mikor kimondotta, mintha megsiketült volna körülötte minden, de aztán elszántan ugratott előre.

— Hát feleljen a halál!... Kipisztítom ebből az átkos világból magammal együtt.

Sorvado stájjal belebámult az ég mélységébe és már nyugodtan ment célja felé. Könnyű volt már ez a bitanggá vetett keserű élet, mihelyt el akarta dobni magától. Több igazlátás nem is özönlött agyába, erei tüzét az élet már nem siettető. Nincs, amit süvegberajtott orcával sirasson.

— Hát a feleséged, kicsiny két fiad? — zúgta a távoli erdő.

— Legalább ők is megnyugszanak. Jobb az emlékemet szeretni, mint engemet.

Mégis megejtette két szemét a galamb verejték, mikor komoran belépett kapuján. Az udvarbíró hajadonfővel üdvözölte. Látszólag nyugodtan kérdezte meg az úr.

— Mi újság, János, mióta nem voltam itthon?

— A takarodással elkészültünk, Báró úr, a ménes rendben van, az őszi szántást holnap kezdjük. Eléggé megáldott Szentfelsége az idén.

— Baj nem történt?

— Számba se vegye Méltóságod, de biza két lovasz, kiket múltkor telepített az új uccába, — megszökött.

— És hová szöktek?

— Csak ide a szomszédba, Haller méltóságához Gorbóra.

Wesselényi felkacagott.

— Más nem szökött meg?

Az udvarbíró megvakarta a tarkóját.

— A külső életről nem.

— Talán a kastélyból? — döbrent meg a báró.

A paraszt hímezett, hámozott.

— Azért a catholica frajláért bizon nem állok jól, kit a püspök úr Őméltósága küldött a minap.

— Hát az hova szökött?

— Csak ide Gorbóra, — billentette újból a hátamögé hüvelykujját az udvarbíró.

Hirtelen robusztussá szélesedett Wesselényi, hogy megropogott bele a nyaka csigája.

— Tüstént menjen küldönc Gorbóra és mondja meg Haller úrnak, hogy mielőtt a nap lenyugszik, megkötözve hazatakarítsa őket!

Olyan volt a tekintete, mintha éhségképrázatokban szenvedne, lehelletéből áradt a harag és türelmetlenség. A lovaslegény futott Gorbóra és olyan

képpel érkezett vissza, mintha Pilátusnál lett volna vacsorán. Megtántorodott a kimerültségtől, de Wesselényi mellenragadta és megrázta.

— Úgy mondd a választ, ahogy üzenték!

— Úgy mondom, — hebegett a legény. — A gróf úr előbb pofonütött, aztán kirúgatott és utánam kiáltotta: — Mondd meg a báródnak, hogy jöjjön személyesen értök, — ha mer.

Nem ütötte meg a guta, de mikor kiesett markából a legény, úgy kaszált a földön, mint a kitépett póklábak.

Ezen az éjjelen nem mert senki aludni Sibón, de a legsápadtabb maga az úr volt, mikor talpig fegyverben reggel megjelent az udvaron. Rekedten adta ki a parancsot:

— Minden ember, aki csak mozogni tud, öltözzék fegyverbe és azonnal indulunk! Ma kő követ nem marad Gorbón! — jósolta vészesen.

Lóra ugrottak a hajdúk, fejszére kaptak a jobbágyok, és alig hunyorított hármat a nap az égen, már ötszáznegyven ember, egész kis sereg, robogott Wesselényi nyomában, ki felfacsart szakállal vágatott előre. A sápadtság, mint finom pára vette körüi arcát. Hol visszarántotta lovát, hogy gondolkodni próbáljon, hol előreugratott a szenvedély lökésétől és izmainak feszült erejétől. A mén szája is fehér tájtékot vetett. Kettlen reszkettek, mintha sánta kísértetek táncolnának körülöttük. Szíve marta a mellét. A feleségére, gyermekeire gondolat nem bírta megállítani, önmaga megvetése, a kínosan érzett veszteség és a szegény még vesztebbül sarkalta bomlott terve felé.

— Mit szól hozzá a világ? — hökkent megint vissza, de keserű agya villámgyorsan így felelt:

— Ha én vagyok becsületes, a világ tart becsületvesztettnek, s ha magamat tartanám becsületlennek, a világ mondaná, hogy becsületes vagyok, öleld meg, vedd el a más feleségét, csak a tied ne tud-

jón róla, — adná a tanácsot, — nagyúrnak, s boldognak minden szabad. Ha így teszek, nagyúr vagyok, ha megölöm családi életem békéjéért, bolond vagyok... De én nem bírok élni, hogy önmagam kelljen megvetnem. Igen, ha nem szeretném az én szent asszonyomat, ha nem kellene hűsége, tisztasága, szépsége, jósága előtt minden percben térdreborulni, akkor az a másik ölébe ránthatna a lóról... Ha Heléna is olyan volna, mint a többi asszony!... Bár olyan volna! — sajdukt fel a titkos vágy, de alig gondolt rá, irtózáttal fogta torkon magát és olyant taszított a ló büszke fején, hogy az állat térdreerogyott.

— Előre! Nincs más mód.

A távolba mélyesztette tekintetét, de nem látott, nem hallott egyebet, csak a vére locsogott fel minden lépéssel a fülébe. Az útszéli fák meg sem rezdültek, a néptelen út megnyúlt előtte, a réten csillogó tócsák ezüst tükörnek látszottak.

Alig hagyták el Tótszállást, háta megett a fejszés, vasvillás, rongyos parasztok felmorajlottak és előre mutattak. A majorokból hintó gördült ki, négy, vérig ostorozott paripa kétségbeesetten húzta és felgörbült púppal egy férfi ült benne. Mindenki megismerte és iszonyodva nézték urukat.

— Ott menekül a gorbói gróf!

Wesselényi maga is elrémült. Nem sejtette, hogy ilyen hamar cselekednie kell. Tudta, hogy egyetlen szavába kerül, s koporsó lesz abból a hintóból, véresek lesznek a kerekei. Már feltátotta száját, de úgy érezte, hogy felesége puha, ijedt, hideg keze görcsösen befogja, fülébe sikoltás, rémiétt, mellére két reszkető kicsinye nehezedett. Az útszélen, mint borzasztó felkiáltójelek meredeztek a jegenyék: — Ne ölj! — Nehéz magagyőzéssel hátracsavarta fejét, hogy ne lássa a menekülő embert. A sarkánál megtorpant jobbágsereg némán bámult fel reá és a hajdúk katonás rendben sorakoztak előtte:

— Mit parancsol, Bátor úr?

A válasz a döntés. Zavartan sütötte le szemeit. Jobbérzése unszolta: Vissza, örültre készülsz! Elvesztél, ha csak ezt az útra esett falevelet is átléped. Fáradtan bámult maga köré és hirtelen megismerte a tájat. Anyja temetése után ezen a helyen találkozott azzal az asszonnal. Ezek mögött a jejegenyék mögött tűnt el ő is. Végiggondolta, hogy mi minden történt azóta. Akkor az éj vonta gyászkeretbe arcát, de igaz, tiszta szerelem fénylett, ígért mindent, drága, boldog jövőt, boldogságot és most az ellene emelt fejszék fokán ragyog az őszi napfény elárult élete és az elárult haza országútján.

Minden gát összeomlott, a feleség tiltó keze lehervadt szájáról, rémült két kicsinye képe elmúlt, izgatott keze előremutatott és míg kimondotta, megvénült reszkető, fekete mutatóujja:

— Utánam!

Indulatos, vad arcéle előreütközik. Színes sziklák tündökölnék a nap aranyában, mintha felgyújtott drágakövek volnának, de ők nem látják. Az útszéli árokba menekült tyúk meg tojik félelmében. Szemük vörös és úszik a rongy a hátukon, amint kopár ábrázattal futnak. Ahogy a régi hit szerint a hőid megeszi a szűzleányt, úgy ette e férfiakat is a vágy a vér és rombolás után. Voltak még néhányan, akik fölött még nem hatalmasodott el teljesen ez az érzés. Ezek megállották és látták, hogy békesség omlik el a földön és halvány udvara van a napnak, de szemeik csakhamar megszürkültek, a nyájas, fénylő föld szédülten forogni kezdett. Felemelték a kaszát, káromkodtak, hogy füstöt vetett a szájuk tőle és — »Hejh, halál a grófra!« — üvöltéssel társaik után rohantak. Buta, meghasadt tojás ez a föld és elvész a hátuk mögé rúgott porfelhőben. Dübörgő futásuk nem lankadt, a meztelen, edzett lábak nem fáradtak el, rohantak foguk közé ragadt nyelvvel, a lovak lobogó sörénnyel, az embe-

rek lobogó hajjal. Az út kanyarulatánál előtűnik megint a menekülő hintó.

— Szorítsd! — üvölti a tömeg.

Halántékuk lángol, az ereik lüktetnek, kábulat dugja be a fülüket. Egymást tiporják, de az elesett is felkel és feledve fegyverét, rohan tovább, mert rohannia kell. Felvágatnak a dombra és úgy tűnnek el mögötte, mintha a semmibe ugrottak volna.

Csak a kavargó por maradt utánok, melyből kiemelkedtek.

Gorbó falai alatt torpannak vissza és eloszlik a mámor.

Sokan a fáradtságtól a kerítésnek dőlnek és lihegnek, mások reszketve merednek urukra és eszükbe jut, hogy a kapun belépőkre börtön, pusztulás vár. Józan eszük visszatér és önkéntelenül visszahúzódnak.

— Száz botot kap, ki nem engedelmeskedik! — üvölti Wesselényi és a fejszés jobbágyokhoz fordul.

— Vágjátok be a kaput!

Az emberek előrelépnek. A kastély ablakaiból puskák nyúlnak ki, a fegyveres cselédség az udvarban felsorakozik, a kápolna félrevert harangja cseng szaporán, kísértetiesen. A vadszőlő pirosán mászik fel a kastély oldalán, lenn a lábainál az egymásba folyó fehér kunyhókból görbén futnak az emberek, s csak messziről, a dombhátak tetejéről mernek visszatekinteni. Mindenki érzi, hogy a romboláshoz, gyilkoláshoz még csak az első puska lövés vagy fejszeszuhanás hiányzik és azután Jézus irgalmazzon azoknak, kik a falak mögött vannak. Óvatosan néznek a dühödt vezérre, de senki sem meri a figyelmeztető szót kimondani. Fekete ábrázata» egymást harapó fehér fogai mutatják, hogy gyűl benne az indulat és pillanatokon múlik, hogy teljesen döntse. Még tétováz, mert még nem tudta megölni minden gondolatát. Hadirendbe sorakoztatja seregét, a falak ellen uszítja.

de az utolsó pillanatban visszarántja.

— Előbb a kaput! — kiáltja és tajték freccsen kurta szakállára.

Az emberek nem mozdulnak, mert magától megnyílik a kapu és három ijedt úr lép elszántan Wesselényi elé.

— Ventura hadnagy vagyok, — emeli fel tiltón karjait a fiatal tiszt. Széparcú, fiatal, ölelni, asszony játéknak való gyerek. Alig tüskézik a bajsza, de fehér a bőre, szerelemtől piruló és az illet szeretik simogatni a szépasszonyok, de közben másra gondolnak. Riadt szeme alatt a két, álmatlanságtól festett karika mutatja, hogy szerelmes és megártott neki is Nemes Zsuzsa grófnő. Wesselényi gőgösen, szánakozva billenti meg ujjával az állát.

— Mi tetszik, hadnagy úr?

— Figyelmeztetem, báró úr — hebegi a fiú —, hogy törvényteleniséget cselekszik.

— Ne fáradj, fiam! — kacag Wesselényi. — Tudom én azt magamtól. Ha én akarok valamit, meg is cselekszem. Talán te nem engeded, kamerád?

Az ifjú tiszt büszkén emeli fel fejét.

— Én!

— Rendben van! — mordul rá a báró és kihúzza kardját. — Gyerünk!

A tiszt vonakodik.

— Nem tehetem. A duellumot a törvény szigorúan tiltja.

— Akkor félre az útból, huncfut! — rivall rá Wesselényi, — bujj vissza anyád szoknyája mögé.

— De uram! — ugrott elébe a hadnagy társa.

— Te pedig ki vagy? — fordult hozzá sötéten Wesselényi.

— Gracza György, királyi táblai írnok, — hebegte a másik.

Wesselényi kurtán az embereihez fordul:

— Kötözzétek meg!

A hajdúk pillanatok alatt magukhoz kapták. Tár-

sai sietve visszahúzódtak a kapun. A báró utánok kiáltotta üzenetét, széles, nehéz kardját rázva:

— A mai nap az, melyen e kardot gróf Hal-lét vérebe mártom, testét összeköncolom és felfalom. Gyűjtsátok fel a falut! — parancsolta ismét és olyan határozott, olyan szörnyű volt, hogy senki sem merte teljesíteni. A parasztok babonásan suttogták:

— Olyan, mintha fekete kutya vént itta volna.

A szél madarakat hajtott át a fejük fölött, az elmosódó hegyek kékes bizonytalansága mutatta, hogy estre hajlik az idő, de a kimondhatatlan szorongás nem enyhült. A falak mögött fáztak a cselédek a rémülettől, az úr kétrét görbült kínjában és borzadozva hallgatta Ventura hadnagy töredezett szavait.

Csak az asszony nem tördelte kezeit, de szemei kétakkorák voltak, mint rendesen, egyszerre érezte a szerelmet és félelmet. Bőrén arany pórusok nyíltak és a különös örömtől turbékolt, mint a galamb. Felöltötte legszebb ruháját, ezüst cseppekkel hintezett hófehér selymét, melyből félig előbujtak dagadozó mellei és mosolyogva megállott a nyitott ablaknál, egyszint a nyugvó nappal, mintha arany tükrében önmagát nézné. Észre sem vette, mikor a félelemtől szinte négykézlábra görbült férje belépett és kétségbeesetten hajába turkálta ökleit.

— Mit tegyünk? E vadállat rántkört és sehol sincsen segedelem. Menekülnünk kell, Zsuzsa.

Az asszony gúnyosan húzta félre a száját.

— Menekülni? Kár volna. Ki kell engesztelni.

— Próbáltuk, de hiába minden. Nem ismer sem Istent, sem embert. Nem állhatunk ellen, el vagyunk veszve.

— Grófnő — hősködött most a kis tiszt —, ne aggódjék. A védelemre mindent megtettünk. Itt pusztulunk el mindannyian, ha kell, a küszöbén, de bántani nem engedjük. Vagy rámegyünk és elverjük a kapu elől, vagy meghalok.

Nemes Zsuzsa szánakozva nézett a fiúra.

— Ön akarja elverni Wesselényi Miklóst a kapum elől? — és hidegen félrefordult — Köszönöm. Ha nekem tetszik, majd elküldöm én.

Ingerülten rántotta félre a fejét, hogy a hajára tűzött hímes fátol lassú lengéssel sarkaihoz esett. Gyors elhatározással kikönyökölt az ablakba és halk sikoltással lekiáltott:

— Miklós!

Wesselényi felvetette fejét és a két égő szem-pár egymásba mélyedt.

Az emberek leeresztették a fegyvert és vártak mozdulatlan. Lassú percek teltek el anélkül, hogy sejtették volna, mi történik. Wesselényi némán ült a lovon és zsibbadt kezeit nem bírta felemelni. Azt se látta, mikor az asszony visszahúzódik. Behúnyt szemekkel tusakodott és nem tudta, hogy a nap lehanyatlott. Csak arra rezzenett fel, hogy a magasból gyönyörű hegedűszó zendül fel. Vágyakozó, édes szerelmi himnusz, ugyanaz a nóta, mit egykor ő hozott ezek alatt az ablakok alatt.

Lehajtott fővel hallgatta és csak izzadt bajsza mozgott, ahogy félhangosan elgondolkodott.

— Rettenetes vagy, asszony. Te adod a hazug álmot, hozod a világra a rosszat, szörnyeteg lesz melletted a férfi, kacagással pusztítasz, sátánok kelnek ki testedből és mindent odadobtál, hogy a homlokodtól lábujjadig elterülő vágyad kielégítsd, hogy lihegve odaomolhass az én életem és Erdély romjai fölé. Elég volna egyetlen sóhajtás, hogy elpusztulj és szomjas a föld rá, hogy feligya véredet és mégsem bírok tenni ellened semmit, mert szeretlek... — De miért szeretlek?...

A nyomasztó nyugtalanság újra meggyötörte, s mert nem tudott feleletet adni, hallgatta a muzsikát. Mély ráncok barázdálták arcát és nem mert többé felnézni az ablakba. Meghordozta tekintetét földön, égen, iramodó kis felhőkön és egyszerre megtalálta kínzó kérdésére a feleletet. Ujjongva kiáltott fel:

Nem őt, nem az asszonyt, első szerelmemét szeretem benne!

Egyszerre megszabadult az igézettől. Heves mozdulattal visszaparancsolta seregét.

— Hagyjatok magamra!

Nyugodt, boldog volt újból. Érezte, hogy erői visszatérnek. Hiába vonták ott fenn a bűvölő szerelmi •Iáit, nem érezte hatását, az emlékek nem bántották. Könnyű, erős férfi volt, olyan, mint a tavaszi fa, melynek nedvei egyszerre rohannak szét, átütik a gályák hegyét és szétömlő, édes mámorban millió virággá tárulnák. Önmagától volt részeg ő is, mint az ilyen virágos fa.

— Első szerelmemet szeretem, — vizsgálta a gondolatot ismét. Milyen csodálatos! Hát ezért nem buktam el, s nem taszítottam gyalázatba feleségemet, gyermekeimet? Az első tiszta, szűzi és ártatlan érzés undorodott tőle. Csókjainak nem maradt nyoma és forró teste lesorvadt rólam. De vajjon nem az új gondolat múló játéka-e ez velem? — támadta meg a kétség. — így érezném-e, ha karjaimba dobna magát és testének forró láncával mindent megadással kínálkoznék? Addig nem lehetek nyugodt, míg ki nem próbáltam...

Bizonytalan léptekkel az ablakok alá lépett és halkán felszólt:

— Zsuzsa!

Az asszony borzongva ugrott hátra. Férje, vendégei, szorongva kérdezték:

— Mi baj? Mi történt?

— Nem. Nem bírom tovább elviselni, — hárította félre álnokul útjából a grófnő. — Megyek. Magam végzek vele — és tébolyult szemekkel lerohant az udvarra. Mindenkit vissza parancsolt:

— Senki se kövessen! Tartsátok távol magukat!

A

A férfiak elámulva néztek utána. Az asszony kis sikolyokban tört ki.

— Bárcsak megölné!

Szerelem és kék párázott gondolatában és ezt ki-mondhatatlan édesnek érezte. Soha ennyire fel nem gerjedt, soha ilyen szép nem volt. Öntudat ianul szakította le melléről a ruhát, hogy a kurta nász, vagy rövid halál: mind a kettő készen kapja. Alig bírta az ingertől a kapuig vivő néhány lépést megtenni, ahol a bizonytalanság végződik. Az utolsó pillanatban erőtlenséggel a kapufélfának bukkott és kísérteties önkívületben súgta az előlépő férfinak:

— Itt vagyok. Tégy velem, amit akarsz!

Wesselényi nem válaszolt, csak nézte, külön a két szemét, haját, arcát, puha karjait, ingerlő testét és azt mondotta: — »A szem csak szem, a kar csak kar, a mell csak mell.« — Lihegve odahajolt és kezével végigsimította. Nem érzett semmit, mintha nem ő volna, mintha kiszállott volna saját testéből. Önkéntelen csodálkozott, hogy hova lett a nőből az illat, az inger, a rejtelmes befolyás, a kárhozat szépsége, szívének csengése. Miért látta eddig sugárnak, mely átnyilalt rajta, fuvallatnak, mely vágyakat súgott? Miért nem óhajt most is, mint régen, beleolvadni és az érzések fájó kódéba hanyatlni vele? Miért?...

Most már tudta. Mihelyt az első szerelmet levette róla, meghalt reánézve. Kettőjük egyesülése ez-napságtól fogva csak holtak ölekezése volt. Két koponya egymáshoz koppan és únják egymást. Ennyi az egész...

— Mit akarsz velem? — pihegte a vonagló nő szétnyílt szájjal.

A férfi hidegen válaszolt:

— Köszönöm a visszaadott nótát — és el akart menni, de Nemes Zsuzsa elébepattant:

— Már nem szeretsz?

— Már nem szeretlek.

— Megölni se akarsz?

— Tőlem akár a világ végéig is élélhetsz.

Az asszony lábaihoz roskadt, úgy könyörgött:

— De hát mi történt veled, Miklós? Add értelmet a szónak.

Wesselényi megszánta.

— Nézd, Zsuzsa. Elviselhetetlen volt az életem, mert azt hittem, hogy téged szeretlek, de most tudom, hogy nem te voltál, csak az első, igaz és hű, szentséges szerelmet feledtem nálad, életemnek gyönyörű, hímes palástját, mi befödi az élet terheit, erőt és szépséget nyújt. És most visszavettem tőled. Egyéb nem történt.

Az asszony megértette és szederjes lett az arca az értelemről.

— Ül meg, Miklós, ölj meg! Most én mondom, hogy ölj meg, mert szörnyű bosszút állok!

Egyetlen rántással kiegyenesedett karjait fellökte a levegőbe és váltott szájjal dadogta:

— Igen, igen. Úgy vagyok. Elvetted az élet boldogságát. Meg tudnám mutatni a szívemen a sebet, ahonnan kitepted és most fázik a lelkem... De légy átkozott, Wesselényi Miklós! Pusztíts el most, mert olyan bosszút állok, amilyenről még nem álmódott a világ. Rád ontom ezt a földet és felperzsellek pereputtyostól. Annyit még nem sírtak emberek Erdélyben, mint ahogy mától kezdve fognak. Nincs az a veszedelem, mit ki ne gondolnék, csak-hogy rátok ereszem. Nem sejtet, ki vagyok! Én se tudtam eddig. Ördögök farkával seprem ki ezt a földet, hadd bűnhődjek csak azért, mert téged szült. Esküszöm, hogy így lesz!...

Wesselényi Miklós nyugodtan rázta meg a fejét.

— Tévedsz. Amióta én nem szeretlek, senki sem vagy te ezen a földön. A császár szeretőjétől pedig nem félünk.

Nemes Zsuzsa sikoltani sem tudott. Nézett, nézett gyámoltalan a férfi után. Feje zúgni kezdett, feketére vált és csendesen lehullott a kapu lábához.

Alig értek haza Sibóra, a hajdúk, jobbágyok félve szöktek el uruk mellől. Csak Wesselényi haladt fel megkönnyebbülve, nyugodtan, emelt fővel a lépcsőn. Úgy érezte, hogy minden bűnétől megtisztult, a lasértő átok megszűnt, élete ismét tartalmat kapott, felébredt a bűvöletből. Lágyan elmosolyodott, mikor meglátta az érte kétségbeeső drága asszonyt. Kihullott a könnye, kitárta két erős karját és csak meleg, puha ütődést érzett a mellén, mintha regen elveszített szíve újra visszaköltözött volna.

XIII. FEJEZET

Rétyi uram, a pap, háza mellett való kertcskéjében sétált öreg pipával a szájában, szép lelki nyugodalommal, kissé meg is riadtan, mert azon az őszön sok vén ember hala meg. A gorbói ostrom után az öreg tiszteletes asszony is váltig unszolta, hogy a palotába ne menjen, urak dolgába ne avatkozzék. Volt azonban a kertben egy késői rózsaszál, melyet a »bárónénak« őrzött Rétyi uram, de hites társa leszakasztá, s azt mondotta rá, hogy: »a rózsából pók szí mérget, s a méhecske lépes mézet«, s valamiként már a méhecskék a kasokból többé nem jönnek elő, mert érzik ők is, hogy az édes világnak vége, s csak a pókok lakják a kertet: semmi értelme sincsen a rózsának. El is veté a virágot és »térjen eszire vén bolond«-szóval bement a házba liktárium főzni.

A pap gondolkodott az elhajított rózsaszál felett és csak akkor ébredt meg, mikor látta, hogy emberárnyék vetődik a rózsára. Feltekintett és ijedten rántotta ki a pipát fekete fogai közül.

— Isten hozta, méltóságos asszony!

— Min töpreng, tiszteletes uram? — nyújtotta kezét kedvesen Cserey Heléna.

— A virágokat fájjalom...

— Füvek, csak füvek, betőt már üdējük. . .

A pap rosszaién megrázta üstökét.

— Virágok — virágok... Jelentőségük nagyon...

— Ne mondja! — csapta össze jókedvűen a kezét Cserey Heléna. — A virágnyelv ifjaknak való és szerelem az értelme...

— A szerelem nem értelem, — vágta el a szót a pap és szélesen szétmutatott megárvult kertjében.

— Itt vagyon az értelem... Nézze e sárga fület. Az Isten igéjéhez és szolgálatához való jókedvcs szeretet képe. Kék viola az alázatosságé. A majoránnát mondjuk hálaadásnak, a ménta az igaz hit megvallása, a rozmaring az asszonyok tisztasága...

A meglepett asszony az elhajított rózsára mutatott.

— Ez pedig minek a képe?

Rétyi uram nem tudott hazudni.

— Az elhajított rózsza, elhajított asszony...

Az ijedtségtől kiesett a rózsza Heléna kezéből. El is komorodott a hatalmas szótól, de aztán képményen visszamondta a papnak:

— Hazudnak a kend virágai, Rétyi uram.

Az öreg ember meglepődött, öröm csillant meg ráncok közt ülő szemein.

— Bárcsak hazudnának...

Cserey Heléna bizalommal ragadta meg a pap kezét.

— Valamit akarok mondani. Megbízhatom magában, tiszteletes uram?

— Maholnap sarló alá dülök, s lelkemet elviszi a messzijáró szível, hogyne bízhatnék bennem, — szomorkodik el a pap és kézenfogva a piruló asszonyt, elvezeti a kert közepébe, ahol az ösvény mellett két covekre szegezett padocska várja.

Elméláznak, tűnődnek és hull reájuk az erőtlen napfény. Lábuknál rezeda hálálkodik, az őszirózsák összedugott fejjel pletykálnak, szemben sápadt aranyhalállal vívódik a nyírfa, s rejtett lelkének hallgatótag álmát meséli minden, a kábult őszi fornyadásban... Cserey Heléna fejcskéje elimbolyog fölöttük, s félig a Rétyi uram fekete vállára támaszkodva beszél, hogy ne kelljen szembenézni.

— Bizony, csudálatos változás ment végbe az én édes uramon. Mikor azon rettenetes nap után haza-

tért, ölembe hajtotta fejét és mindeneket megvallott. Ki sejtette volna rettentő küzdelmét? Magam sem ismerem lelkének nagyságát, szépségét, jóságát, hűségét ... Meg akarta ölni az asszonyt, hogy megmentse Erdélyt és megmentse családját az aljas bűn és pusztulás szégyenétől. Nem akart hazudni és nem vala képes urammá lenni, gyermekeit nem érzé magáénak, míg becsületes lelket, tiszta testet és minden érzését teljesen adni nem tudta... De most már vége a megpróbáltatásnak. Reszkettem a boldogságtól, mert láttam, hogy miként fedezi fel a családját... Még azon az éjjel karjaiba zárt, szemembe nézett...

Hirtelen megszakadt az *asszony* szava és szégyenpír borította be orcáját... Az öreg ember mosolyogva felkelt mellőle, visszament az elhajított rózsához, gyengéden felemelte és átnyújtotta, mondván:

— Igaz, hogy öreg ember vagyok, igaz, hogy pap vagyok, beszédedet mégsem hallgathatom meg, leányom, mert arra méltatlan vagyok. Engem azért küldött az Úr, hogy vén szívem tarisznyájába vigasztalást hozzak a szenvedőknek és helyette a reám bízott sok keserűséget, szenvedést, nyomort és könnyet szedjem össze. Alattuk kétrét hajlott a hátam. Utolsó erőimet nekik tartogatom, el is vonszolom valahogy Isten eleibe; de a boldogságot már nem vállalhatom. Ahhoz erőtlén vagyok és leroskadnék alattuk, hiszen a te ifjú lelked is alig bírja és ha ki nem önthetnéd, megszakadna a szíved. Itt van ez a virág, mondj el mindent igazán e rózsának. Ha én meghallgatnám, később, mikor elmúlt a boldogság, hiába jönnél hozzám, mert csak akkor látnád, hogy sírba vittem magammal, de e rózsza mindig visszaadja. Mondd hát e rózsának... Úgyis testvére vagy te a virágoknak...

Azzal elment a pap.

Cserey Heléna körülnézett a kertben és észrevette a mindenható szeretetnek csudálatos leánykáit. Minden cseppnyi fűszál, bokor a maga szállásán. A sárga viola elébe guggol. Abban a pillanatban ön-

tötte le fejét a nap egy aranykanta fénnel. Széremesen törülközik. A harangvirág morcos, rosszul aludt az éjjel s kedvetlenül ásít az asszonyra: — Na, halljuk! A vastagarcú fodormenta kényelmesen elhelyezkedik, s még a szomszéd kertbe kukucskáló mindentlátókák is visszafordultak. Csend lesz és fű üli meg a boldog asszony lábait, aki nem csodálkozik a pap szavain, hanem mindent feledve, kábultan suttogja:

— Tudod-e, rózsza? Érted-e, rózsza?... Még azon éjjel karjaiba zárt, szemembe nézett és azt mondta:

— Bocsáss meg nekem, hogy csak most ismerlek. Tudtam, hogy szép vagy, mégsem láttalak. Tudtam, hogy jó vagy, nem éreztelek. Erényedtől félttem, tisztaságod, nagyságod miatt magamat szégyenlettem, sirásod, titkolt búbanatod csak fájt, de nem sajnáltalak. Túlságosan magasan laktál fölöttem... De most ismerem a kimondhatatlant, hogy a test fölött, a szép arc fölött, szenvedélyek fölött, a derékig érő világpiszok felett vagyon a feleség... Áldott légy, feleség! ...

— ígymondotta, tudod-e, rózsza?... Ami pedig azután történt, neked sem mondom el, virág, hanem boldog vagyok... Azóta két bizse gyermekével játszik és te, rózsza, nem vagy olyan szép virág, mint amilyen szép virág ő. Ne haragudj, rozzsza, legalább te ne irigyelj, hanem adj tanácsot, mitévő legyek, hogy hozzá méltó legyek?...

—... Még azon éjjel karjaiba zárt, s a szemembe nézett... Nincs annyi szépség, illat és boldogság e világon, mint amennyi akkor szívem alá költözött. Most még csak azt tudom, hogy csak Miklós lehet a neve... Mert szakasztott ő lesz. Tudom, mintha Isten súgta volna. Rettenhetetlen lesz és mégis örökön gyermek. Piruló hős, ki sírni tud egy bogárka holtteste felett. Szárnyaló lélek, haza gondját búsuló fejedelem, dalnak, szerelemnek, költészetnek, lelki nemességnek, becsületnek drága magyar hajtása, ki nem engedi embertársait az út porába veszni... Érzem,

mindez fogantatott és csak azt tudom, hogy Miklós lesz a neve, mint édesapjának...

— Értesz-e, virág? Tudod-e, rózsá?...

Olyan hangosan ujjongott fel, hogy a rozszant méhes körül elmélkedő vén pap ijedten futott oda.

— Mi történt? Mi haj van?

Fejcsóválva látta, hogy a lelkesült asszony a kezében lévő rózsával arcot cserélt. Cserey Heléna lázasan kapott a keze után, de borzongva engedte el.

— Milyen hidegek az ujjai, tisztelet©» uram!

Rétyi uram megnyugvással, békésen mosolygott.

— Mindenkié ilyen, ki már a sírját ássa.

— Borzasztó! — didergett az asszony.

— Boldog embereknek nem az, — válaszolt a pap. Cserey Heléna ijedten ejtette le a rózsát.

— Akkor én nem vagyok boldog ember? Lám, az én ujjaim lángolnak, ajkam csupa tűz, illatban fürdik minden gondolatom és valósággal megemészt a boldog érzés, szinte fáj a testem tőle. Ha most nem, mikor leszek boldog ember?

Rétyi uram szelíden megsimogatta.

— Most csak boldog gyermek vagy és így kell annak lennie, hogy vágyaktól fájjon minden ujjad hegye, szárnyak törjenek karjaid helyére, lehelleted is lepkévé változzék... Majd ha minden vágyad betölt, félelmek elmúlnak, bajok nem rettentneky bűnök elkerülnek és kínosan megharcoltál az étellel érte, s nem marad egyebed, csak egy tiszta, nagy arany-csepp, a szíved; akkor leszel boldog ember, de akkor már te is, mint mindenki, síroddal fogsz babrálni...

Reszkető, rücskös kezeire nézett:

— Hogy hidegek e vén evezők?... Tekintsd e mellettünk álló másik vén fát. Kopár, mindentől megfosztott, hideg az is. Minden erejét, szépségét, sóhaját, levelét gyökerébe gyűjtötte, de majd tavasszal rohanva fut benne végig ezer virág, hogy eláraszsa... És én is tudom, hogy egykor a sírból kitarított minden ujjamra csillag száll az égből, oda, hol gyer-

mekeim csókjukkal illették és akkor tisztelettel fölém hajlik a virágos fa is, mert jót tettem, amikor ültettem .. így hozza meg a gyermek-csók boldogságunk tartósságát...

Megrendülve hallgatott Cserey Heléna. *Beli* furcsa igeliirdeés és — milyen igaz. Egészen elkomorodott tőle. Végigvizsgálta újólag a pap minden szavát és végül csendesen azt mondotta:

— Mit kell tennünk, hogy az igaz földi boldogságot elnyerhessük?

A vén igeosztó összeráncolta homlokát.

— Egyszer már mondtam férje urának: Csak szeretni kell tudni — és akkor azt válaszolta, hogy ő már nem tud szeretni. Vájjon megtanult-e?

Cserey Heléna sietve válaszolt:

— Igen, az ő szeretete most már tökéletes.

— Ha *így* vagyon, hála legyen Urunkistenünknek, mert Méltóságodhoz végre méltó leve és mi sem áll a tökéletes élet útjába, hiszen most már egytestegylélek ketten...

És Rétyi uram most már harmadszor is kezébe adta a nagy tudománnyal, óvatos fifikákkal nevelt szép, kései rózsát.

— Vegye, Méltóságod... Bevallom, tévedtem, mikor azt mondtam: — Elhajított rózsza — elhajított asszony...

Mikor kitavaszkodott, »Cserey Heléna 1782-ben április 11-edikén, magához hivatván Rétyi Józsefet, a sibói református papot, s Komáromi Dávid minoritát, addig volt udvari katolikus káplánját, a fennemlített két tanú jelenlétében kijelentette, hogy senkinek sem kényszerítéséből, vagy javaslásából, hanem tulajdon lelkiismeretének sugallásából... jövendőben a reformata vallás követője, megtartója kíván lenni, ünnepélyes és sajátkezuleg írt hitvallását, a tanuk kezébe adván, az úri szent vacsorát a szokásos szer-tartásos módon fölvette« ..

Komolyan, meghatót tan állották körül az urak a csodálatos asszonyt, aki az első percek csendjében megfogta a Rétyi uram kezét és kimutatva a virágba bomló fákra, így szóla tulajdon szavaival:

— Nézze, jönnék a virágok! És én is tudom, hogy egykor a sírból kitarott minden ujjamra csillag száll az égből oda, hol férjem és gyermekeim csókkal illettek és akkor fölém hajlik e sok virágos fa is, mert jót tettem, mikor ezt cselekedtem...

Nagy, igaz csend lett. Az úrasztalán feküdt a zsoltárok könyve, s rajta egy száraz, egykor piros rózsza...

Ketten maradtak.

Az asszony még lihegett cselekedetének nagysága alatt, szokatlan, különös érzések fényességében ragyogva és fáradt volt, mert még nehezek valának a friss hit szárnyai. Wesselényi Miklós bensőjében megrendülve, ünnepélyesen és szigorúan fordult hozzá:

— Miért tetted?

Az asszony átkarolta kemény nyaltát és széles mellén pihenve, rajongó szerelemmel nézett fel urára.

— Hogy végre áldás legyen rajtunk. Úgy akarok érezni, mint te, hinni, imádkozni, olyan nagy akarok lenni, mint te. Semmi többé el ne válasszon tőled. Addig nem lehet a te gyermeked az én gyermekem, az én életem a te életed, örömünk közös, bánatunk megosztott, szerelmünk teljes, míg a te Istened nem az én Istenem. A közös kenyér csak közös imádsággal táplál. Édes, egyetlen uram, olyan boldog vagyok és úgy érzem, hogy csak ma léptem először, valóban házadba.

Wesselényi meghatva emelte karjaiba a gyenge, harmat-asszonyt és kicsordult a könnye.

— Köszönöm. Úgy emellek én is mától fogva az én Istenem elé, mint volt hited papjai a fehér ostyát fejük fölé tartják... Mert te vagy az én fehér ostyám, igen nagy áldozata életemnek. Nem is

sejted, hogy a világ el fog ítélni és nagy fájdalmakat okoznak ezután neked is, mert világhatalommal szállottál szembe énérettem...

— Csak te maradj mellettem! — örvendezett az asszony az ura keblén. — De te sötétben látsz, Miklós. Nem olyan rosszak az emberek se, ha szeretjük őket. Sokan vannak, kik velünk fognak örvendezni.

Wesselényi csak a fejét rázta.

— Egyetlen embert mondj és megadom magam.

Cserey Heléna elgondolkodott, mintha az élete körül oltalmul állók közül válogatna és egyszerre, a gyermek fenséges szilárdságával, tüzes bizodalmaival győzte le a kételkedő, csúf, fekete embert.

— Az édesapám és az édesanyám!

Férje nem mondott ellen.

— Kísérelj meg hát.

Cserey Heléna sietett levelet írni. Izgalmában alig tudta a betűt betűbe öltetni:

»Édes atyám Uram!

Alázatosan kívántam ezen mostani állapotomat jelenteni... Utat nyitván a toleranciáról való királyi rendelkezésnek, a reformata vallást választottam, melyben élni és halni akarok és ezen vallást az Isten beszédével megegyezőnek találtam. Meggondolván, édes atyámuram, hogy ebben a részben az ember szülőinek is nem kedvezhet, azért alázatosan instálom, hogy atyai és anyai szíveket el ne vonják éntő lem, mert én meg nem szűnöm engedelmességemet megbizonyítani, mellyel édes asszony-anyám, s atyám uram kezeit csókolván, alázatosan maradok hóttig engedelmes leánya...«

A tornác alatt várt már a lovaslegény, hogy Krasznára vigye a levelet. Cserey Heléna kedvesen ingerkedve tépázta ura szakállát.

— Mit kapok, ha nekem lesz igazam?...

Izgalmában le se akart feküdni. Úgy kellett férjének ágyba parancsolni. A dagadó párnák közül két szeme tüzelt és szinte túlvilági volt a hangja.

— Addig nem tudok elaludni, míg két kicsinyemet mellém nem teszed.

Óvatosan emelte át ágyacskáikból Wesselényi két drága fiát és tréfálva törülte meg utána boltozatos homlokát.

— Huh, be nehéz munka volt! Micsoda két vasgyúró!

— Angyalaim! — tapadt hozzájuk az anya.

— Angyaloknak kicsit nehezek, — ingerkedett férje és az asztal alá lopta az ezüst gyertyát. — Aludni, gyermekek!

A szemekre kapott két puha csók után: többé nem is nyitotta fel szemeit az elcsigázott lelkű asszony. A mosoly is ott felejtődött arcán, de álmában még egyszer elmotyogta levelét:

»Édes atyámuram!...«

Wesselényi gondolkodva roskadt le mellettük egy hatalmas töltött székbe.

A válasz nem késett, már másnap megérkezett. Bizodalommal nyúlt utána Cserey Heléna és olvasta szorongó izgalommal:

»Édes leányom!

Tegnap költ leveledet vettem. Amit írsz, ellenkezik mind az én szorgalmatos gondviseléssel, melyet a te nevelésedben elkövettem, mind szeretetemmel, mely mellett tégedet Isten és emberek előtt atyai áldással kedvessé tenni kívántalak. Ez szép gyümölcse a hozzám mutatott igen vétkes és példátlan, abból álló idegenkedésnek, hogy annyi időtől fogva én tégedet isteni félelemben, tiszta életnek és minden jó erkölcsöknek alkalmatosságában nevelő édesatyád azt sem érdemltem, hogy ha személyed szerint nem is, legalább egy levelecskéddel meglátogass. Ha magadtól esett ez a hiba, úgylis botránkoztató nagy hálátlanságnak bizonyosága volt; ha mások javallották,

s te megfogadtad, úgy hozzámvaló természeti kötelességednek gondolatlan megtapodója voltál. A tolerancia nem rád szól, s úgy cselekedjél, hogy ha ehhez való helytelen biztodból atyai áldásomnak gyümölcse nélkül maradsz és egyéb kedvetlenségek is mind a mi akaratommal, mind magad kötelességeddel ellenkező tetteidet követni fogják, magadnak és tanácsadóidnak tulajdonítsd.

Másszor helyesebb gondolattal járulj akár szó, akár írás által az én atyai és jelentett szándékodat semmiképpen helyben nem hagyó szívem eleibe...

Jókat kívánó atyád:

Cserey Farkas.«

Minden vércsepp eltűnt testéből, szeméből szokatlan fény sugárzott, valami hideg, különös elragadtatás. Előrenyújtotta halvány kezét és mereven nézve, — mintha semmi sem történt volna, — azt suttogetta:

— Olyan hidegek az én ujjaim is, mint a Rétyi uramé.

Törte a fejét, hogy mit is mondott hozzá a pap, hogy miért olyan hidegek, de nem jutott eszébe, csak megtántorodott és zuhantában leverte asztaláról a zsolttáros könyvet. Nagy erőfeszítéssel talpra állott és fáradtsággal felszedte a földről. Szája száraz volt és fájt. A piros rózsa is kiesett könyvéből és összezúzódott. Sikoltva dobta érte magát ujjent a földre és mire ura besietett, már csak annyit látott, hogy felesége homlokából piros vér szivárog, két nehéz könnycsepp gördül le az arcán és úgy néz, hogy a hideg végigfutott a Wesselényi Miklós hátán. Rémülten elébetartotta az asszony a virágot.

— Ni! A piros rózsa kettétörött...

Az első napokban életéért aggódtak. Állandóan a halálra készült. Rétyi pap ágya fejénél ült és olvasta a zsolttárt:

*Olyan, mint az árnyék, az ember élete,
Melyet vetni szokott valamely csemete,
De csak félóráig tart ő kerülete...*

Az ágy lábánál *megreccsent a szék a magába-*roskadt Wesselényi alatt. Nem mert asszonyára nézni, kinek lezárt szemei alól, az élet csodálatos, fénylő kútjából, lassan felszivárog a könny. A vedlett pala tu ember pedig olvasá tovább felkapott hanggal:

*Micsoda az élet, forgatom, vizsgálom
Felkapott gyengécske fűszálnak tol'lom,
S múlandónak, mint a hajnali szép álom ...*

A homlokokon elsimít a halál szárnya, a testek fáznak, csak az asszony mosolyog, míg a fekete pori fejükre hinti a múlandóság sárga keze.

*Gyermeki buborék ez világi élet,
Jön a halál, ráfú, játéknak határt vet...*

A zsoldár megszakad. Egymásra néz a két könynyesarcú ember és sejtelmesen intik egymást.

— Alszik. ..

Lábujjhegyen átmennek a másik szobába, s utánuk a nyitott ablakon fényruhában bejön a tavasz felke...

A tavasz lelke, ki vagyon a virág szüzességéből, korai harmatnak tisztaságából, zengő levegőből, kinek Jártára a fa nem meri mozgatni leveleit, sugarak meg-rezzenni, illatok felszállani és mozdulatlan megáll a levegőben minden bogárka, míg elsuhan fölötte. A dús mezők szőnyegén és az azúr kék folyamaiban tükrözik képe és a gyermekek egy pillanatig abbahagyják a játékot, nem tudván, miért. Léptei aranyvonalakat húznak a levegőben, melyeken fennakadnak a méhek és ragyogó testecskéjük a tavasz himnuszának hangjegyei. Csodálattal eltátott szájjal nézik alulról

a kinyílt virágok, a még vak virágbimbók; felülről a madárkák, átszellemült fák és bokrok, várva, míg kicsordul a mindenségéből a boldogság, s aztán pillanatra behunyva szemeit, minden rákezdi a tavasznak dalát...

Ezalatt idegen lovas érkezik az udvarba, katonásan kihúzza magát Wesselényi Miklós előtt.

— Excellenciája gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök úr küldi e két levelet a méltóságos bárónak és bár önénak tulajdon kezeikbe ...

Wesselényi nem lepődik meg, várta a levelet, tudta, hogy nem hagyja szó nélkül az áttérést a »pá-pista püspök.« Nyugodtan olvassa a fenyegetést is, hogy: — »a báró a császár előtt kárát és gyalázat-Í'át fogja tapasztalni«; de ökölbe szorul az ökle, mi-or az asszonyához írott súlyos szemrehányást olvassa:

»Miben volt az hit a mélt. asszonyhoz, mint leányához oly mostoha, hogy azt — ilyen szemtelenül elhagyni nem sajnálja, s ily gyalázatosan megtagadni nem átallja? Ha lelkét örökké való veszedelemnek kockájára kitenni nem irtózik, s ezen szándékában megmaradni kíván, én a méltóságos asszonyt, mint édesanyja ellen rugódozó gyermeket, minden illendő módokkal engedelmességre hajtani kénytelenítetem.«

A harag úgy összerázza a férfit, hogy kifreccsen tőle a nyála, de legyőzi magát és nekifekszik a válaszírásnak, de csak füstölög benne a mámor, rendszertelen, dühös szavakat ír a papírosra:

»— A pásztorbot nem arra való, hogy agyon-üsse vele Excellenciád a nyáját...«

Tudta, hogy világhatalommal áll szemben, tizen-hét század áll a püspök mögött és a thuribulum füstje több, mint az ágyuké, a diadémsattú selyemcipővel könnyű lesz őt eltiporni, de nem rettent vissza.

»Erdélyország nem az Excellenciád biborsleppje, hanem a vallás és lelkiismeret szabadságának földje és nincsen olyan írás, vagy törvény aranyozott bre-viáriumban, mely ezen változtatni tudna. A császártól

pedig nincs mit félnem. E földnek élete több, mint a császáré...«

Míg benn az asszonyházban felesége vívódik, ő a küszöbön így vívja a harcot érte.

Másnap új rossz hírt hoznak, hogy a váradi püspök, Kollonics uram is a császárhoz fordult. Kolozs-várról azt írták jó emberei, hogy az erdélyi udvari kancellária szintén jelentést tett a császárnak és azt ajánlotta, hogy Wesselényi Miklósaét a hat heti oktatás kiállása végett a nagyszebeni zárdába kell utasítani, tőle gyermekeit elvenni és nagyatyjoknak átadni.

A császár a fölterjesztést helybenhagyta. Wesselényi Miklós magára maradt. Házát elkerülték, jó szót se mert vele váltani senki. Az egész országban híre volt, megbélyegzett ember lett, kire a császár haragszik. Mosolygott fölöttük. Csak akkor szorult el a szíve, mikor eljött a hintó Krasznáról és elvitte a két kis fiút. E perctől kezdve nem mert a felesége szeme elé kerülni. Ajtaja előtt hallgatta, hogy a semmit sem sejtő asszony kedvesen beszélget a beröppenő pillangókkal, zümmögő kis bogarakkal, dicsekszi nekik boldogságát, dicséri az ő drága urát. A szíve olyan szerelmes, mámoros, hogy még halk kis nóta is fakad ajkán és szemébe hulló haja fátylán át bízón néz a jövődőbe. — Nyugodt, láztalan éjjele volt, mélyet, üdítőt aludt és ezüst tükre halvány pírt mutatott arcán.

— Már fel is kelhetnék, — gondolja magában. — Hogy örülne Miklós, ha látná, hogy nincs semmi bajom.

Erőtlen a sok fekvéstől és szédül, de valahogy magára veszi selyem öltözetét és néhány lépést tesz, de le kell ülnie. Megpihen, majd valahogy odaszédeleg az ajtóhoz.

— Miklós!

Lábai reszketnek, de karjai boldogan fonódnak férje nyaka köré és csicsereg vidáman.

— Újraszülettem!

A férfi átöleli. Könnyű, mintha csak a ruhájához tapadó fehér selyem volna. Finom szép testén szinte akadálytalanul suhan át a napsugár. Úgy örvend mindennek, nincsen maradása, mindent látni akar, kérdez, újságokat vár és az asszonyiság szent mámorában nem áll be a szája.

— Most menjünk és keltsük fel a gyermekeket, hiszen a hasukra süt a nap.

Wesselényi megrándul és lehajtja fejét.

— A gyermekek nincsenek itthon.

Rossz sejtelmektől rémülten néz rá az asszony.

— Hol vannak?

— Átküldtem Krasznára — apádhoz.

Cserey Heléna örömmel sikolt fel.

— No úgy-e, hogy nekem volt igazam? Úgy-e Rogy az édesapám mégsem hagyott el? Megbánta a szigorúságát és nem tudta megállani, hogy ide ne siessen, mikor meghallotta, hogy beteg vagyok. De miért nem engedtétek hozzám?...

Wesselényi komoran felelt.

— Nagyon beteg voltál. A megrázkódtatások nem neked valók... Máris fáradt vagy, le kell feküdnöd.

— Nem, nem. A szobában nem, inkább a kertben.

Az árnyas almafa alatt vetnek ágyat neki. A reggel virágainak illata tűnőben van, a pirkadat utolsó emléke igyekszik elbújni a falevelek közt. Szemei belemerülnek a kék azúr ragyogó tengerébe, az éter magányába. A delejes illatok elhódítják és fáradtan csügged rá fejcskéje a napsugártól sütött fehér párnára és mintha mennyei vér zúgna ereiben, csendesen elszenderedik. Leigázza a vágy és szerelem, mely hatalmas, mint a földnek élete. Tiszta, szép és a falevelek résein aranyfoltok esnek rá, néhány fáradt méhecske, mellén megpihen és olyan az egész asszony, mintha a mindenség ékszeres ládikója volna. Wesselényi Miklós, — hogy fel ne költse — leros-

kad a térdig érő ííibe és ajkát a föld fekete orcájához szorítva lekiált annak szívéig, elképzelhetetlen sötétségébe.

— Szeretlek, asszony!...

Felette örömben megpirosodnak az alma-bimbók.

A földet azonban nem jó felébreszteni, mert csak a rajta leselkedő bajok elevenednek meg.

Egy reggel befogatott a hintóba Cserey Heléna és útra_x öltözködve azt mondta urának.

— Megyek a gyermekek után. Elég ideig voltak távol. Itthon a helyük.

Hiába zárta vasládába Wesselényi Miklós a »legfelsőbb rendeletet« az udvari kancellária parancsát, a püspök leveleit, tovább titkolózni nem lehetett. Már a tornác előtt kapálták a földet a tüzes paripák, de még mindig nem tudta, mit tegyen. Ingerülten kiadta a parancsot.

— Fogjatok ki! A bárónő nem utazik.

Aztán feleségét bátorította.

— Ne ijedj meg, lelkem, a gyermekeknek nincsen semmi bajuk, de nem jöhetnek haza, mert átérésed miatt elvette tőlünk a császár...

Az anya nem roskadt össze. Csodálatos erő szálotta meg és halványan, de vészes nyugalommal hallgatta végig ura beszédét, ki csüggedten, mindennek a végén csak annyit mondott.

— Mindenki elhagyott. Most már csak ketten vagyunk ezen a világon.

Az asszony felemelkedett, — lángoló szép kerubim az ajtó küszöbén — és mellére vonta édes ura nehéz fejét.

— Szeretlek, Miklós!...

Hiába való volt három instanciája a »koronás emberbaráthoz«, hiába írta a méltóságos erdélyi gubernium kegyelmes jó uraihoz, hogy:

»Én már hatodik hónapomban terhes és igen beteges lévén, — melyet orvosaim idezárt bizonyítványai is kimutatnak, — sem egészségemre nézve, sem a sokféle félelmek között való létei miatt, mellemben levő ártatlanomra nézve a klostrombán levő tanítást ki nem állhatnám...

Reménykedem és Jézus kínszenvedéseieért kérem, hogy egy református és egy katolikus kommisszárius előtt szálláson az instrukciót felvehessen!... <

A válasz az volt, hogy hagyjon fel minden lépéssel, mivel az udvari kancellária többé semmi kérését sem fogadja el. Batthyány püspök pedig közölte, hogy a báróné oktatását maga felügyelete alatt egy mérsékelt és érett ítéleti! emberre, Vizi páterre bízta...

Egyetlen zokszót sem ejtett a meghurcolt asszony. Mérsékelte, bátorította férjét és Boldogan hirdette.

— Csak most vagyok boldog, Rogy szenvedhetek érted.

Míntha most mennének nászúira, úgy ültek fel a hintóba. Csak mikor a nagyszebeni oraolyák klostromának ajtajában búcsút kellett venniük, akkor tanitorodon meg kissé, de a néma apácák átkarolták és magukkal vitték. Wesselényi Miklós hosszan nézett utána és mikor a fehér, királyi asszony eltűnt, visszafordult és ökleivel megfenyegette Istent, s a világot. Hirtelen eszébe jutott, hogy a belső zsebében fedte az asszony zsoltáros könyvét. Megzörgette a kaput. Szelid, viaszarcú apáca jött oda és mosolyogva mondotta.

— Van itt miből imádkozni a bárónénak. Tartsa meg csak magának azt a könyvet — és újból becsukta a portát.

Tétován nézett Wesselényi Miklós az imádságos könyv egyszerű fekete táblájára. Ki is nyitotta ott, ahol egy száraz piros rózsa jelölte a verset. Levette fővegét és ott a szürke klostrom árnyékában ránézve a hervadt rózsára elolvasó a jelölt verzikulust:

*Micsoda az élet, forgatom, vizsgálom,
Felkapott gyengécske fűszálnak találok...*

P. Vizi igazi egyházörző, bűnpusztító, szenthírú barát volt, aki mellett a bűnös hideglelést kapott. Csuhájának ráncai között százados volt a por, fekete fogait és gyapjas hajkoronáját nem vidította fel a napfény, a kereszt szigorú árnyéka állandóan ott volt ábrázatán, s minden este körömmel jelölte meg, hogy meddig olvasta Szent Tamás »Summa«-ját és sötét halántékerei jelezték, hogy egyházi vérbőségben szenved. Már nagy kezének széles keresztványásai megijesztették a finom délibáb-asszonyt, ha pedig beszélt, még a csontjait is összetörte a szónak:

— Mit tevéi, szerencsétlen asszony? — esett neki a beszélgető szobában és úgy ül le a széles klastromi székre, mintha a világ romjai fölé ereszkednék. Némán mutat helyet a meggyötört asszonynak cs mintha kissé megnyugodott volna, komor tisztelettel veti fel az új kérdést:

— Miért hagyta el Méltóságod az egyedül idvezítő anyaszentegyházat?

Cserey Heléna sietve felel, mintha nagy veszedelem származnék a tétovázásból.

— Érte tettem.

— Kiért?

— Wesselényi Miklósért.

— Csak egy férfiért? — es csodálkozva nyitja szét két nagy szemét a barát.

— Nem egy férfiért, — pirít rá az asszony, — hanem a férjemért!

— Ezt nem értem, ez nem ok rá. Hittagadással a férjet sem lehet szeretni. Magyarázza meg, — intette le a szerzetes és várakozva a széktámlához támasztja fejét.

Cserey Heléna bámult. Mit mondjon neki? Hiszen ez érzéketlen földi dolgok iránt, soha még bimbó-

szerelmet sem érzett; s messziről megérzi az eretneket, de sejtelve sincs az asszonyi szívről. Bűnös, szép sótalan húsnak tartja, ki lehúzza mennyből a papot. Élettitkok, szépségek, kenyéréhség, szenvedélyek meg sem közelíthetik, a forró szavak gőze nem látszik meg ábrázatán. Tudatos és hozzáférhetetlen, ki megvalósította a gnosztikusok elvét: — Ismerjetelek meg mindenkit, de senki se ismerjen benneteket.« Olyan rezzenés nélkül ül, hogy kinyújtott markába bátran fészket rakhatna a veréb. Végre felsóhajt a töprengésből:

— Tehát nem meggyőződésből, csak a férjéért lett hűtelen a legjobb anyához?

— Csak a férjemért? — szisszen fel Cserey Heléna. — Péter maga nem tudja, mit beszél. Oh, ha sejténé, mi az, a hitves karjainak szent erejében élni, megosztani minden lélekzetet, egymást szeretni fenntartás nélkül, két életet eggyé lényegíteni. A hitem a tied, fájdalomam a tied, örömöm is közös, nem én látom a virágot, hanem te nézed, nekem a te kezéd, neked az én kezem emeli az ajkhoz az ételt. Így meg-nagyobbodni és felemelkedni a boldogság honába! Ha alszunk is, csak azért vagyunk, hogy másnap még erősebben bírjunk szeretni... Szeretni! Szeretni! Szeretni! Milyen fenséges, nagy ez és milyen kicsi minden ehhez képest!... Aztán ott van a gyermek, — égi réten közösen szakított virág. Én csak gyenge asszony vagyok, nem tudok beszélni, csak érezni; de tudom, hogy így akarja a Jóisten is... Ne rázza a fejét Péter, hanem tekintse a mezők liliomait. Nem a fa ezer szívéből bujnak-e elő az édes rügyek, a fű hónalja hasad meg, hogy másik fű legyen, a madár-vaj nem szájában melegíti-e az eledelt kicsinyének... Csak az embernél ne akarná ezt öszentfelsége?... Hogy ez pantheizmus, ostoba tévtan, mondja maga Péter?... Én nem tudom, mi az a pantheizmus, csak azt tudom, hogy rám nem haragszik mennybéli jó atyám, hiszen neki köszönök mindent és a mi házunk vele teljes...

De maga hagyjon békét nekem, Páter, miért akarja megzavarni életem egyetlen boldogságát? Az uramat pedig ne bántsa! Miért véli, hogy a maga hite jobb hit az ő hiténél. Nincsenek külön méltóságos és fö-tisztelendő, vagy nagytiszteletű hitek, csak igaz, erős mély és nagy hit van, melyet nem szillogizmusok kötöznek az emberhez, hanem maga az Isten plántálja szívünkbe. Gyarló, szenvedélyes, bűnös ember az én uram, de lelkét nem ismerik, gondját, hitét, nagyságát fel nem mérték, jóságát, nemességét, jószándékát, szeretetét, hűségét, dús szívét nem latolták. Miért akarnak hát elszakítani tőle?...

Az izgalomban elfogy az asszony szava, a pap gögösen elhúzódik tőle, mintha kevéssé gyönyörköd-nék a megdermedt nőben, de látása hirtelen megvakul, s a feltörekvő szent mámor elborzadásával felkiált

— Szerencsétlen, tévelygő asszony!

Ügy néz rá, mint középkori őse a felrúgott istennő szoborra.

— Dementat prius, quem Deus perdere vult Igen. Előbb elveszi az eszét, kit el akar veszíteni Isten.

Nagy szünetet tart, mert tudja, hogy a hallgatás vallat a legjobban. Nézésétől megdőlne az egyenes fa is és megvénül benne, míg kimondja, a szó is. Nyúl-árnyék lesz előtte minden más igazság. Gserey Heléna összezsugorodik, de a bús barát figyelmeztetón meg-érinti.

— Jól esett hallanom Méltóságod explikációját. Megható és szép a hitvesi szeretetnek ez a virágéneke. Arról most nem beszélek, hogy más a virágének, s más az evangélium. Ki virágének után indul, halálba jut, az evangélium az égbe viszen. A hitvesi hűség is csak úgy tökéletes, ha nyáron Isten kegyelme harmatozza, télen az ő hava havazza be, — hogy én is hiú szólással éljek. A hat hét alatt módomban léssen feltárni azt a kincset, mit most ellök magától. Be fogja látni, hogy milyen kárhozatba jut úgy e földön, mint a másvilágon. Most csak azt kérdezem, hogy

mit fog tenni Méltóságod, kihez fordul, ha ingatag és múltó reménységei elmúlnak, ha a virágos ág, melyen most magabízón ül, letörik alatta. Ha a férfi, kit bálványoz, talán ellöki magától. A szenvedélyek mámorában megszűnnek erényei, ha más asszony szennyes kézzel lelöki Méltóságodat hitvesi trónusáról, s szívének arany húrjait elvágja a keserű ocsudás és bánat?

— Akkor is szeretni fogom, — leheli az asszony.

A vén vesekutató azonban folytatja:

— Ha *a* szenvedés és kínok szétszórják boldogságát, mint a polyvát, vagy a daliás férj, miután elvette hitét, talán megvetetten, vagy akár szépen, akár dicsőséggel holtan gurul félre az élet útjából. Kiben lel vigasztalást?

— Maradnak gyermekeim I

— És, ha gyermekeit elhordja talán az első őszi szél, mielőtt megismernék anyjukat?

— Élek az emléküknök.

— Az emléknök élni csak az képes, — folytatja a szerzetes, — ki mindennap új erővel tölti meg kebelét. Akkor kihez fordul?

Az asszony minden ízében remegett, de szilárdan kitarzott.

— Az Istenhez!

— Akit megtagadott? — csattan fel a pap. — De most elég. Menjen a kápolnába és elmélkedjék mindezek felett.

Lassan felemelkedett a szerzetes:

— Benedicat te...

És eltűnt a szürkéségbe vesző láthatatlan klastromajtón, mintha a falak itták volna be megdicsőült testét.

A megkínzott asszony akaratvesztetten fogadott szót és rettegve támolygott be a kápolnába.

Az öles falak boltívei alatt a szentek talányaikon töpregenek, s a sűrűn függő feszületek kínjait glóriába vonja az éj. Egy-egy buzgóságtól sorvadtt apáca-

árny emelkedik fel a térdeplőről és oson, hogy a szent szilenciumot meg ne törje. Éj van, zavartalan, titkos, mindent elborító éj. A Szentírás lapjai is egymásra hajolva alszanak.

A rekedt tömjénfüsttől fulladt templomban a félhomályból szobrok világítanak elő. A szenteltvíz edényre egérke kúszik, meghinti homlokát, így gyógyítja fájó fejét. Szűzanya ölében Kicsijézus a gyertya lángjába mártja lábujját és saját csodájával játszik.

Az asszonyon félelem borzong át, hiszen talán nincsen joga idejönni, de Szűzanya mosollyal segíti, a hatszárnyú szeráfok is biztatják, s mintha a Mindenható is kiszólt volna a szentségházból. Káprázva zuhan le az oltár lépcsőjére és a belső varázsban végtelenné tárul előtte a templom. A fáradt asszony azt mondja:

— Isten I

De mit mondjon tovább? És újból szól:

— Istenem!

De hátha haragszik? Szorongva szorítja ajkára tenyerét, de hirtelen a képek kékes fényt kapnak, Mária trónusa a magasságokba emelkedik, s a lábainál kettétiprott kígyó újra egyé forrik. Jézus sebei patakszanak, a pufók angyalok harsonájukat fújják, s az asszony boldogan rebegi:

— Édes Jóistenem, hát igaz volna, hogy én téged megtagadtalak? Igaz volna, hogy te szörnyű ítélettel, ostorral vársz rám és elviszed életemnek minden boldogságát, bajokba taszítasz, kioltod az otthonhagyott és szívem alatt fészkelődő kis fiam életét? Vájjon kevésbé szeretlek-e, mert templomaid egyrészt bezárják előlem? Tudós szolgálid mondják, hogy hittagadó lettem, de ítéld meg Te, ki soha egyetlen ígéd, még ostorozó szavad végére sem kötötted a pokolángot: »Anathema siti« — Ha eddig jó voltam gyermekednek, most egyszerre lettem-e bélpoklossá, mint papjaid vélik? Én vélek nem vetélekedem, hanem előlük Hozzád menekülök... Nem fogom látni, mikor

Batthyány püspök úr (ki úgy szorongatja életemet; kankalékos pásztorbottal, szín-esőben, száz pap szárnyán, őt világrész méltóságával lábaidhoz emelkedik, de érzem, hiszem és vallom, hogy egyszerű hajlékunkat soha nem kerülöd el, segítesz nyomorúságunkban, tovább is jóra indítod útjainkat, azt is megmondod, hogy beteg gyermekemnek milyen orvosságot adjak. Ijesztenek, hogy hetedízigen érezteted haragodat és áldás helyett hétszer rejtész koporsót az ágyunk alá; de mi félni nem, csak szeretni tudunk. Ártatlanok vérével hiába vádolják meg kezeidet a saját nevedben hetedízigen. Hogy volnál ez te, lőnek tudta nélkül a megfagyott veréb sem esik le a háztetőről ...

Így esengett ínyéhez tapadó nyelvvel árva Cserey Heléna. Kriptaköd és szürke por, penészvirág hullott reá az ősi falakról, lelke aranykehely, ragyogó és mély, aranyfalairól panasz, gyötrődés, a világ gyásza verődik vissza, de megmérhetetlen, mintha minden kiontott könnynek és vérnek öblét akarná odatárni. Sohasem tudja, hogyan jut ágyába, de mikor felébred, fejénél mindig ott van a vigasztalás fehér angyala...

Másnap újult erővel néz a barát szeme közé, ki tüzes szénnel tisztított szájjal méltatta káprázatosán szép hitét, rajzolta a Clara Santakat, Ágneseket, szüzeket. Túlán megmutatta a földi és földöntúli poklokba torkolló életmélységeket, kénköves örvényeket, a nagy vanitatum vanitast, a nyujtópadra feszített férfit sápadt valóságában, de az asszony ezek helyett ártatlan gyermekei szemeit látta, s a megtörő ígék szörnyű ütéseitől tántorgó testén hitvesének erős karjait érezte és újból felragyogott benne az ikerszépség: Jóság és Szeretet...

Végre eltelt a hat nehéz hét. Az utolsó napon búcsúistentiszteleten vett részt Cserey Heléna.

Mikor a vespera ideje elérkezett és a fekete fátyol gyászkeretébe kötözött arcú apácák csendes árnyai elmerültek az ima mámorában, s az oltáron

aransugarakat szórt a szentség tartó, a néma gyász alélt perceiben hirtelen elrémül a pap szava.

— Imádkozzunk egy hitét elhagyó, szerencsétlen testvérünkért, hogy a jó Isten világosítsa meg az ő szívét és végtelen irgalmával vezesse vissza az anyaszentegyház drága kebelébe.

Ez a legsúlyosabb megpróbáltatás az asszonynak. Az apácák borzadva rejtik fejüket az officiumba, a nehéz, nyomasztó hangulatban a gyertyák is alig bírják lebegő lángjukat tartani, s az orgona is olyan gyászosan zeng fel, mintha a halál nyomná vigyorgva a fűvót. A tompa imamormolás elnyomja az asszonyt, ki egyedül van és úgy érzi, hogy ez a fekete gyökérből sarjadt imádság végre élve eltemeti. Az elhagyatottság perceiben tisztán érzi, hogy igaza volt a fa-sarus barátának, ki felvetette a kérdést: — Mert mi e föld? — és így felelte meg: — Hiú, fekete sárbuborék, mely Isten egyetlen érintésére semmivé pattan... Hová lesznek akkor férjed, gy ermekeid és hová leszel különösképen te, hitét változtató, ingatag lélek, ki még egyideig méltóságos asszonynak hívatod magadat?...

Borzadva roskad két karjára a hideg: kopadlón, az erő elhagyja tagjait és eszméletvesztetten nem lát, nem hall. A templom körül az apácák cellájukba illannak, s Cserey Heléna egyedül marad. Későre ocsúdik és mikor ismét feltisztul benne az értelein, újból szelíd, megbékélt, nyugodt, mintha valami titkos erő tisztította volna meg lelkét a kínzó gyötrelemtől.

Ez volt az egyetlen és utolsó megpróbáltatás. Mikor későre elhagyja ő is a templomot, azt mondja az ajtó előtt rá váró szerzetesnek:

— Páter! Ismét nincs igaza. Kétségbeesetten gyötörttem lábaiknál a hideg kövön, míg maguk értem imádkoztak. Szívem alatt hordott gyermekem élete tán elszól lőtt azalatt. A lélek kész volt, de a test erőtlen. Imádkoztak értem, de nem segítettek raj-

tam, fenyegetni tudott, de vigasztalni nem. iNem vádolom magát, Péter, szándéka tiszta, hite makulátlan, ismeri a teológiát és nagy szellemi örömeiben nagyon része, de nem ismeri az életet és az emberi szívet. Isten azonban ismeri és ő nem hagyott el... Mikor aléltságomból magamhoz tértem, forgott velem a világ, a szentek szobrai ingadoztak, a Mária-szobor, karján a Kisdeddel, felém hajlott és én láttam, hogy a. Kicsijézus a kezében tartott aranyalmát felém nyújtja:

»— Egyebem nincs, de ezt vidd haza gyermekeidnek!«

Mikor előírás szerint P. Vizi a hathetes oktatásról beszámolt püspökének és ez szelíden megfeddette a sikertelenség miatt, a komor szerzetes kissé túlzottan így mentette magát:

— Az emberekből lehetnek szentek, de szentből nem lesz többé ember..,

XIV. FEJEZET

Mindenszentek napján, permetező csúf ködben az emberek a sírokat tisztogatták Sibón, világítani készültek a halottaknak. A fekete sír-fák felett, s az aszott fütengeren szél borzongott. A halál majorsága., hollók, varjak, mint feldobott fekete rögök, hullottak az őszi szántásra. A komor ég mélyét kietlenség töltötte be, mert eltűnt a színes, tarka élet égről, földről, s elmúlt a nyár minden meleg fénye. Minden készült a nagy sírbanzésre, a bánatégetés megrendítő szertartására, hogy újrateremtsék a port és az a pár reves csont is megremeljen az élet valósága elé gyújtott árva gyertyaszál fényétől, ki valaha apa volt, anya volt. Megvalósul a nagy misztérium, mikor a kínok görcsébe merevedett ajkak szavára az élet útjából elgurult koponyák üres szemgödrei sírni kezdenek.

Semmi sem zavarta a koporsók töprengését, mert mindenki tudja, hogy most *a holtak a fekete vég-*telenséget szemlélve, esti üzenetükön gondolkodnak.

A Wesselényi-ház is csendes volt. A gorbói vár-ostrom óta tartott benne a gyász, rémhírek kergették egymást benne. Az egész ország annyira elképedt, hogy Medve Mihály uram, a közvádó is csak öt hónap múlva merte megtenni az első hivatalos lépést. így is húzták, halasztották az ügyet, míg a császár szigorúan fel nem csattant. Izgató, nehéz napok voltak. O't falu embere hetekig járta a törvényt. A nagy per végül is a császár elé került, s egy szép szeptemberi napon lovaslegény hozta meg Kolozsvárról a guberniumnak leküldött kegyelmes ítéletet.

Azóta van halottak napja Sibón. A meghurcolt nagyúr nem szólott felőle senkinek. Nem a császártól félt, a börtön sem izgatta. Csak a feleségére gondolt, sorvadt, remegett napokig, hetekig. A kapuk zárva voltak. Sem levelet, sem vendéget be nem eresztett- csakhogy szenvedő, szomorú asszonyát kímélje.

A halottak azonban kinyitották a kapukat. Megjött Válaszúiról asszony-testvére. Őt nem tilthatta el szülei sírjától. Lóhalálába vágató kocsin érkezett és színehagyottan, rémüldözve rohant be a házba.

— Menekülj, Miklós! Jönnék!

Wesselényi megrándult.

— Hallgass, Zsuzsa!

Kérlelte, tiltotta, de az asszonyba nem lehetett lelket verni. Magánkívül sikoltozott:

— Fuss, amíg időd van! A gub'ernium Teleki Lajosra bízta, hogy elfogasson. Vele van Türi Sámuel uram a királyi táblától, s Dónáth Antal a kormányzószéktől. ő hozza a bilincseket. A katonákat Lángét őrnagy vezeti... Paptelkén találkoztam velük, s mindjárt indulnak Sibóra. Fuss, Miklós, fuss!...

Wesselényi félénk jpillantást vetett szótlanná me-revedett- halálsápadt feleségére. Irtózatossá indulat vi-liarzott fel benne, de legyőzte magát és elszántan, re- kedten hörögte:

— Csak jöjjenek! Várom. Számoljunk le hát végre. De azt a bilincset a Teleki Lajos kezén küldöm vissza a császárnak!

Cserey Heléna erre se szólt, csak Bánffy Györgyné jajongott: ^

— Légy eszedben, Miklós! Ha magadat nem, hát tekintsd legalább családodat. A császár rettenetes...

— Ismerem, — kacagott dühödten Wesselényi.

— Már egy hónapja, hogy megkaptam »kegyelmes« ítéletét. Nektek nem szóltam felőle — fordult feleségéhez —, kímélni akartalak, de tovább nem lehet. Olvasd!

A gyenge, szenvedő asszony magánkívül mozdult

oda az asztalhoz s a rávetett írást változott hangon olvasta:

»... A Wesselényinek nemcsak a közbékét megzavaró ezen cselekedete, de egész élete, a vadságát bizonyító sokféle tettei a súlyosbított büntetést megérdemlik. Annálfogva ő börtönbe tétessek, a katonaság kezébe adassák, s a már kiszabott módon Kufstein-várba szállíttassák, hol több esztendeig maradjon ... Azalatt napi élelmére 30 krajcár elegendő lesz.. .<

A megkínzott asszony tovább nem bírta olvasni, eszméletlenül omlott az asztalra. Wesselényi csak azt látta, hogy lehanyatlik, de nem volt ereje hozzá-
sietni. Megdermedt állóhelyében. Vére zúgva kavargóit és becsapott a szemeibe. Se látott, se hallott, csak öklével rávágott az ítéletre.

— Na, várj;, császár! Nem hagyom ezt válasz nélkül.

Az ütésre és kiáltásra az asszony felocsúdott, s mint az újraébresztett virág, ártatlanul körülnézett, de csak a férjéhez rohanó másik asszonyt látta, hogyan tapasztja ajkára kezét.

— Halálba rohansz, szerencsétlen! Az Istenért, valaki meg ne hallja!

— De éppen azt akarom, hogy hallja meg mindenki, az egész talpnyaló szolgálország!...

Kevésbé maga is visszatántorodott, mikor a tol' után nyúlt, s vad betűkkel odavágta válaszát a levél aljára:

»... Azt a harminc krajcárt pedig használja csak maga, Felső egészséggel Kufstein várában...«

A következő pillanatban rémülten meredtek rá mind a hárman a halálhozó, végzetes írásra. Érinteni egyikük sem merte. Bánffyné haját tépve futott el a közeléből. A konok, keményfejű férfi agyában megvillant, hogy jó volna megsemmisíteni, de büszkesége tiltotta, hogy megalázza magát.

— Álgya! — bődült fel.

A huszár rettenve ugrott be az ajtón. A görcs jobbra-balra húzta a Wesselényi száját. Alig fért ki rajta a szó.

— Minden embert felfegyvezz fel! Élő lelket be nem eresztess! Az utakra álljanak lovas strázsák, s ha katonákat látnak jönni, nekem azonnal jelentsék! Ezt a levelet pedig elviszed a leendő főispánnak, gróf Teleki Lajosnak! Ott jön ő is a paptelki úton...

A legény már nyúlt az írás után, de az asztalnál álló fehér asszony hátralökte.

— Takarodjék kend!

Már nem remegett. Arcára lassan visszatért a bíborfény, parancsoló, szép alakja kiegyenesedett. A legsúlyosabb pillanatokban mindig el tudta temetni szívét. Hideg, fehér kézzel megragadta, széttépte és tűzbedobta a császári ítéletet. Alig múltó pillanatil nézett férjére s szelíden, változatlan, szomorú szerelemmel hozzásimult.

— Maga mentse magát! Fegyveres cselédeit vigye magával. Színét se lássam

A megrendült férfit átkarolta, s úgy folytatta:

— Ha csak ketten volnánk ... Én zárnám be a kapukat, s itt vesznek el veled házunk üszkei közt - De a két ártatlan gyermek...

Wesselényi a drága asszonyra borult.

— De mi lesz veletek?...

— Csak menj, menj! — sürgette a nő, s most már ő emelte fel haragtól vészes fejét. — Szeretném látni azt a császárt, ki Cserey Helénát le merné lökni háza küszöbéről!...

Büszke örömtől megenyhülten nézte a férfi házának angyalát, ki odaállott kis paradicsomának kapujába gyermekálmot őrzeni.

— Megadom magam, Heléna és szívesen leszek kirúgott eb, üldözött vad, hogy titeket ne bántsanak. Az én bűnömért engem verjen az Isten, ha már azt a másik asszonyt, ki pokolra rántott, nem akarja megverni...

A szendergő vér újra háborogni kezdett, de Ce-rey Heléna nem hagyott időt rá. Most ő hívta a huszárt:

— Álgya! A báró úrnak nyergeljenek!

A huszár urára nézett. Wesselényi bólintott. Két szeme kidülledt, céltalan sötétség, üresség, undor fogta el. Tudta, hogy segítségre nein számíthat. Erdély urai félrevonták magukat a császár és szeretője haragjának útjából. Megbélyegzett, porig alázott, letört, harminckrajcáros rab lett belőle. Édesanyja halála óta ma sírt először. Fejét asszonya átölelve tartotta, hogy gondolatait elviselhesse.

Bánffy Györgyné az ablakoknál szívszorongva leste az utakat. Az idő lassan telt, már délutánba hajlott, mikor a lelkeszakadt, hú legény bevágtatott a kastélyba.

— Jönnék! A nyomomban vannak!

Wesselényi nem mozdult, mintha nem hallotta volna. Nem tudott kiszakadni hitvese karjaiból és az sem akarta ellökni. Némán intette csendre ajkátrágó asszonytársát:

— Hagyjuk, hogy pihenjen.

Az idő nem várt. Alig hanyatlott arasznýt a kiégett, vörös őszi nap, újabb ör érkezett.

— Itt vannak!

Végre felkelt és kiegyenesedett, de míg két gyermekétől búcsúzott, a katonák bekerítették a kastélyt.

— Minden késő! — zokogott Bánffy Györgyné.

Bátorítólag mosolygott Wesselényi.

— Bízátok rám.

Nyugodtan felkészült az útra és hidegen kiosztotta a parancsokat:

— Mindenki húzódjék fedél alá és engedjétek szabadon a ménest!

A lovászok nesztelenül engedelmeskedtek. A két nő félve borult rá.

— Mit akarsz, Miklós?

A férfi gyengéden tolta félre.

— Csak a testőrségemet szólítom elő. Vonuljatok vissza!

A küszöb előtt ott állott a számára nyergelt mén. A hátára ugrott és várt. Nyerítve robogott elő az istállókból a háromszáz darab gyönyörű paripa. Arányos, hibátlan, tisztavér valahány. Tüzes színekben kavarogtak a nagy udvaron uruk körül. Hízlekedve feje fölé ágaskodtak, ragyogó fogaikkal játékosan ruháját tépdesték, gőzölgő orrlíkákkal lefújták róla e világ porát, s csengő nyerítésük a végtelen szabadságba futásról dalolt...

Wesselényi vad örömeiben velük nyerített, az ő szeme is aranylón ködlött, beborult a láthatár, s egyetlen szisszenésre a kitért nagykapun, összerombolt kerítésen át kirobogott a ménes, mintha a Teremtő kezéből szabadult volna el, aki gyönyörűségében elfeledte futásuk végcélját kijelölni.

Elbámulva néztek a csodálatos menekülés után a kormányzékai biztosok.

— Mióta ember él a földön, ilyen nem történt! — lelkesedett a lószertő Langer őrnagy.

Teleki Lajos kedvetlenül intett:

— Neki könnyebb, mint nekünk!

Lehorgasztott fővel haladtak át az udvaron s tanácstalanul megállották a nagy portálé előtt. Szégyenpír égett arcukon, s magukban átkozták ezt a veszett napot, de egyikük sem bírta felemelni a kezét, hogy megverje az ajtót.

— Mi lesz? — türelmetlenkedett az őrnagy.

— Az eljárást vezető főispán kötelessége, — hártotta el magától Dónáth uram.

— Át kell esni rajta, — biztatta magát Teleki Lajos gróf és keményen ráütött az ajtóra.

— A törvény nevében... Wesselényi Miklós fel szólítalak, hogy add meg magad!

Semmi felelet. Várnak. Eddig senki útjukba nem

állott, élő lelket nem láttak, de most mi lesz?... Közelgő léptek hallatszottak, az ajtó csendesen kitérült, s a küszöbön megjelent talpig feketében a kastély reszkető asszonya.

— Kit keresnek kendtek? — kérdezte szigorúan.

Lesütött szemmel felelték:

— Báró Wesselényi Miklóst.

— S mivégből keresik?

— Beszédünk van vele, — válaszolt zavartan gróf Teleld Lajos.

Az asszony két szeme azonban kitágult a haragtól, s rámutatott a Dónáth uram kezében csörgő láncra.

— Bilinccsel akarnak Wesselényivel beszélni az urak? Miért nem mondják meg nyíltan? Kivel mernek játszani ilyen komoly dologban? Én a felesége vagyok.

Keserű gúnnyal a grófhhoz fordult:

— Hát tömlöctartó lett főispán helyett Teleld Lajosból?

A gróf felszisszent.

— De Heléna!

— Nem vagyok Heléna! — rivallt rá az asszony.

— A Wesselényi hitestársa vagyok jóban-rosszban, kinek a házára törvénnel, fegyverrel jöttek rá, mintha útonálló, kötnivaló rabló' volna. Hát császár kopói lettek Erdélyország urai?... Tessék! Én a törvény útjába nem állok. Verjék fel hát e házat, szimatolják, keressék. Karddal szurkálják meg a legkisebb vánkost is, ha vájjon nem varrtam-e bele Wesselényi Miklóst... Mindent tehetnek e házzal, csak...

— Csak? — kérdezte önkéntelen a gróf.

Cserey Heléna büszkén adta meg a választ:

— Csak a harmadik szobában alvó két kicsinyemet fel ne költsek álmából, mert azt nem tűröm...

Nem bírta tovább, könnyei megeredtek. A férfiak néma csodálattal nézték a háza, élete összeomlásában is gyermekei álmát őrző gyönyörű édesanyát.

Elsőnek az őrnagy vágta össze előtte a sarkantyúit.

— Madame! Bocsánatot kérünk!

És amint jöttek, el is mentek.

Az őrnagy katonáival elnyargalt Kolozsvárra, az urak pedig visszamentek a fogadóba s ők is csakhamar szekerükre ültek. Éppen csak megvárták, míg a megbízott főispán befejezi lemondó levelét, hogy azt is magukkal vihessék.

Mikor egymástól elbúcsúztak, csak Dónáth Antal, a szegény, bilincshordozó kormányiszéki fogalmazó sóhajtott fel leverten:

— Még becsületesnek lenni is könnyebb a nagyuraknak!

ő — teszem fel — efféle nagy, nemes, dolgot nem cselekedhetnék, mert kicsi fizetésű, nagycsaládú koldus ember, akire csak a bilincset bízzák. Másnak hozta ugyan, de igazán az ő kezét szorítja feketére az is...

A réten, a Szamos hajlásában állott meg a ménes. A lovak oldala is végigborzongott a hulló dértől, mely fehéren belepte dús sörényüket. Az élesvonalú, szikár fejkéből kék szemfény lövelt bele az éjszakába. Ingerültek, harapósak voltak, s minden szellőváltozásra felhorkantottak. Réműlten vágatták körül a mezőt, ha a hulló csillag megrémítette és csak akkor állottak meg, ha a hold aranytányérjába belekápáztak.

Wesselényi nyugtalanul fürkészte a falut, de semmi nyugtalanítót nem vett észre. Baljóslatú volt a csend. A távolban a kastély némán feketedett bele az éjbe. Majd a szemben lévő hegyoldalon apró fények villantak fel és mozdulatlan tűz borította el a dombot. A megvilágított templomtorony fehéren vált ki a tűztengerből, s fölötte az ég enyhe pírban fürdőit. Görbedt, néma árnyak őrizték a kis tüzeket. Meddig a szem ellát kelet felé, nyugat felé, minden-

felé, fény-mezők ragyognak az égbolton, mintha égés,, ország égne a sejtelmes csendben.

— Halottak napja van ...

Fázott és fáradt volt. A Szamos-parton nagy rakás özön-fát gyűjtött és tüzet gerjesztett. Lekuporodva nézte a lángokat. A ménes körbeállott a tűz mellett és vele virrasztóit.

Feleségére és gyermekeire gondolt. Vájjon most mit csinálnak? Erőltetett szemekkel kémlt háza felé, de nem látott világot.

— Talán ők is világítani mentek...

A kripták tája azonban sötét, elhagyott maradt.

— Az én halottaimnak ma nem állít senki gyertyát...

Már-már megnyíltak lelkében a harag csúf mrigyei, de eszébe jutott:

— Ki világítson? Ki tudja, mi történt velük is?...

Az utolsó koldus is megspórolt legalább egy ösztövért gyertyavéget, s kizárándokolt övéi sírjához. Csak ő, a gazdag, hatalmas Wesselényi, ki császárral dacol, csak ő érte meg a szégyent, hogy apja, anyja sírjához el nem mehet, gyertyáját nem tarthatja a sírból kilépők útjába. Kivert, bitang, senki lett. Miért? A becsületért. Csak azért, mert nem akart a császár szeretőjének szeretője lenni.

— Nem csodálnám — mormogta félhangosan, a gyertyafénytől pirkadó horizontot szemlélve —, ha máról holnapra elmúlna a föld színéről ez a kicsi Erdély. A Nemes Zsuzsa hajszálán függ úgylis a sorsa. A császár csak álorca. Igazából Nemes Zsuzsa uralkodik. Fene nagyúr mégis József császár — csikorgatja fogait —, hogy a pásztorórait egy országgal fizeti ki. Mert ez a valóság, — mordult bele a lovak pofájába és úgy belerúgott a tűzbe, hogy az égő pernye pattogó csillagözönnel messzi repült az éjszakába ...

Az indulat szorította agyát, s leroskadt a fehéren párolgó fagyos földre. Aztán csak mégis össze-

szedte a szétrúgott fát, s óvatosan újból a tűz fölé rakta. Gondolat nélkül, mozdulatlan sokáig elkuporgott mellette.

Később a rét felé vezető útról kocsizörgést hallott, fegyverét kapta és feszülten figyelt. A lovak is nyugtalanzkodtak.

— Megállóit, — állapította meg.

A zörgés megszűnt. Fülei megfeszültek és döbentő volt a várakozás pár pillanata. Aztán valaki nyugtottan kiáltott:

— Menj haza, Wesselényi Miklós és borulj le a feleséged előtt!

— Ki idegen meri emlegetni a feleségemet? — bődült vissza Wesselényi, de választ nem kapott.

A hintó eltűnt és ő elfeledte üldözni. Visszaült a tűz mellé, s tovább gondolkodott. Az idő előrehaladt, a temetőkben kialudtak a gyertyák, az ég láza elmúlt és minden visszaroskadt a sötétségbe.

A hegyekben virrasztó pásztoemberek még sokáig látták a tüzet a Szamos hajlásában és fölötte a lovaktól körülvelt emberárnyékot. Az egész olyan volt, mintha egy magáról megfeledkezett halott önmagának világítana.

XV. FEJEZET

Néhány napra az erdőbe vonta magát az utána ólálkodó katonák elől. Cudar, gaz idő járt. Napokig sírt az eső, kietlen, vad szél tépte az őszi, veres lombokat, s elfújta a félve gyújtott tüzet, ölni, gyilkolni szeretett volna, hogy enyhüljön, de az asszony, s gyermekek miatt nem lehetett. Még a támadó éhes farkast sem űzhette el, nehogy a lövés és a vér nyomára vezesse üldözőit.

— Csak az *a két* gyermek ne volna!

Az a két ártatlan, drága kicsi élet!

Cserey Heléna felére sorvadt az állandó rettegéstől, s könnyárkolt két szeme az erdőket fürkészte. Kémekkel rakott meg minden bokrot, s reszketve hallgatta a sok riasztó hírt. Az pedig volt bőven. A legrosszabbakat Wesselényi Farkas hozta Kolozsvárról. Mogorván és szédelegve mászott le sáros szekeréről.

— Hol van Miklós?

Az asszonyt megmaradt ereje is elhagyta. Zokogva törött le egy székre.

— Ki tudja, hol bújdosik, mi van vele! Talán el is pusztult valahol. Két napja semmi hírt nem vettem felőle.

A vén Farkas nem lágyult el, hanem haragosan felpattant.

— Ilyenkor bújdosik? Egy Wesselényi szövik néhány ribanc katona elől? Fél Erdélyország lángokban áll, Dévától Torockóig holttestek borítják az utat. A havasok fellázadtak. A jobbágy pusztít, éget, gyilkol. Az összes udvarházakat felprédálta, huszonhárom templom, háromszáznolcvankilenc falu romokban hever, négyezer emberélet oda van, Csáki úr tegnapi

trombitászó mellett véres kardot hordoztatott Kolozsvárt, s a te urad ilyenkor erdőkben bujkál. Szégyen, gyalázat! Egy percig sem maradok ilyen házban! Egy gyenge asszonyra hagyja a kastélyát. Le sem mernem tenni a fejemet, hátha reggelre itt vágnák el a gégémet?

Cserey Heléna büszkén kiegyenesedett.

— Attól bátyám nyugodtan alhat. A Wesselényi Miklós házában senki sem fogja bántani tisztelt gégédét.

— Miben bizakodói? — lepődött meg az öreg a párjáért felgerjedt fehérnép láttára, ki majdnem a szeme közé ugrott és úgy pergett a szája, hogy a vén báró alig győzte nyelni.

— Mi a szegény esett néptől, ha román, ha magyar, — tudja meg, — nem félünk. A mi életünk-ről érdemes embe'r segedelem nélkül ki nem tette a lábát. Az én uram minden héten lovas emberekkel keresteti a szegényeket, betegeket, nélkülözőket, s hús faluban nincs az az ember, ki ne áldaná térgyen-állva az ő nevét. Wesselényi Miklós nem hasít szíjat a jobbágyok hátából, hogy selyemstrimflit s kurta pantallót vegyen az árából, amivel Bécsben főispánságért, s előmenetelért hódoljon a császárnak. Míg Erdély kevés urai a hajukat pomádézzák, mi a földig alázott néppel együtt szenvedünk.

— A lázadókat veded, szerencsétlen asszony, akik Brádon a templomban öldösték le a magyarokat, Ribiczen a kastély ablakából hányták az urakat a lándzsák hegyébe. Mit tudod te, hogy mi történt a brádi vásáron az aranykereszt fénye alatt?... A csecszopónak sem kegyelmeztek. Amerre eljöttem, a helységek zúgnak. Este nem lehet egyik faluból a másikba menni. A katonaság nem mozdul. A fő hadiparancsnokság négy napig tanácskozott, hogy a megszorult Dévának adjon-e segítséget. A branyicskai kastélyt Karp ezredes szeme láttára dúlták fel... Ezeket csak azért mondom, hogy nyílják ki a szemed. Szörnyű veszedelem fenyegeti az egész országot...

Az asszony megroskadt. Négyezer ember kiöntött vérében, ebben a borzalmas piros folyóban az ő irtózó szíve fuldoklott. Szája a rémséges valóságra szőfagyottda, fehéren pötyögött. Mit akar ó még szeretni, mikor népek gyűlölködve egymásnak esnek és a fajok ríják egymást, tűzvész pörköli az eget és piros lett i mély őszi sár a kiontott embervértől? Milyen kicsi, égből ereszkedő pók az ő asszonyi jósága, mellyel kérkedett! Azt a néhány sárból fölszedett szegényt és beteget akarja az el vakított, se nem látó, se nem halló, lázadó áradat elébe vetni? Fogai vacogtak és minden csontja kihűlt a borzalomtól.

— Ne hagyjon magunkra, kedves bátyám! — fordult az öreg úrhoz.

Wesselényi Farkas nagy magabiztában rángatta a kókkadt bajszát, s huncfutul visszaadta a tromfot.

— Errefelé nincsen veszedelem, ne aggódj. Holnap háromszáz embert fegyverbe állítok, s te ne félj, míg a »tisztelet gégemet« káromkodni hallod.

Másnap új rémségek híre érkezett. Zeyk János alispán a felkelőket Déva alatt szétverte, sokat elfogtak, törvényt ültek és harmincnégyet pallóssal kivégeztek. A felbojdult havasok azonban ontották az elkeseredett népet, s az éjszakában felgyújtott falvak égtek, aratott a halál.

— A császár akarja, — üvöltött a félrevezetett tömeg. — Parancs ment a katonaságnak, hogy a népet bántani nem szabad, — és elkezdődött a századok óta együtt lakó két nép között az élet-halálharc.

A főkormányshék inszurrekciót rendelt el, de a katonai kormány betiltotta s gúnyból hús egész forint díjat tűzött a lázadás vezető fejére. Erdély megdőbbent. Most már mindenki elhitte, hogy a császár akarja a rettentő vérfürdőt. A nem embernek való sorsát kesergő jobbágy-küldöttségnek, mely felkeléssel fenyegetőzött, mosolyogva vágta oda:

— No, csak rajta!

A szó nyomán ezek vére freccsent az erdélyi sziklákra, magyaré, románé, öfelsége nevével bízta magát a sok millió jobbágy, kinek hitével, áltával visszaéltek Bécsben, s igazság, szabadság helyett pirosnyelű fejszét nyomtak a kezébe. Egyszerű kormányforma: Akit a fejsze ér, azé a halai, ki a nyelét fogja, azé a börtön.

József császár uralkodik. Embervérbeu, asszonyvérben, gyermekvérben áll a trónja.

— Nem árt egy kis lecke a rebellis magyaroknak, — mondja bizalmas körben, s hódolva hajlik meg előtte a néhány pantallós magyar úr.

— Sire!

A császár rájuk néz, undorodva fordul el tőlük és kiadja a parancsot:

— Rendet kell teremteni Erdélyben!

Az udvar bámult. Nem értette senki a hirtelen és titokzatos változást. Másnap már ment is a kérmény parancs az erdélyi főhadparancsnoksághoz.

Két, három rabszolga egyetlen meghajlással legyőzte a rabszolgák millióit...

A baljós jelek csak nem szűntek meg. Hiába mondotta a császár megvetőleg, hogy háromszáz aranyon megveszi, ha kell, egész Erdélyországot. Ezért a vérdíjért egymást fogja legyilkolni a felkelt tizenhat ezer nyomorult jobbágy. A néplázadás alattomban tovább terjedt. Mire az első hó leesett, a gyalui havasok alól is vérvörösen nézett Kolozsvár felé a veszedelem. A meglapult falvakban el-eldördült egy-egy lövés, s az erdőkből tűz mellett tanácskoztak a pásztoemberek. Egyik hegycsúcs a másikkal adta a tűzjelt, a lármafák kísértetiesen lobogtak az éccakában, s a nyomasztó csillag-beszéd négymillió ugrásra - kész embert tartott ébren. Keserű felüvöltések törttek meg a sziklafalakon, s az emberek réműlettől hideg újjaikon számolták az utolsó perceket. Wesselényi Farkasnak egy menekülő hű lovásza hozta a

hírt, hogy ne menjen haza. Baj ugyan még nincs, de Drág, Adalin, Esküllő, Ugrucz kiköltözött az erdőbe. Az öreg a hírre elszótalanodott. Sibó is gyanúsan viselkedik. Az emberek földre süttött szemmel járnak és éjjelenként elviselhetetlen a csend. Halál lakik a méhében. Utóbb le sem mert menni a felfegyverzett cselédek közé. »Bárcsak ez a Miklós hazajönne« — fohászzkodott magában, de hiába kutatták fel az erdőket, Wesselényi Miklósnak nyoma veszett. Ki tudja, melyik jószágában bújdosik. Az üldöző katonák is eltűntek hirtelen, mintha a szél fújta volna el.

— Ilyen nehéz időben tisztességes ember nem hagyja magára a családját, — morfondírozott Wesselényi Farkas. — Maholnap a nyakunkba szakad itt is a lázadó nép, s én vén bolond, magam ötöttem fegyverbe.

Cserey Heléna mosolygott.

— Ne aggódjék bátyám uram. Holnaptól kezdve magam veszem át a kommandót.

— Ez nem tréfa, asszony. Ne bizakodj jobbagyhálában. Kutyából nem lesz szalonna. Majd bolondok, hogy a sok drága puskát kiadják a kezükből.

— Jó helyt van az náluk. — Így felelt az asszony. — Amíg egyetlenegy él közülük, Sibóra rossz szándékú ember be nem teszi a lábát.

— Sült bolondok vagytok az uraddal együtt, — fordult el mérgesen a vén Farkas.

Másnap megjött a híre, hogy Hóra Zentelkéig nyomult előre. A nép minden helységről tódul a táborába. Sibóról is két jobbagy megszökött.

— Ügy-e megmondtam? — sápadt el Wesselényi Farkas.

Cserey Heléna nem tudott válaszolni. Az ő homlokán is átsuhant a gond. Más nyugtalanító dolgok is történtek a faluban. Az úton emberek csoportosultak, izgatott kiáltások riasztottak, s délutánra egész sereg verődött össze. Aggasztó nehéz pillanatok voltak. A kastély ablakából tanácstalanul leste az eseménye-

ket Wesselényi Farkas. Szentül meg volt győződve, hogy a halál kancsalít már a közeli vérré. Estefelé a morajló tömeg megmozdult és elindult a református pap háza fele.

— A papon kezdik, — hebegett a báró. — Szentisten, háriítsd el a veszedelmet! Ha ezek vért szagolnak, itt kő kövön nem marad.

Hideg verejték verte ki a homlokát. Jól lehetett látni, hogy a tömeg megfordul s a kastély felé árad. Magához vette a magyar papot, a román papot s a lassú, rongyos emberfolyam előreömlött.

— Be kell zárni a kapukat! Őrség *fegyverre!* — ugrott ki az ajtón végső elszántsággal Wesselényi Farkas. Se látott, se hallott. Piros karikák pattogtak égő szemeiből. Csak arra hökkent meg, hogy a strázsák nem mozdulnak. Érezte, hogy most azt kellene kiáltania: — Halál fia, ki nem engedelmeskedik, — de a torkában rekedt a hang. Szelíd kéz ragadta meg & félretolta.

— Álljon félre az útból, bátyám!

— Heléna! — irtózott el a nő láttára, mert eszébe jutott, hogy a menekülésről elfeledett gondoskodni.

Már *ott* áll a tenger ember a fehér asszony előtt. Félvad, rongyos csorda, a föld minden pizska rajtok. Soványak, bütykösek és görbék, mint a cserfagyökerek, nyomor szaggatta le róluk a kopott condrát, markuk fekete, mint a föld, melyből kitépik a búzát, füvet, virágot, hogy uruknak legyen. Messzire érzik, hogy milyen keserű a szaguk és lelkük, ha ugyan van az is. Csak a szemük mutatja az embert. Az embert, ki irigyli a kastély kutyáinak kövér boldogságát. A néma tömeg a leghatalmasabb szónok. Most előlép a vezetőjük. A haja ősz, mintha megpenészedett volna. Tudatlan szegény, keresi a szavakat, nem tudja melyiket kellene megfogni, csak széles pusztá melle hullámszik és rőtörésre fűti az izgalomtól meggyulladt szíve,

— Méltóságos báróné!

A fővegek lerepültek. A tömegek fölött varjak szállanak át károgva, a novemberi hideg nap vakon, bolyong az égen. Az ember durván löki ki a szót magából:

— Hol van a báró?

— Tudjátok, hogy bujdosnia kell a császár elől.

— siet felelni Cserey Heléna.

Az ősz paraszt rosszállóan elmordul:

— A báró jöjjön haza. Én s a társaim azt nem Hagyhassuk, hogy a mű bárónk búdosásba menjen, mert e nekünk szégyen. Szecskába vágjuk még a lelkit is annak, ki őt, s becses családját bántani meri. A méltóság báróné ne féljen., s ne fegyverkezzék, míg munkót lát. Nekünk az nagy szomorúság, hogy sírni lássuk azt a téjbemosdott, két szép orcáját. Olyan császár nincs, hogy ezt mű hagyjuk. Hé! — bődült hátra a tömegnek. — Most kiáltjuk, hogy éjjön a méltóság báró, s a báróné!

A nép felrivalt, az ősz paraszt előrelépett s felszeg mozdulattal kézfogásra lendítette széles, repedezett markát:

— Hát a két kicsid úrfi, hogy van?

A Cserey Heléna szeméből két könnycsepp hull a földre.

— Nono, édes leányom! — dörmög a vén paraszt, s a fejét vakarva nézi, hogyan issza be a fagyos, dérütött novemberi föld az asszony sírását. Az övé is utána pottyan az orra hegyéről.

Odalenn a közös temető ismeretlen mélyén valahol találkozni fognak és nem tudni mikor, de egyszer bizonyosan új világ támad belőlük..

Javában égett Erdély, dúlt a felkelés, mikor Közép Szolnok főispánja, Kornis Zsigmond gróf, Zilahra megyegyűlést hirdetett. Nyughatatlan, kutyának való, szomorú idő járt. A hó korán megjött, de nem volt

állandó. Térdig ért a féligfagyott fekete sár, s a völgyekben vágott a mérges szél, átbújt az öltözetei: s táncoltatta a hegyek tetején a szürke ködöt. A szín - télén, csúf világban lépésben kínlódtak a hintókkal" a lovak, s az urak mérgesen szidták a rossz utat, de nagy, országra szóló esemény készült, amiről nem lehetett elmaradni. Vásár napja is volt Zilahon. A jeges hidegben a bocskor odafagyott a földhöz, de a piac tele volt néppel, pálinkától veres, mámoros parasztokkal. A nedves fák az útszélen nyikorogtak, a zsúfolt fogadóknak pedig az emberek izgató, különös híreket suttogtak, hogy levél jött a császártól, most olvassák fel a megyeházán, s mátol fogva Erdélyben magyarul nem szabad beszélni. A falvak népe ott ácsorgott a nagy kőház előtt, szájtátva nézte a siető urakat, s a fűrtös bundákban, szemig húzott sapkáknak is fogvacogva, rendületlen bámulta a nagy ködös ablakokat. Az ajtókat fegyveres bajdúk őrizték, s a teremben izgatottan bújtak össze az urak. Tudták és mégsem akarták elhinni a hírt. Szenvedélyes csoportok vitáztak és bűnös gyűlölettel, fojtott szóval fenyegették a főispán mellett álló császári bugyogós főurakat.

Hirtelen elült a zaj. A főispán nagy pecsétés írást vett a kezébe, s a termen végigtekintett. Riadt orcák fogadják. Az öregek tenyerükkel tölcsezt vetnek a fülüknek. Komis uram háborogva olvas, s nem is sárga, hanem zöld az arca a belső felindulástól s mintha a hideg rázná, úgy zörög a rezes díszkard az oldalán.

»... lennél fogva tehát kegyelmesen rendeljük, hogy az ország, s kapcsolt részeinek minden hatóságai, s törvényszékei minden ügyüket, melyek akár első folyamodás, akár fellebbvitel útján jutnak hozzájuk, egyedül német nyelven tárgyalják, s előadásait az ügyvédek is azon tegyék...«

Nehéz sóhaj szakadt fel a férfiakból, sokan viszaroskadtak a székbe. A terem elsötétedik előttük.

A főispán szüneteit tart, keszkenővel törüli száraz homokát. Az ajtó nyílik, s viharvert, torzonhorz férfi lép be rajta. A halálos ítélet csendjében senki sem veszi észre.

»... Hivatalra ezután sem a kormányzéseknel, Pm a vármegyéltnél, sem az egy házi rendbe senki nem juthat, aki németül nem tud... Az országgyűlés nyelve is német lesz, s azért követül oda nem küldhető, ki németül nem tud... A folyó év november *elejétől fogva latin* iskolába csak azokat szabad [elvenni, kik németül írni, s olvasni tudnak...«

Az emberek nem ocsúdnak. Sokan csendesen sírnak, mások mint az örültek mosolyogva csak a fejüket rázzák. Megrémült mindenki. A főispán is alig bírja szagatottan kinyögni a rendelet utolsó sorait.

»... Őfelsége e rendeletétől semmi felirat által nem engedi magát elmozdítani...«

A papír kiesik a kezéből, száját tátva feledi. Olyan kábult mindenki, hogy az első pillanatokban fel sem érik ésszel, hogy mi történt. A férfiak állanak, a szekállak rezeznek, fogak vacognak. Végre a főispán igyekszik szabadulni az orcapirító gyászos helyzetből, mely hetediziglen becstelemhet meg egy nemzetet, s alig hallhatóan elébe vág a vitának.

— A császár nem engedi magát akarától eltántorítani. Köteles hódolattal nyugodjunk meg és a nemzet sorsát bizzuk a jövőre...

A jelenlevő néhány császárhú főúr mosolyog és/arra gondol, hogy a jó hírrel hogyan kedveskedhetnék a császárnak. Bezzeg a vásárhelyi főispán tudja a dolgát. Annak a gyermekei német komédiát játszanak a császár előtt... Az a néhány tudatlan nemes ember, ki a gyűlésen szorongott, üresen forgatta nyelvét a szájában. A hatalmas indulathoz nem volt elég nagy szó, s a veszedelemhez elég nagy felkiáltás. Csak egyetlen ember mert a háttérből előfukadni. Öreges, rokkant, szegény kenyérmorultja, egy senki kis fogalmazó, Dónath Anti uram, a bilincshordozó.

Odaállott Kornis gróf elé és csak annyit mondott hevesen zokogva:

— Én, méltóságom főispán úr, ezennel leteszem hivatalomat, mert hogy viselhetném tovább, mikor e perctől kezdve a magyar nemzet halott.

— Ne ostobáskodjék kend! A helyére takarodjék kend! Senki nem kérdezte! — rivallt rá rosszkedvűen a főispán.

Megegő kacagás hullott a fájdalomtól és megdöbbenéstől néma csendbe. Ingerülten fordul egy pillanattá a kacagó úr felé mindenki.

— Ki az? Ki mer most kacagni? Ki kell dobni! Vágjátok le! — morajlott fel az elkeseredett indulat és szájról-szájra adták a nevét.

Hallét János, a görbéi gróf, a császár postája! Bizonyosan ő küldötte kémkedni. Erdély sírásója. Le kell ütni! Innen nem megy ki élve!

A tömeg megmozdult, a kardok zörögtek, s a púpos kis ember rémülten bújt meg a főispán háta megett. Kornis uram izgatottan előlépett, hogy a felbőszült urakat csillapítsa, de akkor hatalmas hang dördült fel a teremben;

— Ne bántsátok!

Zilált hajú, vérfoltos, tépett ruhájú férfi ugrott az asztal elé. Két orcája behorpadt, haja összeragadt a verejtéktől, néhány le nem mosott sebet is viselt. Csizmája sáros, őmaga izzott, hajszott, fáradt, álmatlan ember. Bajszát az eső bemosta szájába, a hideg feketére pörkölte, s csak két szeme izzik. A gyűlés urai meglepődve ismerik fel: Wesselényi Miklós. Kezével félreintí a főispánt, s a mögötte vacogó görbe grófra cárival!:

— Lépj elő!

Az ember nem mer ellenkezni. Kínosan előremozdul. Wesselényi leszegi nagy fejét. Látszik, hogy sietve gondolkodik és magát fekezi. Gondolkodása is olyan, mintha szörnyű tűzvészből gyermekeit kellene kimentenie. Kurtán, csattanva mondja ki a szót:

—»Mondd meg József császárnak, hogy gratulálok! Jól választotta meg az üdőt. Fél napi futamodásra innen az ország népei egymást ölik. Nézzetek rám! A gúnyám véres levél, melyet négyezer halott küld a felséges császárnak. Az enyhe piros rajta gyermekvér, a feketére alvadt foltokat férfiak, gyenge asszonyok és magatehetetlen öregek ejtették. Olyan is volt köztük, kit akkor látott először a császár, mikor síró édesanyja karján csecsemő kezekkel reptetett az érte villogó kardoknak... Noliát, Haller uram, császárnak párolás embere, mondd meg uradnak, hogy akkor jó volt a magyar kiáltani; — »Életünket és vérünket!« —

Pillanat alatt támadt ötlettel letépett magáról egy vérfoltos mentedarabot és odavágta a támolygó grófnak.

— Vedd és mutasd meg, hogy az erdélyi urak ezen küldik a megígért életet és vért, mert nincs szükségük rá, ha már nyelvüket a császár elvette!...

A főispán tiltólag emelte fel szavát:

— Figyelmeztetem Wesselényi báró urat a mérésükre. Itt lázadó beszédnek helye nincsen!

A felocsúdott gyűlés azonban túlharsogta a főispánt. .

— Igaza van! Halljuk! — és védőleg körülfogták a szónokot, ki észre sem vette, hogy mi történt körülötte, csak beszélt forrón, utolsó lehelletig.

— ... »mert téved a császár, ha azt hiszi, hogy az anyaszót ki lehet cserélni a szívből. Elnémítani lehet egy nemzetet, de milliók szája elé nem lehet katonát állítani... Mondd meg, hogy a magyar nemzet nem meggyőzeivé s leigázva, hanem Önként s azon világosan kimondott feltétel alatt hajolt az osztrák ház kormánya alá, hogy szokásaiban s jogaiban fenntartassék. Ez a szerződés őt is kötelezi, s jaj volna az emberi nemzetnek, ha a fejedelemnek fogadalmi kevesebb érvénnyel bírnának, mint az alattvalókéi... Figyelmeztessd őt, Haller János, te császár kedvence,

hogy nemesak legnagyobb kincsünk ellen vétkezek ő, hanem saját anyanyelve ellen is, mert a szájunkba tolt nyelv gyűlöletet termik és milliók átkával hervad le az ajkról...

— Tiltakozunk! — zúgott fel a gyűlés, de a főispán sápadtan legyintett a kezével.

— Hiába. Értsétek meg, hogy hiába minden. Császár öfelsége nem tágít. Wesselényi Miklóst pedig figyelmeztetem, hogy mihelyt e teremből kilép, a küszöbön a bilincs várja, ő elítélt ember, kinek e helyen nincsen szava. Az ő ajkára a törvény már rázárta a tömlőcajtót. Ne zavarja tehát a tanácskozást, hanem távozzék! Hajdúk!...

Az emberek megdöbbenek. Az ajtónál kemény lábdübörgés, tülekedés zaja támad, majd elhalkul újból. Fegyveres hajdúk azonban nem jönnek. Kornis uram tájékozatlanul tétováz. Az urak még jobban összeszorulnak Wesselényi körül, ki hirtelen megtánorodik. Szeme fehérje kínosan elfordul, bő vérhulám önti el arcát és nagy, üres száját tát, mintha irtózatossá hangjának nyitna kaput, de váratlanul, erőszakosan összecsukja s meredten, hidegen motyogja i hozzáhajló emberek fülébe:

— Isten veled, szentségei, meggyalázott, drága magyar nyelv... saját néped áldozata... te megvetett, társtalan, szégyelt, hazárdban hontalan, műveletlen, ázsiai, barbár nép lehulló csillaga, halottaink ajkának néma pecsétje!...

— Isten veled megszűnő szép magyar dalunk!...

— Gyermekünk ajkáról elröppent mesék, szolga - nép imádsága, kit mindenki elfeled...

Némán zokogva súgták hátra egymásnak az aligértett, önkívületszülte szavakat, melyek következtek tovább:

— Rátok bízom mezők madarai, erdők vadjai... Siessetek megtanulni, mielőtt mi elfeledjük! Hol vagytok hát szóígyelő, szántóvető pacsirták, okos fülemülék, bujdosó társaim, rigók, kékszárnyú szajkók,

e drága földnek minden oktalan állati? Szedjétek fel mindéin elhajított édes szónkat, hogy valamikor, — ki tudja mikor — visszaadhassátok...

Most, mintha új gondolat nyitotta volna ernyedt szemhéjait, kétségbeesetten felkiált a főispán arcába meredve:

— Hiába császár, hiába Kornis uram, lilába ez világ minden hatalma, az anyanyelv halhatatlan...

Karjait szétveti, lassan megcsúszik és elmered az értékapó férfiak karjában. Sebtében kicipelik. A zűrzavarban az ajtónálló fegyveres hajdúnak olyant sújtanak gyomrára, hogy csillagos eget káprázik tőle és alig győzi a torkába futó sós vért visszanyelni. A mindenféle szedett-vedett condrás, parasztnépség egész a teremajtóig tolakodott. Egy őszes, penészes hajú, hosszúszáj ember be is hajlik rajta és Wesselényi látára felkiált:

— Itt a mélcás báró úr!

Hirtelen az orrára vágják az ajtót, s a hirtelen besüvítő viharos hóesésben, zűrzavarban a meglepett urak hallgatnak, majd lassan eltávoznak.

Csend lesz.

Kornis uram, a főispán, megrendülve, gondolkodva, egyedül marad a széken...

XVI. FEJEZET

Erdély urai keresték a kedvét a császár kedvének. Járt a sok vendég Görbét, vacsorák, bor s muzsika mellett kínálták magukat, hangosan bámulták a császárt s kéréseket suttoztak a szép asszony fülébe. A hű urakat számon is tartották Becsben. A görbe grófnak szintén nagy lett a becsülete, itthon tartották a szoros barátságot. Ajándékban sem volt hiány. Szép lónak, agárnak, híres burkus portékának vert útja volt Gorbóra. A zilahi botrányt is hamar elfeledték, s a hegyes német szó nem szúrta a szájukat. Mikor a császár megszámoztatta a házakat, összeíratta a népet, csak a becskoros nemesek tiltakoztak s a paraszt futott az erdőbe félelmében, Ok sajátkezüleg szegezték fel a házszámot, nem féltették a nemesi jogokat. Sokszor a nap oltotta el a lámpát a kastélyban. Szerelmes, kábító dínom-dánomra pedig került ürügy. A »róráté-kolbászra« még a kálvinista urak is eljöttek, s nemcsak a fiatalja, még a házas-tüzes urak is elszöktek az asszony mellől. A sok feleség pedig árkot búsult a szeme alá.

Miklós napján többen vén, szakállas Mikulásnak öltöztek, s az aranycipő orrába nem egy szerelmes levelet rejtettek. A szép grófnén azonban nem fogott semmi. Az éccakákat átragyogta, de titkos, furcsa vágyak zavarták. Vacsoránál könnyelmű, bolondos jókedv kerekedett. Csak Nemes Zsuzsa volt komoly, nyugtalan. Az alig megnyalintott bor égette a száját, testéből ingerek, érzékiség sugárzott. Váltakozó szemű, bosszúálló boszorkány volt ezen az estén, ki-

ről el lehet hinni, hogy ablaka alá csalja a holdat, meztelenül a tányérjára fekszik, s lakatlan erdők felett úgy fut férfibolondító útjára.

Éjfél felé vad ivásba merültek az urak és a bécsi bugyogókban rázta mellette őket a szerelmes hideg. Még a halvérú Ahlefeld Mihály is azt mondta, hogy nehéz dolog a más feleségét nem kívánni.

— Hejih, ha nekem ilyen angyalt hozna az angyal! — sóhajtott a boldogtalan Zeyk-fiú.

— önző, rossz ember, — kacagott a grófnő. — Arra nem is gondol, hogy nekem mit hozzon az angyal.

Megindult a vetélkedés. Osszehordták Erdély minden kincsét, külföldi ritkaságait, *de* az asszony mosolyogva rázta a fejét.

— Nem találták el, hogy mit szeretnék.

Nem nézték Hallét urat, aki nem is nagyon bánta felesége játékát. A Zeyk-fiú boros fővel odaállott a szép nő elé.

— Én önmagamat kötöm fel a karácsonyfájára, grófnő. Nekem mit sem ér az élet — ohne Liebe —, vegyítette a német szót a magyarral.

— Gyenge angyaldísz, — kacagtak a többiek.

— Mit akarsz, gyermek? — tolta félre Csáky gróf —, mikor egész Erdély állít karácsonyfát a grófnőnek.

Az ötlet, hogy Erdélyország állítson karácsonyfát a császár szeretőjének, pillanatig megdöbbenette az urakat, de rázúgták:

— Brávó!

A poharak összecsengtek, mámorosán lelkesedtek, az asszony elgondolkodott, de utóbb megvillant a szeme és Csákyhoz fordult:

— Oh, Erdély nekem igen nagy krisztkindli, de elfogadom és ha nincs ellenükre, a császárnak adom, hadd legyen egyszer neki is karácsony ja.

— A császárnak? — hökkentek meg.

— Az övé úgylis, — mosolygott a grófnő.

Fagyos csend lett. Ijedten meredtek egymásra. Hát ilyen könnyen el lehet ajándékozni a hazát? Hiszen ez úgy hangzik, mint az országárulás. Gsáky a fejét verte, melyben megszületett az örült gondolat. Ujjain számolta, mivel kellene díszíteni a szomorú fát.

— A csúcsára a meggyalázott magyar korona jönne, — morfondírozott magában. — Alája a sok rendelet, melyekkel megölte az országot. ,

Szürke orcával kelt fel székeről. Mint a falevelet a szél, úgy rázta a lelkiismeret. A melle szorult, s mintha víziói volnának, úgy elmeredt. A többiek kacagták, hogy milyen ittas és senki sem figyelt érthetetlen motyogására.

— Négyezer halott tartaná elébe ezt a karácsonyfát, amelyen ott függ a száműzött anyanyelv, a lomtárba tett alkotmány, az elvett szabadság, egymásra uszított népek minden átka...

összefolyt előtte a ragyogó dínom-dánom.

— Nincs az a karácsonyfa, amely elbírná a halott Erdélyt, — dörmögte borzongva és búcsúvértlen . kifordult az ajtón.

Csak a házigazda kacagott rá részegen ültében. Nemes Zsuzsa tán észre sem vette, mert éppen akkor hajlott a füléhez Kornis Zsiga és azt mondta féltékeny haraggal:

— Zsuzsa! *Én egy csókodért* elhozom neked a legszebb ajándékot.

— S mi legyen az? — lepődött meg az asszony.

A férfi az asztal alatt szenvedélyesen megszorította a kezét.

— Tudom, mi fáj neked.

A grófnő szóra sem méltatta, de a férfi keserűen elcsikordította fogait.

— Addig nem nyugszom, míg a karácsonyfádra nem akasztom Wesselényi Miklóst, régi szeretődet.

A szép asszony végigmérte a lihegő embert, s gúnyosan felvonta az orrát.

— Akkor megkapod a csókot, Zsiga!...

Nem volt nehéz feladat a gubernium útján a megyei karhatalmat küldetni Wesselényi *elfogatásira*. Karácsony hetére már a Kornis Zsigmond főispán kezében volt a megbízatás, lei nem sokat teketóriáztott. Maga mellé vette a megyei tiszteket és embe-
reket, s egy kemény téli éccakán elindult.

Pál' óra múlva mindent tudott Wesselényi. Útközben elfogták ugyan egyik kémjét, de hiába verték, el nem árult semmit a gazdájáról.

— így is jó, — húzódott vissza a meleg bundákba a főispán. — Majd meglepjük a fészékében. Ott borítom meg az ágyában.

A fegyveres csapat lábólta a havat, s óvatosan lopakodott elő az éjben. Kakasszóra megindult a havazás, szél is kerekedett, s a fehér táncban nem lehetett három lépést látni. Az emberek káromkodva bukdácsoltak a dermesztő hófúvásban, a lovak patája megrakódott, s remegő térdekkel kiállottak az úton. Kornis *Zsiga arra* gondolt, hogy fenemód meg kell dolgozni a Nemes Zsuzsa csókjáért, de ha már boros fővel vállalta, szégyen volna most meghátrálni.

— Nem lehet tovább menni, — jelentette a vezető hajdú. — Az út elveszett, se ló, se ember nem bírja.

— Nem fagyhatunk meg itt, — dühöngött a főispán. — Ha előre nem lehet, visszafelé is elveszett az út. Előre, ha belepusztulunk is!

A verejték jéggé vált az embereken, a szél zilálta a lovak sörényét, s a veszett, metsző szél befújta a bőr alá. Az arcok kékre dagadtak a hidegtől, s az erő kifogyott az elhalt kezekből. A főispán azonban nem tágított. Félig holt volt az egész sereg, mikor pitymallatra bevánszorgott Sibóra.

— Csendesen meg kell kerülni a kastélyt, — adta ki a parancsot. — Kerülni kell a zajt. Az öröket le kell fegyverezni, s az urat ott nyomjuk ágyában. Nem kell félni semmitől, itt van a legfelsőbb rendelet!

A kastély néma volt, mintha melyen aludnék a vastag hó alatt. Élőlénynek sehol semmi nyoma. Bizakodva nyomult előre a főispán és óvatosan betaszítja a kaput. Egyszerre negyven puska csöve mered a mellének és kemény kiáltás hasít bele az éccakába.

— Megállj! Akinek élet kell, rám ne jöjjön, mert elevenen magam nem adom!

A támadók megtorpannak és felnéznek a feletük álló férfira, ki ott áll az erkélyen dacosan, büszkén, belenyúlva a szép téli kék hajnalba, szilárdan és félelmetesen.

— A törvény nevében felszólítalak, Wesselényi Miklós, hogy add meg magad. Ellenállani ne merészelj:, — kiáltja a főispán.

— Azt mondom, hordd el a bugyogodat, míg kijövök a türelemből...

— üsd, vágd! — biztatja a karhatalmat a főispán, de az emberek nem mernek mozdulni.

Wesselényi gúnyosan kacagja és intésére hajdúi kardot rántanak, s az első vak ütésre szétfut a karhatalom. A főispán egyedül marad. Wesselényi a »zeme közé néz, jégcsapos bajsza alól fojtottan tör elő a szó.

— Szegyeid magad, Komis Zsigmond...

Mire megvirrad, a támadóknak nyoma sem marad. A kastély újra csendes. Wesselényi visszazökik ágyába, hogy az áldott asszony ne sejtsem semmit és nyugodtan készíthesse elő két gyermekét a Jézuska születésére. Cserey Helénát azonban nem lehet megcsalni.

— Miféle zaj volt az éjjel? — kérdezi.

Wesselényi szemlesütve válaszol.

— Borzalmas hóvihar volt, de reggelre megszűnt.

Az asszony pirul el a hazugságra és szembe főtül urával.

— Kornis Zsigmond főispán pedig a megyei néppel mit keresett itten?

A férfi elkedvetlenedik.

Kevéssé habozik, de nincs miért titkolni az igazat.

— Hát tudod? Engem akart elfogni,, — egy csókért. Az urak elhatározták, hogy a császár kedvesének egész Erdélyország állítson karácsonyfát. Én lettem volna az *egyik fityegő rajta.. Nem tűrhettem*, elvertem a kapum elől.

Az asszony büszkén ölti ura nyakába két karját, s villogó szemekkel mondja.

— Jól tette, Miklós!

XVII. FEJEZET

A császár haragja elérte tetőpontját. Kemény parancsot intézett Eszterházy Ferenc udvari főkancellárhoz, aki külön stafétával futtatta az *utasítást* a guberniumhoz. Fogoly helyett azonban csak írásokat kapott a császár. A sima szász Bruckenthal, az erdélyi kormányzó, Fábris Domokosra, a főhadparancsnokra panaszkodott, hogy hiába szőlította *fel Wesselényi* Miklósnak elfogatására. A főhadparancsnok gögösen azt válaszolta, hogy felsőbb helyről nem kapott utasítást a katonaság kirendelésére. A gubemium alázas instanciában kérte a gráciát és jelentette, hogy Wesselényit megidézte, de ez az írott napon nem jelent meg, s mentségül részint egészségének gyengélkedésére hivatkozott, részint azon ürügyet hozta fel, hogy csak nemesi előjogával élt, mikor a megyei végrehajtást elverte a kapu előtt.

Eszterházy főkancellár *a* jelentéssel reszketve járult a császár elejibe és zizegett az árkuspapír a kezében, mikor javaslatát az uralkodónak felolvasta:

»Felség!

Amint a dolgok folyamából világosan látni lehet, a kihágásokra már természetétől fogva hajlandó br. Wesselényi a kétségbeesésnek, sőt örültségnek azon fokát elérte, hogy nemcsak a legfensőbb ítéletnek, de az irányában alkalmazott polgári karhatalomnak is ellenszegülni nem átalotta — s mivel a legfensőbb határozatot, s az azt követő legszigorúbb rendeleteket figyelembe nem venni tiltva van, a legerélyesebb, s leghatályosabb eszközökhöz kell nyúlni. Ennélfogva javasoljuk:

a) Br. Wesselényi Miklóst haladék nélkül katonai erővel elfogatni.

b) Miután az 1783-ban kelt rendelet és tilalom ellenére a báró fegyveres hajdúi azután is szolgálatában maradtak, azokat az említett intézmény értelmében besoroztatás végett a katonaság kezébe kell adni.

c) Az udvari kancellária szükségesnek látná az udvari haditanácsot utasítani, hogy oly esetekben, midőn a legfelsőbb parancs végrehajtása, vagy a közcsend esség fenntartása kívánná, a katonai segéderőt azonnal rendelje ki...«

A főkancellár elhallgatott. A császár fagyosan, haragtól fehéren megkérdezte.

— Van-e még valami hátra az ábécéjéből, főkancellár úr?

Eszterházy uram ismerte a császár hirtelen kitöréseit, s halkán, tisztelettel válaszolt.

— Nincs, Felség.

Indulatosan kiáltott rá a császár.

— Akkor írja: »— A közbátorságot büntetlenül háborgató, s a törvényeket megvető^ elítélt gonosztevő udvarháza felgyujtassék...«

A főkancellár rémulten egyenesedett fel.

— Ilyet nem írhatok, Felség.

A császár szeméibe fürta tekintetét.

— Miért nem írhatja, főkancellár úr?

Eszterházy meghajtotta a fejét, de bátran szembezállóit.

— Mert ez ellenkezik az erdélyi alkotmánnyal és azt Felséged nem hághatja át.

Fekete lett a császár arca a haragtól.

— Mivel ellenkezik? Az erdélyi nyomorult alkotmánnyal? Hát gazemberek lepedője az az alkotmány, melybe az igazságszolgáltatás és kötelességteljesítés elől takaróznak? Szemfedő, mely alá az élet és új világ színe elől rejtőzni lehet? Lázadó fegyver a császár ellen?

Eszterházy Ferenc némán rázta a fejét, de nem juthatott szóhoz.

— Ezek vagytok ti magyarok — korholta ke-

menyen. — Rebellisek, gőgösek, de tudatlanok, vakok, atyátok ellen is védekezők, kik terített asztal mellett alusszátok át országtok jövőjét. Alkotmányocskát játszó dölyfosok, kik lázadoztok uralkodótok ellen, mikor saját múltatok romjai alól ki akar menteni. Lézenegő ritterek hadjáratokat vezetnek, betyárok állják el az utakat, barmokká lett jobbágytömegek felett kiváltságosak uralkodnak, mikor úji eszmék, világforradalmak döngetik a birodalmak kapuit és nem átallják megfogni uralkodójuk kezét, ki igazságot akar osztani. Jegyezzék meg maguknak, magyarok, hogy én vagyok az alkotmány, a törvény, a korona, az országgyűlés, a jövő, a történelem, mert így akarom és így parancsolom.

Tántorogva hagyta el Eszterházy Ferenc a császár lakosztályát és napokon át *aggódva* figyelte az uralkodót, ki munkába temetkezett. Elhatározott és erős volt. Semmi meg nem ingatta, ment a saját hatalmas értelme után. Naponként mentek szét az újabb rendeletek, melyek áttörhetetlenek és céltudatosak voltak. A megyék opponáltak, de a kancellária nem merte elébe terjeszteni. Asszony helyett saját lángeszébe lett szerelmes és undorodott az őt körülvevő véges kis koponyáktól, melyeknek fényét egyetlen szavával képes volt kioltani. Fenséges lélekszámnyalását követni más képtelen volt, a legravaszbabb diplomaták is csak elkésve eszméltek rá gyönyörű terveire. Az uralkodás költője volt, a legnagyobb vallásalapítókhoz hasonlatos és ő is egyedül állott e forrongó világ fölött, melyet meg akart váltani. Gondolatait csak önmagával közölte és az eszmélések őszinte pillanataiban, ha összehasonlította Európa elfogását a magáéval, mosolyogva jegyezte meg: »Ha nem én volnék a császár, magamat kellene lefejeztetnem.« Mikor mindent elért és kábultan feküdt a birodalom lábai előtt, szerette volna, ha vetélytársa van. Önmagával egyenrangút keresett az eszmében, gondolatban, az intellektus egy másik királyát, kivel ve-

télkedhetnék... Végimondotta ellenfeleit, megvetéssel le is nézte okét és kedvetlenül jegyezte meg:

— Unalmas dolog egyedül nagyinak lenni.

Szinte örült, hogy a kis Erdély felbosszantotta. Ellenállása szórakoztatta. Titokban kiadta ágenseinek a parancsot:

— Mindent akarok tudni, ami Erdélyben történik.

Mikor az első jelentést megkapta, a főkancellárért küldött. Eszterházy Ferenc betegen és rosszat sejtve jelent meg az uralkodó előtt. József keményen végignézte és egy iratot adott át.

— Titkos leveleit máskor jobb kezekre bizza, főkancellár uram.

Eszterházy lesújtva rogyott térdre.

— Grácia, Felség!

József gúnyosan figyelmeztette:

— Nem tudom, mi van a levélben. Mások levelébe nem szoktam beletekinteni, de érdekel. Éppen azért kérem, ha netalán közölni óhajtáná velem...

A főkancellár lázas és sárga lett. Arcának éles vonalai kiütöztek és eltorzultak a félelemtől. Rekedt hangon nyögte végig a levelet:

»Méltóságos liber báró camerarius és gubernialis consiliarius.

Vargyasi Dániel István úr önagyságának Dátoson.

Isten szerelméért csináljatok valamit Wesselényivel, mert a császárt tovább tartóztatni lehetetlen és oktalanságainak súlyos következményei lesznek hazánkra ...«

A császár nyugodtan hallgatta, mosoly remegett ajkain végig.

— A levelet elküldjük. Főkancellárius uram most szobájába vonul és nem hagyja el, amíg vége nem lesz ennek a spektakulumnak. Gondoskodtam, hogy megbízható jelentést kapjunk...

Eszterházy Ferenc nem várta meg a spektakulum végét. Néhány nap múlva jelentették a császárnak, hogy váratlanul elhunyt.

XVIII. FEJEZET

Minden küszöböt fegyveres hajdúk őriztek, a juhászbandákba begörbített bozontos fejekből csak a vad szemek világoltak és nézték a töméntelen puszta havat, amelyen fagyott farkas-lelkek táncoltak, s a csattogó hidegtől aj zott, éles hátgerinccel vérontásról álmodoztak, mialatt a hó lassan temette őket.

Kornis uram nem szűnt meg fenyegetni. Kémekkel zaklatta, fogadott cigányokkal, s a kastély körül riasztó tüzeket gyújtatott, hogy ne legyen a sibói úrnak se éjjele, se nappala. Amióta pedig az erdélyi kormányzó, Bruckenthal uram is összeveszett miatta Fábris Domokos főhadparancsnokkal, kettős volt a veszély, mert a császár is a »szász«-nak adott igazat. A főhadparancsnok a szavojai dragonyos ezredre bízta, hogy Wesselényit elfogják.

— Ha másképp nem lehet, fel kell gyújtani a házát és ott kell felperzselni, — parancsolta a kapitánynak, aki huszonhat katonával azóta portyázza, nyugtalanítja Sibót.

Sokszor rálöttek a házra, hogy kicsalják és ott nyomják el, ahol érik, de a feléire sorvadtt asszony mindig visszatartotta, küzdött a karddal, a vissza - lövésre rántott fegyverrel, s halál tüzét, csapás kezét sokszor elhárította. Az utolsó hetekben jóformán le sem vetkőzhetett Wesselényi Miklós, felöltözve dőlt le egy-egy kurta szundításra. Lova felnyergelten mindig kéznél volt a menekülésre. Ha a néma, mélységes éjjeleken, valahol élőlény árnyéka vetődött a hóra, jelenteni kellett.

Megtörtén sokszor kitekintett az ablakon és ke-

serű lélekkel várta az angyalt, hogy megküzdjön vele, de csak a vihar zúgott és amerre nézett, mindenütt fagyos, fehér szemfedő takarta Erdélyországot...

Az üldözött embert mindenki elhagyta. Hétszámra nem nyitotta be a kaput még a levélhordó cigány sem, nehogy a császár neheztelésit magára vonja. Senki újesztendőt nem köszöntött, a nehéz szilágysági borokat, öreg, jóféle szilvóriumokat a pincében feledték. Átok ült a kastélyon, s tömlőc ásított a gazdára. Lassan a rokonság is elmaradt a háztól, s nem volt jó előttük a Wesselényi nevét emlegetni.

Csak Rétyi uram, a magában fondorkodó, előre horgadt, nagy, fekete kálvinista pap tartott ki a balsorsban is. Mióta az őszön a föld alá dugta az öreg tiszteletes asszonyt, még kevesebbet törődött a világ hívságával, hiszen az ő üstökét is meszelgette a halál, s lassan fúrta lábszárait a szű. A szeme nagy lán-gokat vetett a világ folyására, de nem szólt, csak fittyent, rothadt bajsza reszketett.

— Ne hagyj magad, édes fiam, — biztatta kezdetben a dühtől örült, szenvedélytől pusztított urat. — Belőled fog megújulni Erdélyország. Ne törődj a császáryaló, bugyogóban fajzott, magyartagadó többiekkel. (Hogy dagadna el a szájuk az idegen szótól!) Eljönnek még a megvetett magyar kutyák, s vérbe marják a színes rongyot rajtuk. Lesz itt még rettenet, csak te tarts ki én jó uram, mert ha benned is csalódom, még az imádságot is megölöm magamban.

Felemelte görcsös, bogos ökleit a nyeszlett, kopasz keselyű-ember, s olyan virtussal rázta, mintha túlvilág! hatalom lakoznék benne.

— ... Mert mű vagyunk a nemzet, nem az ezüstkanállal evők, hintón kényesfcedők, magyar szagra finnyásan pökdöső, örökkön országra alkudozó, becsi tényémalyók. Mű, a kemény markúak, kiknek ágyú tördelte a csontjait, s ha kell, országot pusztítunk, 'de el nem adunk. Mű pedig melletted vagyunk, uram, mert tégedet is bitanggá vetett a keserű élet...

— Tévedsz papom, — rázza fejét Wesselényi.

— Vannak még igaz, bátor magyarok, Hogy másokat hirtelenében ne említsek, ott van elsőnek Dániel István bátyám, Orbán Anti, Bornemissza János, a *hunyardmegyei* főispán, Bethlen Laci, a két *Szentkereszthi*, hogy a sógoraimról hallgassak és még számomán ...

— Hát én nem vitázom, — szólott a vén bibliamoly. — Bárcsak igazad volna! De attól tartok, hogy eljön a nagy ébredés ideje, s sokan beelövünk az anyánk sírjába, hogy miért szült a világra minket.

Felkorbácsolt indulattal egymásra néztek, s a pap elszégyelte magát. A konok vasember meggörnyedt a baljósásra, s szárazon, fénytelenül hammadozott a tekintete. Nehéz zuhanással beesett a vörös cserefa székbe, s két könyökön gondolkodott a reászakadt veszedelmek felett.

— Rétyi uram, Rétyi uram, minek teve velem, nem elég-e nekem a magam baja?...

— Bajt tevék e megbúsult lélekkel, — törölt le a pap is és bánó szóval illette a férfit.

— Engedetem vén bolond fejemnek. Megfelekeztem róla, hogy szeretettel mérik a világ hosszát. Ne csüggedj, uram, minden bajra van orvosság...

— és elgondolkozva hallgatta a panaszt.

— Újból a gubernium elé idéztek Szebenbe. A házám körül fegyveres emberek ólálkodnak, a császár hajthatatlan, felségsértés és hűtlenség bűne miatt indult eljárás ellenem. Mindkét esetben fej-es jószágvesztés a büntetés. Magam nem sajnálom, de a családomat szánom. Mitévő legyek? *Szegény* asszony csak árnyéka önmagának, ártatlan fiaim örök rémületben élnek, s még a templomba is fegyverrel kell utat törnöm magamnak. Mindenki elhagyott, ellenségeim számát nem is tudom, kivetett, kigúnyolt, esett ember lettem...

— Szenvedni kell és megalázkodni, ~ válaszolt a másik.

— Mit papolsz, vén bolond? — esett neki Wesselényi. — *Hogy én alázkodjam meg fényes igazságom mellett? Soha. Kicsi sebet nagyobbally gyógyítsak? Inkább elpusztulok.*

Átverte a pap arcát az öröm és felállott.

— Tarts ki, uram, tarts ki, legalább tavaszig! A nemesség egy szálíg melletted van. Ha tömlőcben kellene is elrothadnod, meg ne tagadd, amit érzel. Ha kell, a holttesteddel is megontjuk az idegen hatalmat, de ha *gyenge* leszel, enmagadat is megölöd... Én most megyek, hogy meg ne sajnáljalak.

— Jaj, az a szegény asszony! — nyögött Wesselényi.

— Hozzá megyek és megerősítem. Akármilyen nagy árnyékot vet is a bánat, fenn van a szót meghalló Nagyisten. Az igaz ügyet el nem hagyja. Inkáid hüljön ki bennünk az élet, mint e földön a magyar élet.

Még egy szer odahajolt szőrös füleihez.

— A gyermekeidért, a jövődóért teszed!

— Szegény gyermekeim! — csuklóit a két kujakjára az úr, de újból elszántan kiegyenesedett és tüzes volt két orcája, mintha arany hófúvás csapta volna meg. Szerelem, vágy, szépség, igazság lakozott benne. Odavágta keményen a márkát. — Rám számíhattok, hóttom után is, — és újból kemény, elszánt volt, mint a vas. — Az asszonyt reád bízom, s most hagyj magamra...

— Mit akarsz tenni, uram?

— A császárhoz megyek.

— Nem eresztenek színe elé.

— Vagy én, vagy a holttestem, valamelyik csak odaér, de ennek az életnek mindenképpen vége lesz.

Rétyi uram válaszolni sem mert. Megborzadt, ahogy urára nézett.

— Ez az ember már a fekete csont völgyében lakik, — állapította meg szomorúan, s kifordult az ajtón,

A báróné már várta.

— Segítsen rajtunk, tiszteletes uram!

Erőtlen volt, mint a megfázott búza, hiszen derékig futott a gond, halál virágai közé. Két szeme kisértő szemű két csillag vala és egymásra düledezett minden hajszála. Hosszú, bojtos árnyékot vetett a teste, s a tövisre akasztott, ártatlan bárány-élet utolsó sírt benne.

— Segítsen rajtunk!

Tűnődve romlott le melléje az előbb még legény - kedő vénember. Erős, igaz indulat fakadt benne és sárga csontos kezeit az asszony fölé emelve, behunyt szemeivel megkereste a láthatatlan Istent, s felfohász - kodott.

— Vedd magadhoz szegényt, hiszen kedveled. Oh, szállj reá boldogító, örök álom és lepje be a halál utolsó harmata, hogy többet ne szenvedjen. Szakadj el élete fonala, hogy szive meg ne szakadjon. Halj meg, szegény asszony! Nagyisten fődözd be roskadt szemeit a további irtózatok elől! Jete halál, siess, *tégy* jót vele, s vidd el, mentsd meg önmagától!...

Megrendülve bólintotta fejét.

— Jobbat nem tehetek vele.

Cserey Heléna nem hallotta az életpusztító imádságot, csak a vén ember mozgó, hamuszín ajkait látta.

— Köszönöm, köszönöm!

Rémülten riadt fel a vén pap. Indulatoktól vakított lelkében világosság támadt és mardosta lelkiismerete.

— Mit tettem? Imé vétkeztem! Megöltem és ő megköszönte a halált... Mert nemcsak fegyverrel, vagy átokkal, imádsággal is lehet gyilkolni, ami a legfontosabb halál és ő — megköszönte...

összetapadó két kezét sürgetően rázta az egek felé és végső kényszerítő erejével kiáltozott magában.

— Ne hallgasd meg, Isten!..., Ne hallgasd meg, Isten!...

Azért jött, hogy mély szép igéket vessen, s helyette halált aratott két ember számára, üreg értelmének gyermekes játékaival még ő feddette a Mindenhatót.

— Tudhatnád, hogy gyenge az én lelkem^ mint a fáradt madár röpte. Csak kinnal ragasztom hátralévő napjaim egymáshoz. Miért nem engedték a roskadt templomot inkább összedőlni, semhogy ily nagy bűnnel terheljem magamat. Könyörülj meg rajtam, s büntess meg, hogy még e földön tudjam, tudván jóvátegyem, amit cselekedtem...

Csendesen sími kezdett. Száraz melle behorpadt. Keskeny arcát kiszítta a keserűség, s az életerő végső bizalma kiesett szívéből, a színes évek utolsó pillangója elszállott térdéről. Színeset nyilallott két mély szemegödre, a mikor lecsúszott ájultan a kemény kanapéról, csak sárga, ráncos homloka koppant egy utolsó.

Egy hétig vívódott a pap a halállal. Mikor legyőzte, az orvos maga is bámulva jegyezte meg.

— No, tiszteletes uram, magába bele van száradva az élet. A szemevilágát lassan, fokozatosan elveszíti ugyan, de élni elél, ki tudja meddig.

Rétyi uram nem felelt, csak békésen mosolygott. Az egykor kemény, törökszakad kálvinista pap furcsán megváltozott. Népe szerint az Isten még e földön kicsérélte. Új világ gyült benne, bölcs és higgadt. Szívében bocsánat és béke táborozott, ura lett minden földi hiúságnak, megismervén az élet igaz értelmét. Mikor magában morfondírozott, ilyeneket mondott:

— A füvek beszélnek, — tudom... Legnagyobb kinyilatkoztatás a visszanyert élet, — ismerem... — Rosszul hirdetem az Istent, de eznapágtól fogva vallom, hogy nem elégséges, ha Isten lát bennünket, nekünk is látnunk kell őt, hogy emberek lehessünk ...

Az emberek értetlenül, ámulva hallgatták és kissé félénken.

— Ez már nem is ember, — mondogatták egymásnak és lesték újabb szavát, de az agg Rétyi pap nem szólott többet. Fél vak szemei fölött összerántotta ezüst szemöldökét és két napig hallgatott, mintha megnémult volna. A második nap délutánján nyugtalanul felült az ágyban, s a láztól nyers hangon parancsolt.

— Hívjátok a méltóságos bárónét!

Cserey Heléna nem nézte, hogy már esteledik, s kezdődik a hó csodás virágzása. A bántatlan, szüzi hótakaróra az egek mélységéből halvány kék fátyol vetődik. Megtörrik a fák ágain és úgy ömlik alá, mint misztikus angyallehellet. A felpattant csillagok beszövik arany rózsákkal, káprázatos virágokkal. Az ablakokra jégvirágokat hint a tél, hogy avatatlan szemek elől elrejtse titkos misztériumát. Virágzik a hó. A bokrok gályái megérintik az ártatlan színű nyulakat, s azok kiugratlak a szép szemfedőre, mókásan táncolnak, s a kezdődő szél a hold sugarain hárfázik hozzá...

Virágzik a hó, megfagynak az emberek...

Cserey Heléna nem látja a hó virágzását, mert ezt csak a virágzó szívű emberek láthatják és ahova bánatos árnyéka hull, ott elfagy a hó virágja... Sietve taszítja be az ütött-kopott öreg parókia vékony levélajtáját.

— Hogy van, hogy van, Atyám?

— Rám cseppent a halál méze, — feleli komolyan a pap.

És valóban igazat mond. Orcáján, kezein, még szinte nedves az élet utolsó, súlyos sárga harmata. Ez a halál keresztvize, mely el nem tűnik többé! Ettől már csak egy lépés a földdéketedés.

— A halál méze? — riad az asszony, mert nem tudja, akármennyit szenved is, hogy a halál az élethez mérve édes méznek nevezhető. De, aki sírnak

jegyese, bogarak testvére, föld mélyébe szálló, néma, fagyott utas, bölcs fia a mindenség értelmének; az tudja hogy a fekete föld kérgén halkán elpattanni édes, nagy megnyugvás... Nem hal meg az ember, csak a halál méze cseppen rá felülről...

— Köszönöm, hogy eljött, leányom, — rebegi ciháién. — Nagy bűnömet kell jóvátennem.

Különös, kábító ihlet ejti meg Cserey Helénát, ahogy hallgatta ezt az Isten szakállával törülközőt embert, kinek gyenge szava már csak koporsó fejétől koporsó lábáig hallszik, de annál döbbenetesebb az értelme.

— Azért tettem, hogy mártírjai legyetek szép Erdélyországnak, rajtatok megtörjék a császár hatalma, mert az élöket legyőzheti, de az anyaszóért, régi magyar eszményeinkért-holtak erősebbek minden császár, s minden idő felett. Csak akkor döbbentem fel, mikor rájöttem, hogy imádsággal öltem. Immár ne féljete, mert én mindkettőtök halálát elszenvedtem. Baltolmácsa valék uramnak, de jóváteszem minden vétkem. Még a pírban is sikoltott volna a lelkem értetek, de hosszú tusakodás után kiegyenesedett bennem az Isten és tudom mit kell tennetek, hogy a szenvedésektől szabadulva, boldogok legyetek.

Az asszony remegő fanatizmussal bizott.

— Mondd meg, beszélj atyám, hogy kövessem szavad.

— Rád vár a feladat.

— Vállalom, megteszem...

— Emberfelettien súlyos, mindenki mást kétségbeejtene.

— Tudnom kell, siess! — sürgette az asszony.

Pillanatra megtorpan. Hogyan mondja meg, hogyan kiáltson rá durván, ez alig élő, finom asszonyszívre. Két viaszktenyerét szemére szorítja, hogy ne kelljen látnia, míg a csapást méri.

— Wesselényi Miklóst halálra keresik.

— Tudom. — sóhajtja az asszony.

— Wesselényi Miklóst élve el nem fogják.

Némán inti rá, hogy igaz, de nem tud belenyugodni.

— Halottnak tekintsem? — sikolt a vén papra.

— Ha meg nem mented, halottnak tekintsed!...
I[^]s csak te mentheted meg.

— Én? — kacag kétségbeesetten. — Eszednél vagy-e, atyám? Hát nem tettem-e meg mindent? Mi van még hátra?

A pap keményen megmarkolta az *ügy* odrát.

— Neked kell elfognod, törvény kezére adnod Wesselényi Miklóst...

Szinte tébolyultan hanyatlott hátra Gserey Heléna s síri hangon vizsgálta, ha vájjon értette-e.

— Én fogjam el? Én? Tulajdon felesége?

A pap már nyugodt volt.

— A más kezétől halál reá a bilincs, a feleségtől élet... Ha te veted rá, fel is oldozhatod. A más kezétől meggyalázná, a tiedtől gyönyörűség, s meglásd a tömlőétől, vastól leigázott testből új, boldog ember virággal ki.

— Új, boldog ember virággal ki, — tűnődik az asszony.

— De ő meg ne tudja, — inti tovább a pap — örök titok maradjon...

Rá se figyel Cserey Heléna. Büszke mosoly suhan át orcáján, s így szól szelíd, szerelmes kevélységgel.

— Köszönöm tanácsod, de az én uramnak asszonykézből nem kell az élet... Legyen, ami lesz.

Többet nem beszélnek.

A jég körmöl az ablakon.

Kívül virággal a hó.

Virággal a hó, — megfagynak az emberek.

Egészen elcsodálkozott, mikor hazaért. A gond és nyomorúság, a nyomott rettegés eltűnt a házról.

Ura bizakodóan fogadta, bizalom, erő feszítette, évek óta nem volt ilyen jó kedve.

— Megmozdítottam az országot, — dicsekedett. Véget vetek a bizonytalanságnak. Készülj; Heléna és készítsd a gyermekeket is. Holnap indulunk Dátosra Dániel István bátyámhoz. Beszélhet nekem Rétyi uram. Vannak még igaz magyarok Erdélyben. Itt a levél, a bizonyosság, hogy jönnek. Fel van háborodva mindenki, akiben egy csepp magyar vér van. Ott lesznek, akik valamit érnek mind. Egész kicsi országgyűlés.

Boldogan mutatta a kapott leveleket.

Ezt Bálintitt Józsi bátyám írja, ezt Orbán Anti, emezt gróf Bethlen Sándor, ez a Szentkereszthi György főstrázsamester uramé, itt van a főispán Bornemissza Jankóé, jön Szentkereszti Zsiga is. Menet útbaejtjük Válaszutat és magunkkal visszük Bánffy sógort. Számítok Kemény Simonra, Teleki Ádám és Bethlen Lajos sógorokra is. Bátyám azt írja, hogy szívesen lát. Tudom, hogy arra az írásra, mit Dátoson fogalmazunk, József császár nem fogja ráírni, hogy: »piacét«.

Cserey Heléna aggodalmaskodott.

— Nem lesz-e nagyobb baj belőle? Lázadásnak fogják nézni.

— Ne tanítsd te tojni a tyúkot, — tréfált rá az ura nagy magabízón és az asszony nem akarta kedvét szegni. Nyomasztó előérzet fojtogatta egész nap. Fáj az ura jókedve. Halvány, kék vonalú szája mögé alig bírta félelmét az ismeretlentől elrejtteni. Gyöngyfogai összekocogtak, amíg fiacskáira feladta a bundikót. El-elgyöngült és minden két lépésre le kellett ülnie. Szíve és halántéka összeszorult, s minden szegeiében véres halált látott. De mennie kellett. A kemény, vasalt piros szánba már kihordták a meleg téglát, lombos lábzsákokat, s a négy riadozó, hatalmas lovat a legények alig bírták tartani. Hideg ja-

nuári szél kavarta a havat, s kísértetiesen nyikoro-
rogtak az útszéli fák.

Estefelé a havazás megindult, a fehér firmamentum leszakadt a földre, a levegőben függő, szé-
szélyes hópalotákat épített a vihar, s a csattogó hi-
degben a bolha megfagyott az éhes farkasok fülében.
A ménék horkolva, prüszögve tiporták a fehér ve-
szedelmet, a bakon ülő kocsis lefagyott száját nem
bírtá becsukni, s magában mormogta:

— Olyan idő van, hogy a jó kutyát sem kéne
kiverni.

A gyermekek sírtak a bundában, édesanyjukban
megfagyott minden érzés, a jó is, a rossz is. Csak
Wesselényi Miklós újjongott rákvörösre csípett áb-
rázattal:

— Szeretném látni azt a császárt, áld Erdély-
országot börtönbe meri csukni!

A szegény asszonyoknak erre azt kellett mondania:
— Igaza vagyon az én édes uramnak...

Ejfélt, mire Válaszúira bevergődtek. Ott az-
tán végleg odanyomta őket a hó, de az üldöző kato-
nák is nyomot veszítettek. Mosch kapitány három vár-
megyét összenyargalt, s dühében még a jobbágy-vis-
kók ablakán is belövöldözött, mocskos fogadóknál
hált, várta az idő enyhülését, de az egek megbol-
dultak, a hótengemek nem akart vége szakadni. Reg-
gelenkint alig tudta kirúgni a befagyott ajtót. Végül
el is tévedt, s csak nagy kinnal, bajjal bírt fagyie-
szívott fekete arccal Kolozsvárra bevergődni.

Február 12-én női írással Írott levelet kapott
Mosch kapitány. Csak egyetlen sor volt:

>A madár Dátosra repült...«

— No, disznók, lóra! — kurjantott a legé-
nyekre a kapitány. — Kezdődik újból a vadászat.

Öreg este volt, mikor a jeges, sikos feleki-úton
kimásztak, de már Bányabükkön meleg égett-bort it-
tak, Túrban szép leányok vezették a lovat és Tól-
déról addig nem akart tovább menni a kapitány,

míg a cigányok meg nem tanították arra a nótára, hogy:

»Fiát-fali-halas-tópa

Firdik-egj-fe-kete-tsóka.«

Hála legyen a cigánynak, ki a nóta végén megtanította Mosch uramat, hogy kell magyarul mulatni. A tiszt már mereven csuklóit a jó tordai bortól, mikor azt mondták a füstös:

— Vitéz kapitány úr, mi vagyunk a fekete csókák, fürödni szeretnénk.

Mikor lefordították németre, a kapitány rászólt a legényekre:

— Öntsétek le egy .gy cseber vízzel, s kössétek ki az eperfához!

— Nem így csinálják a magyar urak! — vigyorgott a cigány.

— Hát hogyan csinálják?

— A hegedű nyakára akasztanak egy kancsó bort és azt éneklük:

»Nesze csóka,

Feredj borba. ...«

— Was sagt er? — kérdezte a kapitány, s mikor lefordították, felkacagott:

— Famos! No, ezt felírom. Mán wird sich darüber in Wien diabolisch unterhalten.

Míg a boros kancsót aggatták a katonák a hegedű nyakára, egyik cigány kicsúszott az ajtón, a harmadik szomszédban felfordult egy gyönyörű lóra, s elvágtatott Dátos irányában.

Még égtek az ebédlőházban a gyertyák, a nagy, nehéz asztal mellett komor urak ültek izgatott beszédben, mikor a cigány megérkezett. A kapuban lerántották a lóról.

— Ki vagy?

— A Wesselényi báró úr embere vagyok. Fontos hírt hozok.

Riadtan tekintettek fel az urak az ajtó csikor-

dulására. A lovon jött legény feszesen jelentette az uraknak:

— Jelentem alásan a méltóságos bárónak, hogy Rittmeister Mosch huszonhat lovas katonával elindult Dátosra. Reggelre ideérkeznek. Tordán leittattuk őket.

Az urak kedve hirtelen lefogyott. A tiltakozó szónoklatok elnémultak, egymás izzó fejét számlálták és szűk lett egyszerre a Dániel consiliárius uram kényelmes úriháza. A hazafias kábulatból hirtelen kijózanodtak, s a két Szentkereszti báró titokban befogatott. Remegve gondoltak a nemzeti felháborodásban megszavazott lelkes tiltakozásra, s keresték az ürügyet, amiért itt vannak. Az első félénk kérdés elhangzott:

— Hogy adunk számot? Miért gyűltünk össze?

Wesselényi Miklós felkacagott.

— Ülessen le bátyám hirtelen egy disznót, mindjárt disznótornak látszik ez a mi összeesküvésünk. Ott egye fene Erdélyországot, csak jó vastag szalonnája essék az ártánynak. Egy kis ázalékot is lehetne küldeni a császárnak hálából, hogy elvette tőlünk édes, magyar nyelvünket. Mire pedig a szalonnát beolvasztja, bátyám, öfelsége is beolvasztja ékes, drága hazánkat. Egy tűzzel meglesz mind a kettő.

A velőkben nyilaié kacagás könnyé változott. A zaklatott, konok, lázadó férfi lebuált az asztalra, s úgy sírta fenidiangon Erdély és a maga árva életjét.

— Igazad volt, Rétyi uram, te vén, vedlett, károgó varjú! Most én is belelőnék az anyám sírjába!

— Jobb volna, ha menekülnél, míg megkötik a nyakadat, — morogta a szakállába a hunyadi főispán.

Mások mentegetőztek, beszéltek vele »okosan«, emlegették a »józan ész«-t, hogy jobb időkre kell várni és Wesselényi túlzottan látja a helyzetet. Nem olyan fekete az ördög, mint ahogy festik. Jelen körülmények között örültség volna szembeszállni a császárral, mert mit tehetnének néhány maguk? Fel se té-

telezze, hogy az ő sorsát nem viselnék szívükön. A nemesség jogairól itt senki le nem mond, de ennek megvannak a békés és törvényes eszközei. A politikában is türelem, s higgadság kell. Oktalan megmozdulással nem veszélyeztethetik a maguk és családjuk sorsát. Erdély urait nem kell féltetni, hogy elnemzetietlenednek, a paraszttal pedig mit törődik Wesselényi Miklós! Hirtelenében róla kellene gondoskodni, de hogyan!...

Töprengve hátradugták a kezüket, s fel-alá sétáltak a feldöntött poharakkal itatott asztal mellett. Közben lopott pillantásokkal kikémleltek az ablakon, hogy nem állott-e elő a szán. A szégyen fel-feltört bennük é® szerettek volna elsüllyedni.

Közben szépen felvirradt, s józan, hideg, letagadhatatlan világosság ömlött el a világon. A Szentkeresztiiek fogata előállott. A vendégek mind kimentek az udvarra, hogy elbúcsúzzanak. Csak a gazda és Wesselényi Miklós maradtak az ebédlőházban. Egymásra néztek. Mindkettő sírt. Ekkor Dárúei István odaélt, átölelte és megcsókolta a Wesselényi mindkét orcáját.

— Bocsáss meg nekem ezért az éjjelért!...

A küszöbön tétozott. Nagy, bő palota volt a háza, s mégsem tudta, hová rejtse magát a meggyaláztóságban.

Wesselényi megtántorodott.

— Egyedül maradtam.. .

Krisztus érezhette így magát, mikor a töviskoronáról vére a szemébe folyt és nem volt e vak földön, kinek jaját odakiálthatta volna. Fásult dermedésbe hullott az ő élete is, még a harag is kiszivárgott belőle, kopár rom lett az élete. Rá sem hederített, mikor ijedten figyelmeztették: — Jönnek! Mint a lábonalvó kisétált az udvarra. Még vesszőt sem vett a kezébe. Szelíden nézte, hogyan omlanak be a katonák a kapun. Csak akkor ocsúdott némileg, mikor a tiszt a szeme közé markolt.

— Te vagy Wesselényi Miklós?

— Én vagyok.

Már a kezét nyújtotta lemondóan, hogy megbilincseljék, hiszen most már úgyis mindegy, nem érdemes tovább küzdeni, — de ebben a pillanatban hatalmas ütés érte a fejét.

Wesselényi elsápadt. Hajaszálától a lábujjáig végigdidergett, a szó a torkán akadt, ujját csendesen, szinte kényesen belemártotta az arcán patakzó vérbe, megnézte, leguggolt a földre, kifordított szemféhérével felordított, agya elsötétedett és úgy érezte, mintha földrengés rázta volna meg az Isten trónját, s maga a teremtó sem tudná, mibe kapaszkodják. Mintha zenét is hallott volna, mikor borzasztó öklével odavágott a tiszt szeme közé.

Huszonhat puskatus zuhant a fejére. Nem érezte. Már csak egy vágya volt, ölni... ölni ... A véres függöny előtt fekete alakok kavaroztak. Az ütésekét rémült sikoltások szakították meg. Törött a csont, freccsent a vér, nehéz káromkodások bomlottak ki a lihegő szájakból. Tépetten, véresen küzdött, ölette magát Erdély szemeláttára Wesselényi Miklós...

A közbelépő urakat félrelékték a durva, részeg katonák. A düh fokozódott s babonásan csodálkoztak, hogy mégis nem halt meg az az ember.

— Hogy mersz még élni? — ordították és új dührohamban estek neki. Wesselényi már nem védekezett. Fejtére szorította két karját és behúnyt szemekkel fogadta az ütésekét. Kéjes, izgató volt néki, no most zuhan le és minden zuhanásra a szívéből az agyáig villámlott. Már csak az öntudata élt és tébolyultan kacagott magában: — azt üssétek meg, ha tudjátok!...

És egyszerre megszűnt minden. Mi az? Mi történt? A megrettentett test nem mert moccani. Csak érezte, hogy két puha, szelíd kéz megfogja karjait, halvány, szelíd angyal homlokon csókolja és a katonához fordul:

— Most kössétek meg!

Azok hurkot vetnek két csuklójára, két ló közé kapják és vad hejehujával kihurcolják a kapun.

Cserey Heléna bizonytalanul utána nyújtja ujjait, a kapunál megszakad a tekintete. Még egyszer körül-tájékozódik, majd belemered a levegőbe, mintha rémet látna és hallhatóan azt mondja:

— Úgy tettem, ahogy te tanácsoltad, atyám.

Aztán meginog és hanyattesik.

Azon az éjjelen nem aludt senki Erdélyben, pedig szép holdvilágos, téli idő volt. Csend és béke. Csak Dátoson sikoltozott egy szegény, beteg asszony, s az ablak alatt az ebek nyugodtan nyalták a hóra hullott szép piros vért.

(Vége az első kötetnek.)